

Vrije Universiteit Brussel

Attitudeonderzoek bij Nederlands- en Franstaligen in de Vlaamse rand rond Brussel

Eindverhandeling tot master in de
Taal- en Letterkunde
Student: Dorien De Mars
Promotor: Prof. Dr. Piet Van de Craen
Organisatie: vzw de Rand
Academiejaar: 2008-2009

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

ABSTRACT

Engelse vertaling titel masterproef: *Attitude research of the Dutch-speaking and the French-speaking residents of the Flemish suburb of Brussels (Rand).*

The Flemish government wants to amplify the Flemish character of the Flemish Rand around the city of Brussels. A special attention is given to the Dutch language and the Flemish identity. The core research was the question how the Dutch and the French inhabitants of the Rand behave towards the respect of the law, which prescribes that the area around Brussels is unilingual Dutch. It now seems that one third of the Dutch inhabitants in the Rand are bothered by the use of other languages than Dutch in public places. However, only a minority of these inhabitants acts accordingly: most people are prepared to adopt another language when they are addressed in another language. The French inhabitants declare to be prepared to speak other languages.

Key words: *Attitude research, Flemish, suburb of Brussels, Rand, language law, French and Dutch speaking.*

Trefwoorden: *Attitudeonderzoek, Brusselse rand, randinwoners, taalwetgeving, Rand, Nederlandstaligen, Franstaligen, randgemeenten, Vlaamse Rand, Wemmel, Meise.*

SAMENVATTING

Dorien De Mars, *Attitudeonderzoek bij Nederlands- en Franstaligen in de Vlaamse Rand rond Brussel*, Vrije Universiteit Brussel, Piet Van de Craen, 2009.

Taal is al meermaals een twistpunt gebleken voor de Belgische politici. Een van de gebieden die tijdens de politieke debatten vaak de media haalt is de Vlaamse Rand rond Brussel. De standpunten van de Vlaamse en de Franstalige politici zijn intussen welbekend, maar wat is de opinie van de randinwoners zelf? Centraal in dit onderzoek stond dan ook de vraag hoe groot de groep randinwoners is die gevoelig is voor het respecteren van de taalwetgeving. Door middel van een kleinschalige enquête bij verenigingen in twee gemeenten van de noordwestrand van Brussel, namelijk Meise en Wemmel, werd gepoogd de attitudes van de inwoners ten opzichte van het Nederlands en het Frans in hun gemeente te meten. Daarbij werden zowel Nederlandstaligen als Franstaligen bevroegd. In totaal namen 403 respondenten deel aan het onderzoek, waarvan 260 Nederlandstaligen, 62 Franstaligen, 65 tweetaligen en een aantal mensen met een andere taalachtergrond.

De enquête werd afgenomen bij verenigingen, maar toch zijn de meeste respondenten inwoner van één van de randgemeenten van Brussel. Van de Franstalige respondenten woont echter een groot deel in Brussel. Over het algemeen kan men stellen dat het merendeel van de huidige randinwoners die meewerkten aan het onderzoek ook als kind in één van de randgemeenten woonde.

Sinds 1995 voert de Vlaamse overheid een eigen beleid voor de randgemeenten ter bevordering van het Vlaams karakter van de Rand. Er wordt vooral aandacht geschonken aan die gemeenten waar de ontnederlandsing het grootst is en waar de Franstalige politici een meerderheid vormen in het gemeentebestuur. Ter ondersteuning van het Nederlandstalig karakter van de Rand rond Brussel werd vzw de Rand opgericht. Met “*het Vlaams karakter*” wordt niet alleen de taal bedoeld, maar ook “*een vorm van ‘autochtone identiteit’*” (Gunst 2008). Het valt op dat de Nederlandstalige randinwoners zichzelf in de eerste plaats effectief identificeren als Vlaamse inwoners van hun randgemeente. In het algemeen kunnen we immers stellen dat de Nederlandstalige respondenten zichzelf voornamelijk beschouwen als Vlaming, als inwoner van hun randgemeente en als Belg. Uit het onderzoek blijkt bijgevolg

dat het culturele beleid van de Vlaamse overheid een invloed heeft op het identificatieproces van de Nederlandstalige randinwoners. De Franstalige respondenten van hun kant kiezen in de eerste plaats voor 'Belg' en voor Brusselaar. De tweetaligen ten slotte voelen zich, net zoals de Franstaligen, in de eerste plaats Belg. Hun houding ten opzichte van de randgemeenten en de 'wereld' is dubbel: deze keuzemogelijkheden scoren hoog, zowel wat de positieve als de negatieve identificaties betreft.

De Nederlands- en de Franstaligen schatten de beheersing van hun moedertaal ongeveer even hoog in. Wat de beheersing van de tweede taal betreft, schatten de Franstaligen zichzelf iets lager in dan de groep Nederlandstaligen. Daarbij zijn de verschillen tussen de drie leeftijdscategorieën niet zo groot. De tweetalige respondenten schatten hun kennis van beide taal even hoog in. Wat het talig zelfvertrouwen van de respondenten voor het Engels betreft, is de tendens hoe hoger de leeftijd van de ondervraagden is, hoe lager de score is voor Engelse taalbeheersing, ongeacht de taalachtergrond van de ondervraagden.

In situaties met een gelijkwaardige status, zoals in een vereniging, worden de taalconvergentiestrategieën duidelijk meer toegepast dan in situaties met een ongelijkwaardige status, zoals in de klant-verkoper-relatie. De taalgedragintenties van de Nederlandstaligen als klant zijn consequent: ongeveer een derde blijft in een dergelijke situatie Nederlands spreken. De Franstaligen daarentegen gedragen zich verschillend op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Zo blijft 15% van hen Frans spreken in de winkel, dit tegenover slechts 6,5% op de markt. Bijgevolg bepaalt de omgeving hun taalkeuze. Voor de tweetaligen zijn er evenmin verschillen wat betreft hun taalgedragintenties op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Tot slot ligt het percentage Nederlandstaligen dat weggaat op de markt dubbel zo hoog als in de supermarkt of buurtwinkel: 8,5% tegenover 4,4%.

Wat de attitudes van de respondenten ten opzichte van het taalgebruik in de Brusselse Rand betreft, blijkt dat vooral de oudere Nederlandstaligen verlangen dat het Nederlands de algemene voertaal op openbare plaatsen is. Het is eveneens opmerkelijk dat vooral van de sportverenigingen verwacht wordt dat ze exclusief Nederlandstalig zijn, meer dan op de markt of in de winkels. Bovendien wenst bijna één op de vier Nederlandstaligen dat het horecapersoneel in hun gemeente tegenover alle klanten Nederlands spreekt, ook tegenover anderstaligen. De Franstaligen van hun kant staan open voor meerdere talen.

De Franstaligen zijn haast unaniem voorstander van meertalig onderwijs, maar de meningen bij de Nederlandstaligen zijn nogal verdeeld. Daarnaast vinden de meeste mensen tweetalige opschriften op het openbaar vervoer oké, maar toch stoort een deel van hen zich aan het feit dat de plaatsnamen worden vertaald. Anderstalige reclame wordt door de helft van de Nederlandstaligen dan weer niet getolereerd. De Franstaligen hebben er echter geen problemen mee.

Samenvattend kunnen we stellen dat voornamelijk de Nederlandstalige randinwoners gevoelig zijn voor het respecteren van de taalwetgeving. Ongeveer een derde van de Nederlandstaligen stoort zich aan het feit dat er op openbare plaatsen in hun gemeente niet enkel Nederlands wordt gesproken. Als het gaat om situaties waarbij de respondent zelf actief betrokken is, staat meer dan de helft tot drie vierde van de Nederlandstaligen erop dat de communicatie in het Nederlands verloopt. Toch betekent dit niet dat de Nederlandstalige respondenten naar die principes effectief handelen: een op de drie schakelt gewoon over op de andere taal. Niettemin is er een kleine groep (tussen de 4% en de 9%) die in een dergelijke situatie de communicatie afbreekt en weggaat. De Franstalige respondenten ten slotte blijken open te staan voor alle talen.

DANKWOORD

Een scriptie is een individueel werk, maar toch kon ik rekenen op de hulp van onderstaande personen, die ik om die reden dan ook wens te bedanken.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor prof. dr. Piet Van de Craen bedanken, omdat hij mij de vrijheid gaf om me te verdiepen in een dergelijk actueel thema.

Mijn waardering gaat ook uit naar Evy Ceuleers en Rudi Janssens: dankzij jullie kennis en knowhow kon dit onderzoek uitgroeien tot wat het geworden is.

Voorts wil ik Karla en haar collega's van vzw de Rand bedanken voor hun logistieke steun en betrokkenheid. Tevens richt ik mijn dank aan de medewerkers van de Wetenschapswinkel.

Uiteraard wil ik ook mijn familie bedanken voor hun steun en medeleven en om mij met raad en daad bij te staan: mama, papa, Stijn: bedankt!

Tot slot dank aan alle verenigingen en hun leden die even tijd maakten om de enquête in te vullen. Daarbij wil ik in het bijzonder Mia Van den Berghe bedanken, die voor vele contacten zorgde:

't Verloren Uurke,

Badmintonclub Wolvertem,

Chiro Meise, d'Ann's Atelier Steps,

Dienstencentrum De Spil Meise,

Dienstencentrum Wemmel,

Eddy Merckx-vrienden,

Gymclub Sportievak Wemmel,

Jan Heyvaert en vrienden,

Jef De Cuyper en vrienden,

Jeugdhuis Knødde,

Jeugdraad Wemmel,

Jong KAV Wemmel,

Judoclub Mansio,
l'Association des parents de Scouts/Guides,
Laurent Gruson,
Liberale Senioren Wommel,
OKRA Sint-Servaas,
Petanque Club Wommel vzw,
Royal Laeken Tennis Club vzw,
Scouts Sint-Brixius-Rode,
Sociaal Culturele Vereniging Vlaamse Liberale Vrouwen,
Toneelkring Pokus Pats vzw,
Turnclub Markant,
Voetbalclub veteranen K Wolvertem SC,
Volleybalclub Wevo Wommel,
vzw Mogen Doen.

INHOUDSOPGAVE

ALGEMENE INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1: ATTITUDES IN DE SOCIALE PSYCHOLOGIE.....	3
1.0 Inleiding.....	3
1.1 Het attitudebegrip in de sociale psychologie.....	3
1.1.1 Definitie.....	3
1.1.2 De drie-componententheorie	4
1.1.3 De verwachting-x-waardetheorie	4
1.2 De functies van attitudes.....	5
1.3 De relatie tussen attitudes en gedrag	6
1.4 Besluit	8
HOOFDSTUK 2: TAAL & ATTITUDES.....	9
2.0 Inleiding.....	9
2.1 De sociale psychologie van taal	9
2.2 Taal & identiteit	10
2.2.1 De theorie van de sociale identiteit	11
2.2.1.1 <i>Ingroup favouritism</i>	11
2.2.1.2 <i>Individuele mobiliteit, sociale creativiteit en sociale competitie</i>	12
2.2.1.3 <i>Subjectieve stabiliteit en subjectieve legitimiteit</i>	13
2.2.1.4 <i>Statusverhoudingen en taalaccommodatie</i>	13
2.2.2 Taal in contacten tussen etnische groepen	16
2.2.2.1 <i>Etnische identiteit en taal</i>	18
2.3 Methoden van taalattitudeonderzoek.....	19
2.3.1 Meettechnieken	19
2.3.2 Schalen	19
2.3.3 Toetsingmethodes.....	20
2.4 Besluit	21
HOOFDSTUK 3: DE VLAAMSE RAND ROND BRUSSEL	22
3.0 Inleiding.....	22
3.1 De huidige Belgische staatsstructuur.....	22
3.2 Geschiedenis van de Vlaamse Beweging	23

3.2.1	Sensibilisering van het Vlaamse volk	23
3.2.2	De eerste taalwetten	24
3.2.3	De taalwetten van de jaren '30 en '60.....	25
3.2.4	Mei '68 en de grondwetswijzigingen van 1980 en 1988-89	26
3.2.5	Het faciliteitenstelsel	27
3.2.6	Recente taalpolitieke ontwikkelingen	29
3.3	Brussel als tweetalige stad	30
3.4	De Vlaamse Rand rond Brussel	30
3.4.1	Brusselse randgemeente: Wemmel	32
3.4.2	Brusselse randgemeente: Meise	33
3.5	Uitgangspunten van het onderzoek	33
3.6	Besluit	34
HOOFDSTUK 4: ONDERZOEKSOPZET		35
4.0	Inleiding.....	35
4.1	Operationalisering van het attitudebegrip.....	35
4.2	Operationalisering van de onderzoekseenheden	36
4.2.1	Woonplaats van de respondenten	36
4.2.2	Leeftijd van de respondenten	36
4.2.3	Nationaliteit van de respondenten	38
4.2.4	Taal van de respondenten	39
4.3	Onderzoekshypothesen	39
4.4	De enquête.....	40
4.4.1	Taal van de enquête.....	41
4.4.2	De algemene vragenlijst	42
4.4.2.1	<i>Formele aspecten</i>	42
4.4.2.2	<i>Inhoudelijke aspecten</i>	42
4.4.3	De uitsprakenlijst.....	43
4.4.4	Verwerking van de enquêtes	44
4.5	Statistische gegevensverwerking.....	44
4.5.1	Codering van de enquêtes	44
4.5.2	Profiel van de respondenten	45
4.5.2.1	<i>Frequentietabellen</i>	45
4.5.2.2	<i>Kruistabellen en Pearson Chi-kwadraatberekeningen</i>	45

4.5.2.3 <i>Pearson Productmoment Coëfficiënt</i>	46
4.5.3 Attitudes van de respondenten	46
4.5.3.1 <i>Frequentietabellen</i>	47
4.5.3.2 <i>Kruistabellen en Pearson Chi-kwadraatberekeningen</i>	47
4.6 Besluit	47
HOOFDSTUK 5: PROFIEL VAN DE RESPONDENTEN	48
5.0 Inleiding	48
5.1 Linguïstische achtergrond van de respondenten	48
5.1.1 Operationalisering van het begrip “linguïstische achtergrond”	48
5.2 Geografische afbakening van de respondenten	50
5.2.1 Huidige woonplaats van de respondenten.....	51
5.2.2 De plaats van afkomst van de respondenten	52
5.3 Taalbeheersing van de respondenten	53
5.3.1 Beheersing van het Nederlands en het Frans	53
5.3.2 Beheersing van het Engels	58
5.4 Besluit	62
HOOFDSTUK 6: ATTITUDES TEN OPZICHTE VAN TALEN IN DE BRUSSELSE RANDGEMEENTEN	63
6.0 Inleiding	63
6.1 Attitudes ten opzichte van groepsidentiteiten	63
6.1.1 De Nederlandstaligen	64
6.1.2 De Franstaligen	65
6.1.3 De tweetaligen Nederlands- Frans	66
6.1.4 Besluit.....	67
6.2 Taalgedragintenties	68
6.2.1 Markt	69
6.2.1.1 <i>De Nederlandstaligen</i>	69
6.2.1.2 <i>De Franstaligen</i>	73
6.2.1.3 <i>De tweetaligen Nederlands- Frans</i>	74
6.2.1.4 <i>Besluit</i>	75
6.2.2 Winkel	77
6.2.2.1 <i>De Nederlandstaligen</i>	77
6.2.2.2 <i>De Franstaligen</i>	78

6.2.2.3 <i>De tweetaligen Nederlands- Frans</i>	78
6.2.2.4 <i>Besluit</i>	78
6.2.3 Verenigingsleven.....	80
6.2.3.1 <i>De Nederlandstaligen</i>	80
6.2.3.2 <i>De Franstaligen</i>	80
6.2.3.3 <i>De tweetaligen</i>	81
6.2.3.4 <i>Besluit</i>	81
6.2.4 <i>Besluit</i>	83
6.3 Attitudes ten opzichte van taalgebruik in de Brusselse Rand	84
6.3.1 Taal op openbare plaatsen	84
6.3.1.1 <i>Winkels</i>	84
6.3.1.2 <i>Markt</i>	89
6.3.1.3 <i>Sportverenigingen</i>	91
6.3.1.4 <i>Horeca</i>	92
6.3.1.5 <i>Besluit</i>	96
6.3.2 Taal en onderwijs	97
6.3.3 Openbaar vervoer	102
6.3.4 Anderstalige reclame.....	103
6.3.5 Algemene bespreking	104
SAMENVATTEND BESLUIT	106
BIBLIOGRAFIE	109
BIJLAGEN	113

ALGEMENE INLEIDING

Sinds het ontstaan van België is taal al meermaals een twistpunt gebleken. Taal is dan ook het essentiële kenmerk waarrond de Belgische federale staat is opgebouwd. Hierbij staat het territorialiteitsprincipe centraal: de officiële taal is afhankelijk van het gebied waar men zich bevindt en niet van de individuele voorkeur van de spreker. Ook nu nog staan de politici van beide taalgemeenschappen geregeld tegenover elkaar, bijvoorbeeld als het gaat om de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde. Een van de gebieden die tijdens de politieke debatten vaak de media haalt is de Vlaamse Rand rond Brussel. De standpunten van de Vlaamse en Franstalige politici zijn intussen welbekend, maar wat is de opinie van de ‘gewone’ man in de straat? In dit onderzoek probeer ik dan ook na te gaan hoe de inwoners van de noordwestrand staan ten opzichte van het gebruik van Nederlands en Frans in hun gemeente. Deze attitudemeting gebeurt aan de hand van een enquête, waarvan de resultaten in deze verhandeling worden besproken. In het eerste hoofdstuk situeer ik het onderzoek in het algemene kader van de sociale psychologie. Het begrip ‘*attitude*’ wordt gedefinieerd en de belangrijkste theorieën in verband met attitudeonderzoek worden uiteengezet. Daarbij schenk ik eveneens aandacht aan de relatie tussen attitudes en gedrag.

In het tweede hoofdstuk ga ik vervolgens dieper in op de sociaal- psychologische theorie van Tajfel (1974) over ‘*de sociale identiteit*’. Aan de hand van Tajfels theorie belicht ik de relatie tussen taal en individu. Daarna wordt toelichting gegeven bij de methoden die kunnen worden aangewend bij het verrichten van taalattitudeonderzoek. In het derde hoofdstuk wordt de taalpolitieke geschiedenis van België geschetst: op die manier tracht ik de huidige problematiek in de Vlaamse Rand rond Brussel in een breder perspectief te plaatsen. De focus ligt in de eerste plaats op die gebeurtenissen die rechtstreeks invloed hebben op het leven in de Vlaamse Rand rond Brussel. Tevens licht ik de uitgangspunten van het onderzoek toe.

In het vierde hoofdstuk wordt het onderzoeksopzet uiteengezet. Dit wil zeggen dat het attitudebegrip, de onderzoekseenheden, de tijd en de ruimte geoperationaliseerd worden. In dit hoofdstuk wordt eveneens de opbouw van de enquête besproken en formuleer ik de onderzoekshypothesen. Ten slotte geef ik duiding bij de statistische verwerking van de gegevens.

In het vijfde hoofdstuk wordt vervolgens het profiel van de respondenten geschetst. Daarbij vormt het criterium ‘taalachtergrond’ het belangrijkste element voor de categorisering van de respondenten. Daarnaast worden de groepen ingedeeld volgens leeftijd. Vervolgens wordt kort de geografische spreiding van de respondenten uiteengezet. In paragraaf 5.3 volgt ten slotte per taalgroep een bespreking van de beheersing van het Nederlands, het Frans en het Engels.

In het zesde hoofdstuk worden de resultaten van de enquête voorgesteld wat betreft de attitudes ten opzichte van het Nederlands en het Frans in de Brusselse randgemeenten. Daarbij kijk ik eerst naar de attitudes ten opzichte van groepsidentiteiten en ga ik na met welke groepen, categorieën of gemeenschappen de verschillende taalgroepen zich het meest identificeren en met welke niet. Vervolgens tracht ik te achterhalen wat de taalgedragintenties van de respondenten zijn op de markt, in de winkel en in het verenigingsleven. Daarna bespreek ik de attitudes van de ondervraagden tegenover taal op vier domeinen: taal op openbare plaatsen, in het onderwijs, op het openbaar vervoer en in reclame. Vervolgens trek ik een samenvattend besluit. In het laatste hoofdstuk vermeld ik ten slotte mijn referentiebronnen.

HOOFDSTUK 1: ATTITUDES IN DE SOCIALE PSYCHOLOGIE

1.0 Inleiding

In tegenstelling tot wat de meeste mensen denken, leidt het hebben van een bepaalde attitude niet tot een bepaald gedrag. In dit eerste hoofdstuk bespreek ik het attitudebegrip in de context van de sociale psychologie. Eerst definieer ik het concept *attitude*. Daarna licht ik de twee belangrijkste leermodellen over attitudes toe. Vervolgens wordt uiteengezet wat de drie functies van attitudes zijn. Ten slotte verduidelijk ik in paragraaf 1.3 op welke manier attitudes en gedrag met elkaar in verband staan.

1.1 Het attitudebegrip in de sociale psychologie

1.1.1 Definitie

In de hedendaagse sociale psychologie en in de persoonlijkheidspsychologie neemt het begrip *attitude* een belangrijke plaats in. Het werd voor het eerst gebruikt door Thomas & Znaniecki (1918) in hun onderzoek naar de aanpassing van Poolse immigranten in de Verenigde Staten. Er lijkt evenwel geen algemeen aanvaarde definitie van het attitudebegrip te bestaan. Uus Knops definieert een attitude als “*een houding, een gezindheid of instelling tegenover een sociaal object, die iemands reacties tegenover dat object zo niet rechtstreeks bepaalt, dan toch in ieder geval ‘kleurt’ of beïnvloedt*” (Knops 1987, 20). Het gaat dus om een relatief duurzaam geheel van opvattingen en waardeoordelen met betrekking tot een object of een groep objecten en de neiging daar op een bepaalde manier op te reageren. Meer specifiek is een *taalattitude* een attitude waarvan “taal” het object is.

Het begrip attitude is een hypothetische constructie die werd gebouwd om gedragingen van individuen en sociale groepen en hun onderlinge verschillen te kunnen verklaren. Vrijwel alle theoretici zijn het erover eens dat een attitude niet direct waarneembaar is. Attitudes zijn niet aangeboren, maar ontwikkelen zich op basis van leerprocessen: we doen ervaringen op. Er

bestaan diverse leermodellen en theorieën over attitudes, waarvan ik de twee voornaamste bespreek.

1.1.2 De drie-componententheorie

Volgens de meest klassieke mentalistische opvatting bestaan attitudes uit drie componenten, met name de cognitieve, de affectieve en de conatieve component. De cognitieve component omvat het beeld dat men zich van een sociaal object heeft gevormd, op basis van gedachten en overtuigingen. Op grond van dat beeld vormt men een gevoelsoordeel over het attitudeobject: men is ervoor of ertegen. Dit is de affectieve component. Met de conatieve component ten slotte wordt niet het gedrag zelf bedoeld, maar de *gedragsintenties* of *reactieeigingen*. Men onderzoekt met andere woorden niet het werkelijke gedrag van een individu, maar hoe de respondent zich zou willen gedragen. Het reële gedrag van iemand is immers nog van andere factoren afhankelijk, bijvoorbeeld van hoe de concrete situatie zich voordoet. Volgens deze drie-componententheorie bestaat er een positieve samenhang tussen de componenten, waarbij de attitude centraal staat, maar die stelling werd nooit aangetoond.

1.1.3 De verwachting-x-waardetheorie

De cognitieve theorie van Fishbein & Ajzen (1975) ziet attitudes als een combinatie van verwachtingen en waarden. Een *verwachting* wordt omschreven als “*de waarneming dat het attitude-object bepaalde attributen of eigenschappen bezit*” (Knops 1987, 23). De beoordelingen van die attributen of eigenschappen vormen de *waarden* van een attitude. In dit model worden attitudes gedefinieerd als het product van *verwachting maal waarde*. Elk van deze producten bestaat uit de waarschijnlijkheid dat gedrag een bepaalde consequentie heeft, vermenigvuldigd met de subjectieve waarde die is toegekend aan die consequentie. Volgens de verwachting-x-waardetheorie bepalen gedragsintenties voor een groot deel het uiteindelijke gedrag. Deze intenties worden beïnvloed door attitudes ten opzichte van een bepaald gedrag en de subjectieve norm wat dat gedrag betreft. De verwachting-x-waardetheorie is verwant met de drie-componententheorie, maar verschilt op twee punten. In tegenstelling tot bovenstaande theorie gaat men niet uit van een positieve samenhang tussen de attitudewaarden en eventuele gedragsintenties. Ten tweede kunnen attitudes een bepaald

gedrag alleen voorspellen op voorwaarde dat de attitude zeer specifiek bepaald is. In deel 1.4 ga ik dieper in op de relatie tussen attitudes en gedrag.

1.2 De functies van attitudes

Men kan zich de vraag stellen waarom mensen attitudes hebben. De sociaal-psycholoog Katz onderscheidt drie functies van attitudes (Katz geciteerd in: Knops 1987). In de eerste plaats dienen attitudes om orde te scheppen in de chaos: ze geven een beeld van de sociale werkelijkheid. Deze *cognitieve functie* zorgt voor een zekere voorspelbaarheid wat attitudes betreft. Een individu kan de gevolgen van zijn daden voorspellen en anderen kunnen inschatten hoe een individu zal reageren op een bepaald attitudeobject. Concreet betekent dit dat iemand die Frans spreekt in een Nederlandstalige gemeente er rekening mee dient te houden dat zijn taalkeuze door de gesprekspartner kan worden afgewezen.

Ten tweede hebben attitudes eveneens een *identiteitsbeveiligende* functie. Hierin worden drie dimensies onderscheiden: een expressieve, een defensieve en een adaptieve dimensie. Zo geven attitudes met *een expressieve functie* de persoonlijkheid van een individu weer. In bedreigende situaties zoekt de persoon met een bepaalde attitude een zondebok op wie hij zijn agressie kan uitwerken. We spreken dan van een *defensieve functie* van attitudes. Typisch voor deze soort is de verplaatsing van agressie naar individuen of groepen die minder sterk zijn. Attitudes met een *adaptieve functie* zijn attitudes die worden overgenomen van anderen omdat mensen op die manier sociale goedkeuring verwerven. Ze hebben een sterke utiliteitswaarde.

De *affectieve functie* van attitudes ten slotte betreft het beschermen van het zelfbeeld van het individu tegen interne en externe bedreigingen. Samenvattend kan men stellen dat al deze attitudes met hun verschillende functies bijdragen tot het verwerven van een positief zelfbeeld en dat ze zijn gericht op identiteitsbehoud.

1.3 De relatie tussen attitudes en gedrag

Een van de belangrijkste redenen om attitudes te onderzoeken is de overtuiging dat ze gedrag voorspellen. Toch slaagden vele onderzoekers er in het begin niet in overtuigend bewijs te leveren voor een nauw verband tussen attitudes en gedrag. Beroemd is de studie van LaPiere (1934) die onderzoek deed naar de houding van Amerikaanse hotel- en restauranteigenaars ten aanzien van Chinese gasten. Gezien de vele vooroordelen ten opzichte van Aziaten in het Amerika van de jaren '30 verwachtte deze onderzoeker dat het Chinese koppel dat hem vergezelde in de meeste gevallen de toegang zou worden geweigerd. Tot zijn grote verbazing gebeurde dit slechts in 1 van de 251 etablissementen. Zes maanden later vroeg hij alle hotel- en restauranteigenaars per post of ze Chinese gasten aanvaardden. Van de 128 respondenten die reageerden, antwoordde 92% dat ze Chinese klanten niet zouden bedienen, dit in tegenstelling tot hun werkelijk geobserveerde gedrag. Uit deze grote discrepantie tussen attitude en reëel gedrag besloot LaPiere dat enquêteantwoorden geen goede indicators zijn voor de echte attitudes van een individu (LaPiere 1934). Toch vertoont het onderzoek van LaPiere enkele gebreken: ten eerste werden de attitudes van de hotel- en restauranteigenaars lang na het gedrag in kwestie gemeten. Ten tweede is het niet duidelijk of de mensen die de enquête invulden ook de mensen waren die het Chinese koppel binnenliet. Ten slotte was het Engelsprekende Chinese echtpaar vergezeld van een blanke Amerikaan, waardoor ze mogelijk niet als leden van het Chinese ras werden geïdentificeerd. Bijgevolg geeft het geobserveerde gedrag van de horeca-uitbaters geen informatie over hun houding tegenover Chinezen in het algemeen (Bohner & Wänke 2004). Ook de bevindingen van Wicker (1969) tonen aan dat attitudes geen verklaringen bieden voor vastgesteld gedrag.

Als gevolg van deze tegenvallende resultaten begonnen onderzoekers zich toe te leggen op de redenen waarom attitudes in sommige gevallen wel gedragsvoorspellend zijn en in andere gevallen niet. Op deze vraag kunnen twee benaderingen een antwoord formuleren: de ene methode richt zich op de meetaspecten van attitudes, terwijl de andere methode op zoek gaat naar persoonlijke, situationele en inhoudelijke variabelen die de relatiesterkte tussen attitude en gedrag kunnen doen afnemen.

De *methodologische benadering* schrijft de discrepantie tussen attitude en gedrag toe aan onvolkomenheden in de onderzoeksmethoden (Knops 1987). Volgens Fishbein & Ajzen (1975) kan er alleen een sterke relatie tussen attitude en gedrag worden verwacht indien de attitude gemeten wordt op hetzelfde specificiteitsniveau als het gedrag. Zo levert de algemene

attitude ten opzichte van een object van een respondent de onderzoeker geen informatie over diens specifieke gedrag. Om specifiek gedrag te kunnen voorspellen, dient er immers specifiek gepeild te worden naar de specifieke desbetreffende attitude. Kortom, de methodologische benadering duidt op het belang van de meetniveaus voor het vaststellen van het verband tussen attitude en gedrag (Knops 1987).

De *theoretische benadering* wijt de inconsistentie tussen attitudes en gedrag op haar beurt aan andere factoren die gedrag beïnvloeden, zoals individuele verschillen (bijvoorbeeld het zelfbewustzijn), situationele variabelen (*salience of social norms*), de attitude (haar functie) en het gedrag. Shavitt & Fazio (1991) onderzochten de attitudes van studenten ten opzichte van twee frisdranken: *7-Up*-limonade, die vooral geliefd was om zijn smaak, en *Perrier* mineraal water, dat vooral succes kende vanwege zijn trendy imago. Voor de test moesten de studenten een vragenlijst invullen: de ene groep studenten kreeg een lijst van twintig gedragingen voorgeschoteld waarbij ze moesten inschatten welke sociale indruk het gedrag zou maken. De andere groep beoordeelde twintig etenswaren op hun smaak. Vervolgens rapporteerden alle studenten hun attitudes tegenover beide dranken en hun intentie om ze te kopen. Zoals gedacht waren de intenties van de studenten om *Perrier* te kopen sterker gecorreleerd met de attitudes tegenover *Perrier* als ze vóór de attitudemeting meer hadden nagedacht over sociale indrukken dan over smaak. Omgekeerd waren de intenties van de studenten om *7-Up* te kopen sterker gecorreleerd met de attitudes tegenover *7-Up* als ze vóór de attitudemeting meer hadden nagedacht over smaak dan over sociale indrukken. Shavitt & Fazio (1991) toonden met dit onderzoek aan dat factoren zoals de verscheidene functies van attitudes, in dit experiment meer bepaald een *expressieve* functie (het creëren van een sociaal imago) en een *adaptieve* functie (omwille van een zekere utiliteitswaarde), het verband tussen attitudes en gedrag kunnen beïnvloeden. Volgens Liska (1975) bestaan er twee soorten factoren met invloed op het attitude-gedrag-verband: enerzijds zijn er de factoren die inconsistentie tussen gedrag en attitude veroorzaken, omdat de attitude niet relevant is voor het betreffende gedrag. De tweede soort factoren zijn diegene die iemands gedrag rechtstreeks bepalen, onafhankelijk van diens attitude ten opzichte van een object. Knops (1987) vermeldt vier factoren die voor het taalattitudeonderzoek in het algemeen van belang zijn. Ten eerste zijn onvolledig gevormde attitudes, dit wil zeggen attitudes “*die niet gevormd zijn door rechtstreekse ervaring met het attitudeobject*” (Knops 1987, 83), weinig gedragsvoorspellend. Bij taalattitudeonderzoek vormen taalgebruikers zich vaak voor het eerst een standpunt over taal op het moment van de attitudemeting zelf. Bijgevolg zijn de gemeten attitudes onstandvastig en leveren ze geen correct beeld over het werkelijke gedrag. Ten tweede is het

mogelijk dat het taalgedrag van een taalgebruiker niet in overeenkomst is met zijn attitude, omdat hij die gewenste competentie niet bezit. Voorts blijkt uit een onderzoek van Jeffries & Lansford (1972) dat gedrag niet bepaald wordt door een enkele attitude, maar door een combinatie van verschillende attitudes. De vierde factor die door Knops wordt aangehaald is de invloed van sociale normen (Knops 1987). Bovendien betekent een sterk verband tussen de attitude en het gedrag niet noodzakelijk dat attitudes bepaald gedrag veroorzaken. Integendeel, volgens de door het *behaviorisme* geïnspireerde sociaalpsycholoog Bem (1972) zijn attitudes het gevolg van gedrag. Bem beweert dat respondenten bij attitudemetingen eigenlijk gewoon hun gedrag beschrijven. Met andere woorden, het gedrag bepaalt de attitude en niet omgekeerd (Knops 1987). Een andere mogelijkheid is dat een derde variabele, zoals context-afhankelijke overtuigingen, zowel de attitude als het gedrag van een individu beïnvloeden. Als gevolg van die derde variabele ontstaat er een hoge attitude-gedrag-correlatie, die echter niet duidt op een direct causaal verband tussen attitude en gedrag (Bohner & Wänke 2004).

Kortom, de relatie tussen attitude en gedrag is niet ondubbelzinnig: hoewel de sociale psychologie aan attitudes een gedragsverklarende waarde toekent, wijkt het gedrag in bepaalde gevallen af van de attitudes tegenover het object. Toch kunnen attitudes, indien ze juist gemeten worden, een belangrijk gedragsbepalend element zijn.

1.4 Besluit

In dit hoofdstuk werd het attitudebegrip gedefinieerd. Tevens lichtte ik de mentalistische en cognitieve theorieën over attitudes toe. Vervolgens besprak ik de drie attitudefuncties en verduidelijkte ik ten slotte het verband tussen attitudes en gedrag.

HOOFDSTUK 2: TAAL & ATTITUDES

2.0 Inleiding

In het eerste hoofdstuk werd het concept *attitude* uiteengezet als centraal begrip van de sociale psychologie. In dit hoofdstuk bespreek ik de *sociale psychologie van taal*, met andere woorden de discipline die zich bezighoudt met de studie van taalgedrag en taalattitudes. Ik ga tevens dieper in op de relatie tussen taal en individu: eerst bespreek ik de theorie van de sociale identiteit van Tajfel (1974). Daarna breid ik deze theorie uit naar taalcontacten tussen etnische groepen. Ten slotte komen de technieken aan bod waarmee attitudes kunnen gemeten worden.

2.1 De sociale psychologie van taal

De sociale psychologie van taal is “*de studie van taalverschijnselen in een sociaal-psychologisch perspectief*” (Knops 1987, 9). Het is de subdiscipline van de psychologie die het menselijk gedrag onderzoekt voor zover het zich afspeelt in sociale situaties die door interactie met andere mensen is beïnvloed. Het onderwerp van de sociale psychologie is sociaal gedrag: seksueel gedrag, groepsgedrag, religieus gedrag, discriminatie, enzovoort. Ook taalgedrag is een vorm van sociaal gedrag: in een gesprek is er immers meer dan één spreker. In die zin kan de sociale psychologie van taal ook beschouwd worden als een subdiscipline van de sociolinguïstiek. Het is een wetenschap die zich enerzijds toelegt op het individu (het psychologische aspect) en anderzijds op de groep (het sociologische aspect). De relatie tussen die twee aspecten kan op verscheidende manieren bestudeerd worden, afhankelijk van de dimensie die men wil benadrukken. De thematische verscheidenheid binnen de sociale psychologie is groot. Volgens de psycholoog Wundt is taalgedrag één van de belangrijkste thema's van de sociale psychologie (Knops 1987). Toch was de belangstelling van sociaal-psychologen voor dit thema tot in de jaren zestig matig. Een belangrijke reden hiervoor was de richting die de taalkunde was opgegaan: onder invloed van de transformationeel generatieve grammatica, geïntroduceerd door Chomsky, concentreerde de taalwetenschap zich in de jaren vijftig voornamelijk op de syntactische en semantische

aspecten van taal. Bovendien hielden sociaal-psychologen zich in die tijd hoofdzakelijk bezig met laboratoriumexperimenten. Bijgevolg kwam taalgedrag pas vrij recent onder de aandacht van voornamelijk West-Europese en Canadese onderzoekers, mede dankzij de ontwikkelingen in de sociolinguïstiek.

De sociolinguïstiek relateert de taalkunde aan de sociale wetenschappen zoals de sociologie, de antropologie en de sociale psychologie. De sociolinguïstiek omvat verschillende subdisciplines, met elk een eigen perspectief op de relatie tussen taal en maatschappij: de linguïstische, de sociologische en de antropologische sociolinguïstiek. De eerste subdiscipline is gericht op taalvariatie en taalverandering. De sociolinguïstiek met nadruk op sociologische aspecten van taal houdt zich bezig met conversatieanalyse en taalsociologische ontwikkelingen zoals taalplanning en standaardisering. Het antropologische perspectief ten slotte richt zich op de beschrijving van de taalsystemen van vreemde culturen. De sociale psychologie behoort ook tot deze subdiscipline.

De sociale psychologie van taal is eigenlijk een reactie op de correlationele sociolinguïstiek, die wordt beschouwd als te weinig verklarend en te beschrijvend. Indelingen op basis van grote sociale categorieën zoals geslacht en leeftijd zijn te oppervlakkig om taalgedragsverschillen gedetailleerd te beschrijven, laat staan te verklaren. De sociale psychologie daarentegen gaat dieper in op de onderliggende criteria, zoals persoonlijkheid, attitudes en sociale identiteit om taalgedragsverschillen te verklaren (Knops 1987). Een tweede punt van kritiek op de sociolinguïstiek is het feit dat de taalgebruiker wordt beschouwd als een bundeling van sociale rollen en niet als een individu. Daar tegenover plaatsen de sociaalpsychologen de wederzijdse relatie tussen taal en gemeenschap. Volgens deze theorie weerspiegelt taal de sociale werkelijkheid, maar de taalgebruikers zelf beïnvloeden op hun beurt die sociale realiteit.

2.2 Taal & identiteit

In het empirisch gedeelte van dit onderzoek bestudeer ik de rol van taal als distinctief identiteitskenmerk en de relatie tussen attitudes en het taalgebruik in de Brusselse randgemeenten. Daarom bespreek ik in de volgende paragrafen eerst een aantal aspecten van

de sociaal- psychologische theorie van Tajfel (1974) over “de sociale identiteit”. Daarna ga ik dieper in op de rol van taal in contacten tussen etnische groepen.

2.2.1 De theorie van de sociale identiteit

Volgens Tajfel (1974) ordent een individu de omgeving, en dus ook de sociale werkelijkheid, in categorieën. Deze sociale categorisatie is een cognitief proces, waarbij verschillen binnen een groep worden geminimaliseerd en verschillen tussen categorieën worden gemaximaliseerd. Binnen de sociale psychologie spreekt men ook van een *accentueringseffect* (Knops 1987). Het verschijnsel geeft aanleiding tot vooroordelen en stereotypen ten opzichte van leden van een categorie, aan wie bepaalde eigenschappen worden toegeschreven, zonder dat deze kenmerken in werkelijkheid vastgesteld werden. Een ander gevolg van het accentueringseffect is het feit dat tegenbewijzen minder gemakkelijk worden waargenomen. Het blijft immers steeds mogelijk om een persoon als een uitzondering te beschouwen, zelfs als de tegenbewijzen onbetwistbaar zijn (Knops 1987).

2.2.1.1 *Ingroup favouritism*

Een individu categoriseert de sociale werkelijkheid in sociale groepen en rekent zichzelf tot een of meer groepen. Daarbij vervormt hij de werkelijkheid evenwel altijd in het voordeel van de eigen groep. In de sociale psychologie noemt men dit verschijnsel *ingroup favouritism*. De oorzaak van deze subjectieve vervorming van de werkelijkheid ligt volgens Tajfel in het streven van het individu naar een positief zelfbeeld. Dit positieve zelfbeeld ontstaat onder andere door een positieve beoordeling door anderen. Tevens heeft het behoren tot positief gewaardeerde groepen een gunstige invloed op het zelfbeeld van een individu. In die zin speelt de sociale identiteit een belangrijke rol voor de individuele identiteit. Een belangrijke voorwaarde voor het verkrijgen van een sociale identiteit is het onderscheid dat gemaakt wordt tussen de eigen groep en de andere groepen. Bij de vergelijking ervan streeft het individu ernaar dat de eigen groep in positieve zin wordt onderscheiden van de andere. Om die reden worden positieve eigenschappen benadrukt, terwijl negatieve eigenschappen worden teruggedrongen. Tajfel beschouwt deze “positieve distinctiviteit” als “*een universeel principe, waarmee de dynamiek van intergroepsrelaties kan worden verklaard*” (Knops 1987, 111).

2.2.1.2 *Individuele mobiliteit, sociale creativiteit en sociale competitie*

Dominante groepen beoordelen minderheden meestal negatief en kennen aan hen negatieve eigenschappen toe. In Tajfels theorie worden drie strategieën onderscheiden die leden van een minderheidsgroep kunnen toepassen om hun negatieve sociale identiteit te veranderen in een positieve. Een eerste strategie wordt door Tajfel & Turner (1979) omschreven als *individuele mobiliteit*. Deze strategie bestaat uit het overnemen van de eigenschappen van de superieure groep, om zo tegelijkertijd de status van deze dominante groep te verwerven. Het betekent concreet dat men de eigen groep verlaat. De oorspronkelijke status van de groepen wijzigt echter niet. Bijgevolg is deze eerste strategie individueel van aard. Een tweede strategie die leden van een minderheidsgroep kunnen toepassen om een positievere sociale identiteit te bekomen, is de strategie van de *sociale creativiteit*. In tegenstelling tot bovenstaande strategie richt deze zich op het behouden van de identiteit en distinctiviteit van de eigen groep. Zo vergelijkt de minderheidsgroep zich niet meer met de superieure groep, maar met een derde, minder bevoorrechte groep. Aan de hand van deze derde groep kan men de positieve eigenschappen van de eigen groep beklemtonen. Op die manier ontstaat een positief zelfbeeld. Bovendien worden interne groepsverschillen versterkt. Een ander voorbeeld van de sociale creativiteit-strategie is het herinterpreteren van de eigen groepskenmerken: eigenschappen die negatief werden beoordeeld krijgen een positieve interpretatie. Een klassiek voorbeeld hiervan is “*Black is beautiful*”-beweging. Het kenmerk, een zwarte huidskleur, bleef hetzelfde, maar het kreeg een positieve connotatie in plaats van een negatieve. Voor deze strategie is het essentieel dat de positieve waardering zowel door de minderheid als door de meerderheid aanvaard wordt. Indien dit niet het geval is, kan de minderheidsgroep nog een ander type strategie van de sociale creativiteit toepassen: het creëren van nieuwe, positief gewaardeerde kenmerken, waarmee de minderheid zich positief van de meerderheid kan distantiëren. Kortom, de strategieën van de sociale creativiteit zorgen voor het behouden van de eigen groepsidentiteit. Een derde strategie is die van de *sociale competitie*. Deze strategie heeft als doel om de bestaande statusverhoudingen tussen de meerderheids- en minderheidsgroepen om te draaien. Beide groepen gaan met elkaar als het ware ‘in competitie’. Deze aanpak leidt onvermijdelijk tot conflictsituaties en wordt vooral gebruikt door mensen die zich sterk vereenzelvigen met de eigen groep (Knops 1987, 114).

2.2.1.3 *Subjectieve stabiliteit en subjectieve legitimiteit*

De strategieën van de sociale creativiteit en de sociale competitie zijn gericht op het behoud van de groepsidentiteit. Alvorens de statusstrijd met de dominante groep aan te gaan, moet de minderheidsgroep zich bewust zijn van de bestaande statusverhoudingen. Dit bewustzijn is enerzijds afhankelijk van de *subjectieve stabiliteit*, dit wil zeggen de mate waarin de intergroepssituatie als instabiel wordt ervaren, en anderzijds van de *subjectieve legitimiteit*, de mate waarin de intergroepssituatie als onrechtmatig of onrechtvaardig wordt beschouwd (Knops 1987).

In een stabiele intergroepssituatie, met een rechtvaardige statushiërarchie, schikt de minderheidsgroep zich in de bestaande statusverhoudingen. Als de intergroepssituatie echter als instabiel en onrechtvaardig wordt ervaren, geeft dit aanleiding tot sociale verandering. Vervolgens kan de inferieure groep een beroep doen op de bovenstaande strategieën om deze veranderingen stapsgewijs te realiseren.

2.2.1.4 *Statusverhoudingen en taalaccommodatie*

Sociale interactie wordt bepaald door twee dimensies: een status- en een solidariteitsdimensie (Brown 1965). Deze dimensies komen tevens tot uiting in taalattitudes. Elk individu heeft een bepaalde status in de maatschappij, waardoor er in een sociale relatie steeds sprake is van een meerdere of een mindere. Bovendien is deze relatie niet omkeerbaar. Mensen zijn superieur of inferieur aan elkaar. Status verwijst bijgevolg naar “*het verticale, het asymmetrische of niet-wederkerige karakter van sociale relaties*” (Knops 1987, 53). Tegenover de statusdimensie staat *solidariteit*: de taal die men spreekt is een bindmiddel met dingen die hen eigen of dierbaar zijn. Het gaat uit van een gemeenschappelijke identiteit. Solidariteit verwijst naar “*het horizontale, wederkerige of symmetrische karakter van sociale relaties*” (Knops 1987, 53). Uit de tegenstrijdige inwerking van beide tendensen (status en solidariteit) ontstaan bepaalde opvattingen over taal en taalgebruik. Bovendien bepalen deze dimensies het menselijk gedrag, zowel tussen personen als tussen groepen. Het onderscheid dat gemaakt wordt wat de aanspreekvormen betreft, is hier een treffend voorbeeld van (Brown 1965). De keuze voor de beleefdheidsvorm (*u*) of de vertrouwelijkheidsvorm (*je*) wordt immers bepaald door de statusverhoudingen en de solidariteit tussen de gesprekspartners.

In de loop van een gesprek dienen de gespreksdeelnemers voortdurend taalkeuzes te maken, zoals de aard van de taalvorm (*je* of *u*), de taalvariëteit (standaardtaal of dialect) of de taalkeuze (Nederlands of Frans). In de sociale psychologie wordt geprobeerd om de relatie tussen status en solidariteit en taalverandering te verklaren. Met *accommodatie* bedoelt men dat gespreksdeelnemers zich in de loop van een interactie aan elkaar aanpassen. De *taalaccommodatietheorie* van Giles & Powesland (1975) tracht taalgedragsverschijnselen zoals taalconvergentie en taaldivergentie te verklaren. Deze onderzoekers ontdekten dat tenminste één van de gesprekspartners (bewust of onbewust) zijn taalgedrag aanpast. Dit noemt men *convergent gedrag*. Deze *taalconvergentie* kan symmetrisch (wederzijds) of asymmetrisch (eenzijdig) zijn. Daar tegenover staat *taaldivergentie*: de gesprekspartners sturen hun gedrag zo, indien beiden zo gemotiveerd zijn, dat ze zich door middel van taal van elkaar willen distantiëren. Bestaande taalverschillen worden door deze strategie geaccentueerd.

Taalaccommodatie kan door twee theorieën worden verklaard. Voor de eerste verklaring van deze taalgedragsverschijnselen verwijst Giles (1973) naar cognitieve functies en/ of affectieve behoeften van de taalgebruiker. Zo verklaart hij taalconvergentie door de psychologische behoefte aan sociale integratie. Taaldivergentie ontstaat daarentegen uit de behoefte aan dissociatie. De gelijkstelling convergentie-integratie en divergentie-dissociatie steunt op het *similariteitsprincipe* van Byrne (1969). Volgens dit principe kan iemand zelf bepalen in welke mate hij zichzelf sociaal aantrekkelijk maakt voor zijn gesprekspartner: convergentie vergroot de aantrekkelijkheid van het individu, terwijl divergentie zijn sociale aantrekkelijkheid doet afnemen. Uit het similariteitsprincipe volgt de hypothese dat “*de neiging tot convergentie zal toenemen naarmate de behoefte aan sociale integratie toeneemt*” (Knops 1987, 58). Omdat iedereen in het algemeen op sociale waardering uit is, beschouwt Giles (1977) de neiging tot linguïstische convergentie als veel algemener (en onbewuster) dan de tendens tot linguïstische divergentie.

Een tweede verklaring voor taalaccommodatie wordt uiteengezet in de *sociale-ruiltheorie* van Homans (1961). Volgens deze theorie wegen mensen een ‘beloning’ (sociale waardering) af aan de inspanning die ze ervoor moeten leveren. Zo zal er pas tot convergentie worden overgegaan als de beloning groter is dan de kosten die moeten worden gemaakt. In vergelijking met het similariteitsprincipe ligt de nadruk meer op utilitaire motieven (Knops

1987, 59). De sociale-ruiltheorie lijkt echter geen rekening te houden met convergentie die onbewust plaatsvindt.

Zoals gezegd komt linguïstische convergentie meer voor dan linguïstische divergentie. Daarom is het interessant om na te gaan wanneer divergentie precies voorkomt. In Tajfel's (1981) theorie over intergroepsrelaties categoriseert een individu de maatschappij in sociale groepen en rekent hij zichzelf tot één of meer van die groepen. Hierbij worden eigenschappen van de eigen groep positiever geëvalueerd dan eigenschappen die men aan andere groepen toekent. Bijgevolg kan taaldivergentie fungeren als een strategie die gericht is op het behoud van een positief gewaardeerde groepsidentiteit, zoals taal.

De bovenvermelde taalaccommodatietheorie dient voor situaties waarbij de gesprekspartners elk een verschillende status hebben bijgesteld te worden. De gelijkstelling van taalconvergentie- psychologische integratie (mogelijkheid A in de tabel) en van taaldivergentie- psychologische dissociatie (mogelijkheid D in de tabel) gaat slechts gedeeltelijk op. Linguïstische divergentie kan namelijk ook samengaan met psychologische integratie, bijvoorbeeld om duidelijk te maken dat men de machtsrelatie aanvaardt (mogelijkheid B in de tabel). Anderzijds is het mogelijk dat taalconvergentie duidt op psychologische dissociatie (mogelijkheid C in de tabel), bijvoorbeeld wanneer een Nederlandstalige klant in een Brusselse winkel de Franstalige handelaar in vloeiend Frans om Nederlandstalig personeel verzoekt. Onderstaande tabel biedt een overzicht van de verschillende mogelijkheden:

Tabel 1: Linguïstische en psychologische accommodatie

	Taalconvergentie	Taaldivergentie
Psychologische convergentie	A	B
Psychologische divergentie	C	D

In dit schema wordt een onderscheid gemaakt tussen linguïstische en psychologische accommodatie. De eerste soort verwijst naar de taalverandering van de spreker naar de gesprekspartner toe of van de gesprekspartner weg. Psychologische accommodatie duidt op integratie of dissociatie met de gesprekspartner (Knops 1987). Deze tabel kan nog meer worden gespecificeerd, maar daar ga ik in het kader van dit onderzoek niet dieper op in.

2.2.2 Taal in contacten tussen etnische groepen

De taalaccommodatietheorie van Giles & Powesland (1975) geldt eveneens voor taalcontacten tussen groepen. Anders dan in interpersoonlijke relaties, streven de gespreksdeelnemers in intergroepssituaties wegens het universeel verschijnsel van *ingroup favouritism* naar linguïstische nonaccommodatie en divergentie. Volgens Tajfels theorie trachten groepsleden die zichzelf een positieve identiteit toemeten hun distinctiviteit immers te behouden. Het resultaat hiervan is linguïstische nonaccommodatie in intergroepssituaties en divergentie wat het individuele taalgebruik betreft. Omgekeerd trachten groepsleden met een negatieve etnolinguïstische identiteit deze situatie te veranderen. Onderstaand schema verduidelijkt de verschillende mogelijke taalstrategieën die mensen kunnen aanwenden om de gewenste situatie te bereiken, afhankelijk van hoe men de eigen (groeps)identiteit beoordeelt:

Tabel 2: Relatie tussen taalstrategieën tussen individuen en tussen groepen

	tussen individuen	tussen groepen
Distinctiviteit behouden	Divergentie	Nonaccommodatie
Distinctiviteit niet behouden	Convergentie	Accommodatie

Knops (1987) onderzocht in welke omstandigheden convergentie en divergentie optreden tijdens het streven naar psycholinguïstische distinctiviteit in intergroepssituaties. Convergentie van de minderheid naar de meerderheid, of anders gezegd *opwaartse convergentie*, treedt op als leden van de minderheidsgroep zich niet of nauwelijks vereenzelvigen met de eigen etnische groep of als taal als een onbelangrijk groepskenmerk wordt beschouwd. Om deze opwaartse convergentiestrategie toe te passen, zullen de minderheidsgroepsleden die de taal van de meerderheid niet kennen die taal trachten te leren. Daarbij proberen ze de taalkenmerken van hun minderheidstaal te maskeren. Toch blijft opwaartse convergentie van de minderheid eerder uitzonderlijk: dikwijls reageren de overige leden van de minderheidsgroep negatief op dergelijke individuele convergentiestrategieën. De meerderheid kan de opwaartse convergentiestrategieën van de minderheid positief of negatief evalueren. In het eerste geval bevordert de superieure groep de assimilatie van de minderheid door de meerderheid, zoals bijvoorbeeld de “*één volk één taal*”-politiek in Frankrijk. Ook is

het mogelijk dat de minderheidstaal wordt aangeboden in het onderwijs, om zo culturele assimilatie te bereiken. Een andere mogelijke strategie is het 'onthoofden' van de minderheidsgroep, door aan de leiders ervan studiebeurzen toe te kennen, zodat deze zich niet tegen de meerderheid keren. Anderzijds kan de meerderheid de opwaartse convergentiestrategieën van de minderheid afwijzen met als doel om hun distinctiviteit te behouden. Die afwijzing kan uitgedrukt worden door *opwaartse taaldivergentie*: de meerderheid neemt taalafstand van de inferieure groep om haar superioriteit te benadrukken. Taal wordt dan een instrument om de minderheid te onderdrukken.

Een meer gebruikelijke taalstrategie in intergroepssituaties is het divergeren van de minderheid naar de meerderheid. Deze strategie is gericht op taalbehoud van de minderheidstaal. *Taaldivergentie* treedt op als de leden van de minderheidsgroep zich in sterke mate vereenzelvigen met de etnische groep en als taal als een belangrijk groepskenmerk wordt beschouwd. De minderheid kan verschillende strategieën toepassen om de eigen taal te beschermen, zoals het vermijden van vergelijkingen met de superieure groep. Een andere strategie om taalbehoud te verzekeren is de herwaardering door de minderheidsgroep van de eigen taal, die men beschouwde als inferieur. Op een bepaald moment evalueren deze sprekers hun minderheidstaal positief. In België deed de overname van de taal uit het Noorden in de negentiende eeuw het prestige van de Nederlandse taalgroep in België toenemen en schroefde de invloed van het Frans terug. Ten slotte kan de minderheid wedijveren met de outgroup en een taalstrijd uitlokken. In België bijvoorbeeld ijverde de Vlaamse Beweging in de negentiende eeuw voor de erkenning van het Nederlands in formele situaties en voor politieke inspraak voor de Vlamingen. Op de divergentiestrategie van de minderheid kan de meerderheid op verschillende manieren reageren: ten eerste kan ze de divergentiestrategieën van de minderheidsgroep negeren. Dan vindt er geen accommodatie plaats. Ten tweede kan de dominante groep van oordeel zijn dat de huidige statushiërarchie onterecht is. Als gevolg hiervan zullen de leden van de meerderheid neerwaarts convergeren om hun solidariteit met de minderheid uit te drukken. De derde strategie, diegene die de meerderheid het meest hanteert, is die van de *opwaartse divergentie*: om de bestaande statusverhoudingen te behouden blijft de meerderheid de taalverschillen tussen de superieure en de inferieure groep benadrukken.

2.2.2.1 *Etnische identiteit en taal*

Uit het voorgaande blijkt dat de taalaccommodatietheorie ook van toepassing is op etnische groepen. In dit deel wijs ik ten slotte op het belang van ‘taal’ als onderdeel van iemands etnische identiteit. Tajfel (1978) definieert een etnische identiteit als *“het besef van verbondenheid met een etnische groep, gebaseerd op reële of als reële ervaren groepskenmerken en de waarde die met dit besef van groepslidmaatschap is verbonden”* (Tajfel 1978). Deze etniciteit is een onderdeel van de sociale identiteit van een individu en bestaat uit drie variabele elementen. Ten eerste varieert de graad van het besef tot een etnische groep te behoren: afhankelijk van de omstandigheden voelt men zich meer lid van een bepaalde etnische groep dan van een andere. Bovendien kan de gevoelswaarde ten opzichte van het lidmaatschap tot een etnische groep variëren van negatief tot positief. Zo is het eveneens mogelijk dat een individu geen waarde hecht aan het lid zijn van een etnische groep. Een derde variabel aspect van de etnische identiteit van een individu zijn de groepskenmerken die aan een etnische groep toegekend worden, zoals taal, godsdienst, huidskleur en cultuur. In het algemeen wordt ervan uitgegaan dat taal een belangrijk groepskenmerk is. Giles (1979) onderscheidt drie functies van taal: als etniciteitscriterium, als etnische markeerder en als middel om groepscohesie uit te drukken. Ten eerste kan een taal of taalvariëteit de belangrijkste uiting zijn van etniciteit, maar dat hoeft niet altijd zo te zijn. Knops (1982) onderzocht het belang van culturele achtergrond en taal in de identiteit van Vlamingen. Hij ontdekte dat voor de oudere leeftijdsgroep de taal niet als de belangrijkste etniciteitsfactor naar voren kwam, dit in tegenstelling tot de jongere respondenten. Bijgevolg dient men ook rekening te houden met andere factoren dan taal alleen. Ten tweede kan taal fungeren als etnische markeerder, omdat een individu zelf bewust kan bepalen welke taalvariëteit hij kent en gebruikt. Hij kiest zelf in welke mate hij de nadruk legt op zijn etnische variëteit. De derde functie van taal, ten slotte, is de uitdrukking van groepscohesie, bijvoorbeeld wanneer twee etnische groepen, zoals Vlamingen en Walen, met elkaar wedijveren met taaleisen als inzet. In dergelijke situaties vormt taal een belangrijk aspect van een etnische groep en bevordert ze de samenhang tussen de groepsleden.

2.3 Methoden van taalattitudeonderzoek

In dit deel komen de technieken aan bod waarmee attitudes kunnen gemeten worden. Ik geef tevens een overzicht van de belangrijkste schalen die gebruikt worden voor attitudeonderzoek.

In 2.3.3 licht ik kort de twee toetsingsmethodes van de sociale psychologie toe.

2.3.1 Meettechnieken

De meest betrouwbare methode voor het meten van attitudes is de observatietechniek: de onderzoeker observeert de gedragingen en attitudes van personen tegenover onderzoeksobjecten in hun natuurlijke omgeving. Indien een individu zich in bepaalde situaties anders gedraagt, kan de onderzoeker bepalen wat de houding van het individu ten opzichte van het object is. Deze observatietechniek wordt echter zelden toegepast door attitudeonderzoekers, omdat ze tijdrovend, inefficiënt en duur is. Het is immers mogelijk dat bepaald gedrag niet wijst op een onderliggende attitude, maar op individuele voorkeuren en gedragingen.

2.3.2 Schalen

Een attitudeonderzoek verloopt veel efficiënter aan de hand van een enquête waarin de onderzoeker rechtstreeks peilt naar de opinies van de respondenten, naar hun gevoelens en naar hun gedragsintenties tegenover een object. De onderzoeker kan hiervoor kiezen uit een aantal gestandaardiseerde schalen. Dit is meestal een grafische lijn, waarop een aantal onderverdelingen op zijn aangebracht. Op die manier kunnen de respondenten aangeven waar ze zichzelf situeren op die lijn. De oudste schaal is ontwikkeld door *Thurstone* (1928): deze schaal meet een attitude door een reeks pro- en contravragen te laten beoordelen, waarna de som over alle vragen wordt berekend. Een andere vaak gebruikte schaal is de zogenaamde Likertschaal (1932): de respondenten krijgen een uitsprakenlijst, waarbij ze per uitspraak moeten aangeven in welke mate ze akkoord gaan met de stelling. Meestal wordt daarbij gebruik gemaakt van een vijfpuntenschaal, die vijf mogelijke graden van instemming aanbiedt, gaande van *helemaal niet mee eens* tot *helemaal mee eens*. Een derde belangrijke attitudeschaal is de *semantische differentiaal* van *Osgood et alii* (1957): deze schaal bestaat

uit een continuüm met een tegengesteld adjectief aan elk uiterste. Door middel van kruisjes geeft de proefpersoon aan welke adjectieven volgens hem horen bij het onderzochte object. Op die manier kan een profiel geschetst worden. De *matched-guise-techniek* van Lambert *et alii* (1960) ten slotte is een vierde mogelijke schaal die kan worden toegepast. Lambert liet een en dezelfde Canadees een aantal inhoudelijk identieke fragmenten voorlezen op tape. Het enige verschil tussen beide fragmenten was de taal: de ene was in Engels, de andere in Frans. Na het beluisteren van de fragmenten vroeg hij aan de testpersonen hoe ze de persoonlijkheid van de spreker evalueerden. Op die manier slaagde de onderzoeker erin na te gaan hoe beide talen door Frans- en Engelstalige Canadezen beoordeeld werden (Knops 1987).

2.3.3 Toetsingmethodes

De sociale psychologische is een empirische wetenschap die zoekt naar verbanden tussen fenomenen. Er bestaan twee toetsingsmethodes om te onderzoeken of er effectief een relatie is tussen twee verschijnselen: de experimentele en de correlationele toetsing (Knops 1987). In beide gevallen is er sprake van enerzijds een onafhankelijke variabele, of anders gezegd de veronderstelde oorzaak, en anderzijds een afhankelijke variabele, of anders gezegd het veronderstelde gevolg van de eerste variabele. Bij *experimentele toetsing* manipuleert de onderzoeker de onafhankelijke variabele om na te gaan of de afhankelijke variabele verandert. Is dit het geval, dan bestaat er een oorzaak-gevolg-verband tussen beide variabelen: “als x, dan y” (Knops 1987). Bij de *correlationele toetsing* onderzoekt men of er een verband bestaat tussen twee of meer variabelen. Men vormt twee of meer gelijkwaardige groepen die op een onafhankelijke variabele van elkaar verschillen en plaatst ze in eenzelfde situatie. Op die manier onderzoekt men of de reactievariabele duidt op een significant verschil tussen de twee groepen of niet. Er dient wel opgemerkt te worden dat niet alle variabelen manipuleerbaar zijn. Variabelen zoals leeftijd en geslacht mogen door een onderzoeker niet gewijzigd worden.

2.4 Besluit

In dit hoofdstuk besprak ik aan de hand van Tajfels theorie van de sociale identiteit de relatie tussen taal en individu. Ook in intergroepssituaties blijkt taal een belangrijk element voor iemands identiteit te zijn. Bovendien worden in taalcontacten tussen etnische groepen de relatieverhoudingen binnen de maatschappij weerspiegeld: afhankelijk van de attitudes tegenover de andere en de eigen groep bepalen de groepsleden of ze convergeren naar de ander toe of divergeren van de ander weg. Tevens versterkt taal de groepscohesie. Ter afronding van dit hoofdstuk besprak ik de technieken waarmee attitudes kunnen worden gemeten.

HOOFDSTUK 3: DE VLAAMSE RAND ROND BRUSSEL

3.0 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de taalpolitieke geschiedenis van België geschetst. Daarna bespreek ik de rol van Brussel binnen de federale staat (3.3). Vervolgens ga ik dieper in op twee van de Vlaamse randgemeenten rond Brussel, namelijk Wemmel en Meise. In paragraaf 3.4 verduidelijk ik ten slotte de uitgangspunten van het onderzoek. Eerst geef ik echter een summier overzicht van de huidige staatsstructuur in België (3.1) en richt ik mijn aandacht op de rol van de Vlaamse Beweging in de ontwikkeling van het Nederlands (3.2). Tevens bespreek ik de taalpolitieke gebeurtenissen die van belang zijn voor het begrijpen van de huidige problematiek in de Vlaamse Rand rond Brussel.

3.1 De huidige Belgische staatsstructuur

Sinds het ontstaan van België is taal al meermaals een twistpunt gebleken. Taal is dan ook het essentiële kenmerk waarrond de Belgische federale staat is opgebouwd. Hierbij staat het territorialiteitsprincipe centraal: de officiële taal is afhankelijk van het gebied waar men zich bevindt en niet van de individuele voorkeur van de spreker. Zo omvat België sinds de grondwetsherziening van 1970 drie eentalige gemeenschappen: de Vlaamse, de Franstalige en de Duitstalige Gemeenschap, ieder met een eigen parlement en regering. Voor elke individuele gemeente is duidelijk bepaald tot welke gemeenschap ze behoort. Gemeenten in de Vlaamse provincies behoren tot de Vlaamse Gemeenschap, gemeenten uit de Waalse provincies tot de Franstalige Gemeenschap en de Duitstalige gemeenten, ten slotte, behoren tot de Duitstalige Gemeenschap. In al deze gemeenten geldt eentaligheid: als officiële taal wordt er slechts één taal aanvaard. Op deze regel zijn er echter twee uitzonderingen: Brussel (3.3) en de zogenaamde faciliteitengemeenten (3.2.5). Om het overzicht van de staatsstructuur te vervolledigen licht ik eveneens de term ‘gewest’ toe. Naast drie gemeenschappen telt België tevens drie gewesten: Brussel, Vlaanderen en Wallonië. Het Vlaams Gewest omvat alleen gemeenten met het Nederlands als officiële taal. Het Waals Gewest bestaat uit zowel Franstalige als Duitstalige gemeenten. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest daarentegen is

officieel tweetalig. Ik ga dieper in op het aparte statuut van Brussel in punt 3.3, maar eerst geef ik hieronder een kort historisch overzicht van de rol die de Vlaamse Beweging speelde voor de ontwikkeling van de Nederlandse taal en haar sprekers.

3.2 Geschiedenis van de Vlaamse Beweging

De Belgische grondwet garandeerde in 1831 dat het gebruik van de in België gesproken talen vrij is. In de praktijk werd het Frans echter de officiële taal. De Vlaamse Beweging speelde een essentiële rol in de ontwikkeling van het Nederlands in Vlaanderen. Ze streefde in de eerste plaats naar taalbehoud en naar functieuitbreiding van de Nederlandse taal. Opdat een taal meer kan worden gebruikt, dient men enerzijds het prestige van de taal te verhogen door middel van taalplanning en anderzijds dient men ervoor te zorgen dat de taal zelf mee ontwikkelt. De voortrekkers van de Vlaamse Beweging waren een aantal Vlaamsgezinde taalminnaars, die waren opgegroeid ten tijde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (Willemyns & Daniëls 2003). De Vlaamse Beweging ontwikkelde zich op een moment dat het establishment volledig verfranst was, waarbij het economisch zwaartepunt in Wallonië lag. Bovendien was de keuze voor het Nederlands in de periode rond 1830 niet zo vanzelfsprekend: de Belgische Omwenteling zorgde voor het einde van Koning Willem's vernederlandingspolitiek (één land, één taal) en zo ook voor het einde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Na het ontstaan van België had de Vlaamse Beweging tijd nodig om deze tegenslag te verwerken. In dit deel geef ik een summier overzicht van die elementen van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging die van belang waren voor de ontwikkeling van het Nederlands in België.

3.2.1 Sensibilisering van het Vlaamse volk

De eerste periode omvat de opbouw en uitbouw van de Vlaamse Beweging. De beweging, die zich ontwikkelde ten tijde van de stichting van België, bestond in het begin uit een klein groepje intellectuelen. Politiek gezien had deze groep echter geen invloed: door het cijnskiesstelsel kreeg alleen de absolute top, die exclusief Franstalig was, stemrecht. Toch slaagden hun leiders, onder wie Jan Frans Willems en Jean Baptist David, erin het Vlaamse

volk te sensibiliseren. Het ‘Vlaams’ bewustzijn van de eentalig Nederlandstalige bevolking nam toe.

De eerste uiting van de Vlaamse Beweging op het politieke vlak was het zogenaamde *petitionnement* van 1840, een door dertienduizend handtekeningen ondersteund verzoekschrift om het Nederlands officieel te erkennen in Vlaanderen (Witte & Van Velthoven 1998). De petitietekst had echter weinig succes in het parlement. In 1856 werd de *Grievencommissie* opgericht: deze commissie bestond uitsluitend uit Vlaamsgezinden en bevatte een volledig Vlaamsgezind programma van taalwetgeving voor administratie, gerecht, onderwijs en leger. Hoewel de Grievencommissie niets bereikte, droeg ze toch bij tot de politieke samenwerking tussen de Vlaamsgezinde katholieken en liberalen. De eerste kentering kwam er toen de *Meetingpartij*, een coalitie van Vlaamsgezinden, in 1862 de gemeenteraadsverkiezingen in Antwerpen won.

Tijdens deze eerste periode ontwikkelde de Nederlandse taal zich ook. De Belgische regering wenste een spellingeenheid, maar de meningen hierover waren verdeeld: de *integrationisten* ijverden voor de overname van de spelling van Nederland, terwijl de *particularisten* ijverden voor een eigen Vlaamse spelling. Uiteindelijk slaagden de integrationisten in hun opzet en werd in 1844 de spelling wettelijk vastgelegd.

3.2.2 De eerste taalwetten

In de jaren '70 en '80 van de negentiende eeuw werden voor het eerst een aantal taalwetten goedgekeurd door het Belgische parlement. Vlamingen die dat wensten konden hun taal in een aantal gevallen gebruiken, maar anderen werden daartoe niet verplicht. Op die manier werd Vlaanderen officieel meer en meer tweetalig. Op langere termijn bekeken waren de eerste taalwetten slechts zeer bescheiden en in de praktijk moeizaam toegepaste veroveringen van de Vlaamse Beweging. Niettemin waren deze eerste toegevingen nodig om de latere radicale hervormingen mogelijk te maken. Na de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs in 1883 eiste de Vlaamse Beweging ook de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit. Toch zou deze eis pas in 1930 ingewilligd worden. Het beginsel van de regionale eentaligheid (“streektaal, voertaal”) werd consequent doorgevoerd in de Wet van 28 juni 1932 op het taalgebruik in bestuurszaken. Het territorialiteitsprincipe was geboren.

3.2.3 De taalwetten van de jaren '30 en '60

De taalwetten van 1932 en 1935 zijn het begin van een nieuwe periode: ze vormen de basis voor de opdeling van België en zijn federale staatsstructuur. De taalwetten van de jaren '30 zorgden voor een verandering van het type meertalige staat: België evolueerde van een land waar het zuidelijke deel eentalig Franstalig was en het noordelijke deel tweetalig Frans-Nederlands. Tussen Nederlands- en Franstaligen was er geen geografische, maar veeleer een sociale grens. Tegelijkertijd veranderde het type bestuursprincipe: het personaliteitsprincipe werd vervangen door het territorialiteitsprincipe. Deze ingrijpende wijzigingen kunnen worden verklaard door twee factoren: enerzijds vanwege de attitudes ten aanzien van tweetaligheid, anderzijds vanwege de toegenomen polarisering op politiek vlak tussen “links” (de antiklerikalen) en “rechts” (de klerikalen).

Ten eerste stond geen van beide groepen positief ten opzichte van tweetaligheid. De Franstaligen hadden geen behoefte aan tweetaligheid en de sociaal zwakkere Vlamingen werd tweetaligheid opgedrongen. Omdat die tweetaligheid sociaal niets opleverde, voelden de Vlamingen zich in een vernederde positie. De socialistische partij stelde daarom in het *Compromis des Belges* een veralgemeende eentaligheid in beide delen van het land voor. Dit voorstel had twee belangrijke gevolgen: ten eerste zou de solidariteit met de verfranste Vlamingen moeten worden opgegeven en ten tweede zouden de Walen een deel van hun privileges moeten opgeven omdat ze in het eentalige Vlaanderen niet meer zouden kunnen functioneren. De Walen stemden uiteindelijk toe, omdat er werd bepaald dat zo weinig mogelijk ambtenaren verplicht tweetalig zouden moeten zijn. De grootste tegenstand kwam van de verfranste Vlamingen, maar zij stonden alleen in hun verzet. Het territorialiteitsprincipe was een feit, hoewel de officiële afbakening van de taalgebieden nog niet geregeld was.

Een tweede factor voor de ingrijpende wijzigingen van de staat België was de politieke tegenstelling tussen katholieken en vrijzinnigen. Deze tegenstelling kwam het sterkst tot uiting in de zogenaamde *Koningskwestie*. Na de Tweede Wereldoorlog wilde koning Leopold III na een krijgsgevangenschap terugkeren naar België. De socialistische en minder katholiek geïnspireerde Walen spraken zich in het algemeen uit tegen de terugkeer van de vorst, terwijl de meer rechts georiënteerde katholieke Vlamingen stemden voor de terugkeer van Leopold III als koning der Belgen. Wallonië en Brussel hadden een linkse meerderheid en Vlaanderen had een rechtse meerderheid. Dit betekende echter dat de partijpolitieke tegenstelling resulteerde in een tegenstelling tussen volksgemeenschappen. De uiteindelijke troonsafstand

van Leopold III ten voordele van zijn oudste zoon Boudewijn I leidde tot verdeeldheid bij de Vlamingen.

In de jaren '60 werden vanwege een aantal sociale en economische factoren nieuwe taalwetten goedgekeurd. Het economisch zwaartepunt verschoof naar het noorden. Na de Tweede Wereldoorlog werkten twee tendensen gelijktijdig: enerzijds de achteruitgang van de Waalse zware industrie en anderzijds het ontstaan van nieuwe industrie en investeringen in Vlaanderen. De modernisering van de industrie was vooral voor Vlaanderen voordelig, dit tot ongenoegen van de Walen. Vlaanderen wordt in de jaren '50 en '60 het prestigieuzere landsgedeelte en dat straalt af op het Nederlands, dat de prestigetaal wordt. Om die prestigerol te kunnen vervullen, kwam er een taalplanningscampagne voor "goed Nederlands" en voor standaardtaalgebruik, omdat de Vlamingen steeds meer in contact kwamen met het taalgebruik in Nederland. Als gevolg van deze economische bloei groeit in Vlaanderen de bewustwording van de eigen waardigheid. De Vlamingen uiten hun ongeduld in de "Marsen op Brussel" en in 1961 keurt de rooms-rode regering Lefèvre-Spaak de taalwetten van Hertoginnedal uiteindelijk goed. Sinds de wet van 1963 zijn de vier taalgebieden officieel afgebakend. Voorts werd Brussel opgesplitst in drie arrondissementen, met name het Nederlandstalige Halle-Vilvoorde, het hoofdstedelijke arrondissement met negentien gemeenten en een arrondissement met de zes faciliteitengemeenten. Het principe van de eentaligheid van de taalgebieden kon nu echt worden toegepast, mits enkele grenscorrecties, zoals in Komen-Moeskroen en in het Limburgse Voeren. Door het toekennen van de faciliteiten beschouwden de Vlamingen de Hertoginnedal-wetten als een psychologische nederlaag.

3.2.4 Mei '68 en de grondwetswijzigingen van 1980 en 1988-89

Het Vlaamse ongenoegen leidde tot een radicalisering van de Vlaamse stellingen, maar ook de Franstalige kant radicaliseerde met de oprichting van het *Front démocratique des Francophones*. De sfeer werd grimmig en de situatie escaleerde in mei '68. Overall organiseerde men onderwijs in de taal van de streek, behalve in het universitair onderwijs. Aan de Leuvense universiteit was er een Nederlands- en een Franstalige afdeling en dat zorgde voor ergernis aan Vlaamse kant. De Walen wilden niet wijken en uiteindelijk veroorzaakte het conflict de val van de regering. Onder grote Vlaamse druk verhuisde de

Franstalige universiteit naar Wallonië en kreeg Brussel een Nederlandstalige (VUB) en een Franstalige universiteit (ULB). In 1970 wijzigde de regering grondwet, die in de jaren '80 en '90 nog meer wijzigingen zou ondergaan. De nieuwe grondwet betekende het einde van de unitaire staat België, maar nog niet het begin van een federale staat. Er kwam een tussenoplossing waarbij België werd ingedeeld in drie gewesten, met elk een deelparlement en een aantal bevoegdheden. De wet voorzag pariteit tussen de gemeenschappen bij de samenstelling van de nationale regering, in de centrale leidende functies en in het bestuur van de Brusselse agglomeratie. Tevens stelde men een *alarmprocedure* in: drie vierde van een taalgroep kan de uitvoering van een wet verhinderen als die door hen ongunstig wordt beoordeeld. Ten slotte impliceert de culturele autonomie de grondwettelijke erkenning van drie cultuurgemeenschappen. Kortom, België evolueerde naar een federale staat en dit proces werd op gang gebracht door de Vlaamse Beweging. Meer bepaald groeide de taalkwestie uit tot een communautaire kwestie en dit leidde op zijn beurt tot constitutionele hervormingen.

3.2.5 Het faciliteitenstelsel

In de Brusselse randgemeenten zorgden hoge concentraties van Franstaligen zoals gezegd voor problemen en conflicten. In het begin van de jaren zestig stonden ruwweg drie grote groepen tegenover elkaar, met elk een eigen visie op de problematiek van Brussel en de Rand. Het gaat om de radicale Franstaligen, de flaminganten en de compromisgezinde unitaristen (Distelmans 2002). De eerste groep ijverde voor een zo uitgebreid mogelijke Brusselse zone. Deze radicale Franstaligen beschouwden de migratie van de Franstalige Brusselaars naar de randgemeenten als een natuurlijk proces. Zij waren van mening dat de Franstalige inwijkelingen het recht hadden om zich daar te vestigen en er de taal te spreken die ze verkozen. Deze groep staat sterk achter het personaliteitsprincipe en beschouwt de taalkeuze als volledig vrij. Daarom waren zij voorstander van de oprichting van Franstalig onderwijs en Franstalige culturele organisaties in de Brusselse randgemeenten. De radicale Franstaligen streefden met andere woorden de uitbreiding van Brussel na. Tegenover deze radicale Franstaligen staan de zogenaamde flaminganten. In tegenstelling tot de eerste groep verdedigen de flaminganten het principe van de territoriale homogeniteit (Distelmans 2002). Zij waren voorstanders van homogene eentalige gebieden en een strikte afbakening van het tweetalige Brussel. Anderstalige inwijkelingen dienden zich volgens deze groep aan te passen aan de Nederlandse gemeenschap. Een derde groep, de compromisgezinde unitaristen, trachtte

deze twee tegengestelde visies te verzoenen. Zij oordeelden dat men aan beide kanten toegevingen moest doen, zodat de taalproblematiek zo snel mogelijk gepacificeerd kon worden. Voor deze groep primeerde de aanpak van sociaal- economische problemen boven communautaire twisten. Er bestond gelijkgezindheid over het feit dat anderstalige inwijkelingen geen afbreuk mochten doen aan het taalkarakter van de regio waar men woont, maar dat ze *“als Belgische burgers wel aanspraak konden maken op een hoffelijke behandeling door de onthaalgemeente”* (Distelmans 2002, 23). Zodoende was er consensus over het Nederlandstalig karakter van de Brusselse randgemeenten en over geïndividualiseerde faciliteiten op aanvraag voor Franstaligen. In ruil verkregen de Vlamingen faciliteiten in drie Franstalige randgemeenten (Eigenbrakel, Waterloo en Terhulpen) met een Nederlandstalige minderheid. Kortom, de unitaristen slaagden er in de personaliteitseisen van de Franstaligen te verzoenen met de Vlaamse territorialiteitseisen.

Na de vastlegging van de taalgrens in 1962 werden dus faciliteiten toegekend aan Franstaligen in zes randgemeenten van Brussel behorend tot het Nederlandse taalgebied: Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem. De faciliteiten houden in dat officiële berichten en mededelingen in de beide talen moeten worden opgesteld en dat iedere inwoner op eenvoudig verzoek en gratis een vertaling krijgt van officiële eentalige documenten. Voor het personeel van die gemeenten gebeuren alle toelatings- of bevorderingsexamens in de streektaal (Renard 1981). Ook moeten de gemeenteambtenaren de beide talen kennen en als een bepaald aantal ouders daarom verzoekt moet de gemeente kleuter- en lager onderwijs in de andere taal organiseren. De Vlamingen beschouwden de faciliteiten als tijdelijk en als overgangmaatregelen om de integratie van de inwijkelingen te bevorderen. Deze interpretatie werd echter niet met zoveel woorden in de wet opgenomen. De taalwet was bijgevolg voor interpretatie vatbaar. Ze slaagde er, zoals gezegd, evenwel in de Vlaamse territorialiteitseis te verzoenen met het personaliteitsbeginsel dat de voorkeur kreeg van de Franstaligen (Witte & Van Velthoven 1998, 139).

Toch zorgde de toepassing van de taalwetgeving in de daaropvolgende decennia voor problemen op drie vlakken: in de Voerstreek en Komen, in het tweetalige Brussel en in de faciliteitengemeenten in de Brusselse rand. Het eerste conflict betrof de overheveling van de zes Nederlandstalige dorpen uit de Voerstreek naar Limburg. Deze dorpen telden procentueel veel Franstalige inwoners en waren sociaal-economisch sterk gericht op Luik (Witte & Van Velthoven 1998, 141). Een tweede strijdpunt was de tweetaligheid van Brussel. De Franstalige politieke partijen slaagden erin om de taalwetten in de hoofdstad zeer

minimalistisch toe te passen. In het derde conflictgebied, de rand rond Brussel, pasten ze deze strategie eveneens toe. Rondom Brussel-Hoofdstad werden in zes randgemeenten faciliteiten voor de ingeweken Franstaligen ingevoerd. Deze zes gemeenten behoren wettelijk tot het Vlaamse taalgebied. Elk personeelslid van een overheidsdienst dient in het Nederlands onderwijs gevolgd te hebben, tenzij men via een taalexamen kan bewijzen dat men de streektaal voldoende beheerst. Bovendien is de kennis van de tweede taal vaak vereist. De Franstalige politieke partijen beschouwden de toekenning van de faciliteiten echter als een stap in de richting van de aanhechting van de randgemeenten bij het tweetalige Brussel (Witte & Van Velthoven 1998, 146). Daarenboven hadden de Franstaligen in de randgemeenten de politieke meerderheid. Bijgevolg werden de conflicten tussen Vlamingen en Franstaligen heviger.

3.2.6 Recente taalpolitieke ontwikkelingen

Gedurende het afgelopen decennium waren er regelmatig conflicten tussen Vlaamse en Franstalige politici. Een van de conflictpunten is de toepassing van de faciliteiten. Sinds de omzendbrief van toenmalig Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden Leo Peeters van 1997 moeten Franstaligen telkens opnieuw een aanvraag indienen om de officiële bestuursdocumenten in het Frans te ontvangen. Op deze maatregel kwamen heftige reacties van Franstalige politici, die de vertalingen als een basisrecht beschouwden (Gunst 2008).

Een tweede conflictpunt kwam tot uiting tijdens de vorming van de federale regering in 2007. Met de federale verkiezingen van 10 juni behaalde CD&V-boegbeeld Yves Leterme een overtuigende overwinning met 800.000 voorkeurstemmen. De Vlaamse christendemocraten wensden een grote staatshervorming en de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde. Om een staatshervorming door te voeren is er echter een tweederde meerderheid nodig. De onderhandelingen tussen Vlamingen en Franstaligen verlopen van in het begin stroef en er wordt dan ook geen akkoord bereikt. Daarom besluiten de Nederlandstalige partijen om hun meerderheid te gebruiken om de splitsing goed te keuren in de Kamercommissie Binnenlandse Zaken. De Vlaamse onderhandelaars stemmen op 7 november 2008 eenzijdig de splitsing van de kieskring. Daarop tekent de Franstalige Gemeenschap van België verzet aan door een belangenconflict in te roepen. Als gevolg hiervan worden de gesprekken over de kieskring in het parlement stopgezet (Gunst 2008).

3.3 Brussel als tweetalige stad

Brussel is een officieel tweetalig gebied. Dat wil zeggen dat het Nederlands en het Frans op voet van volledige gelijkheid staan als officiële taal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat bestaat uit 19 gemeentes. Brussel is tevens de hoofdstad van Vlaanderen, hoewel slechts 20% van de Brusselaars Nederlandstalig is. Brussel is de grootste Franstalige stad in België én tegelijkertijd de hoofdstad van Vlaanderen. De Nederlandstalige minderheid is beschermd door taalwetten en heeft recht op Nederlandstalige dienstverlening in administratie, geneeskunde en onderwijs (Van de Craen 2003).

Al sinds de negentiende eeuw is Brussel de inzet van politieke belangen. Gedurende de negentiende eeuw tot diep in de twintigste eeuw probeerden de Franstalige politieke partijen hun invloed in Brussel te vergroten, terwijl de Nederlandstalige partijen trachtten te overleven. Tot 1947 steeg het aantal Franstaligen in Brussel, in tegenstelling tot het dalend aantal Nederlandstaligen. Deze minderwaardige positie van het Nederlands is te verklaren door de manier waarop het onderwijs in de negentiende was georganiseerd. Tot 1880 werden de lessen in de lagere school exclusief in het Frans onderwezen. Vanaf 1881 kregen de leerlingen de eerste vier jaar van de basisschool les in hun moedertaal. Daarna werden alle lessen in het Frans gegeven, in de hoop dat de leerlingen tweetalig zouden worden. In de jaren 1960 veranderde de politieke situatie van Brussel drastisch: er ontstond een nieuwe generatie zelfbewuste Nederlandstaligen die de attitudes tegenover het Nederlands en het Frans enorm hebben beïnvloed (Van de Craen & Willemys 1988, 57-58).

3.4 De Vlaamse Rand rond Brussel

De gordel van Vlaamse gemeenten rond de hoofdstad Brussel noemt men sinds november 1994 de Vlaamse Rand. Hij bestaat uit negentien randgemeenten grenzend aan Brussel of aan een faciliteitengemeente. Deze gemeenten vormen geen bestuurlijke eenheid, maar genieten wegens die geografische ligging een prioritaire belangstelling van de Vlaamse overheid. Die rand wordt Vlaams genoemd omdat hij integraal in Vlaanderen ligt en de officiële taal er het Nederlands is. Hij omvat de volgende negentien gemeenten: Asse, Beersel, Dilbeek, Drogenbos, Grimbergen, Hoeilaart, Kraainem, Linkebeek, Machelen, Meise, Merchtem, Overijse, Sint-Genesius-Rode, Sint-Pieters-Leeuw, Tervuren, Vilvoorde, Wemmel,

Wezembeek-Oppem en Zaventem. Samen tellen ze ongeveer 400.000 inwoners. Sinds 1995 voert de Vlaamse overheid een eigen beleid voor de randgemeenten ter bevordering van het Vlaams karakter van de Rand:

“De Vlaamse overheid wil het Vlaams karakter van de Vlaamse rand versterken en de leefbaarheid en de levenskwaliteit bevorderen. Anderstaligen reikt ze een gastvrije hand, maar ze verwacht van hen wel dat ze respect opbrengen voor het Nederlands en voor de Vlaamse cultuur. Voor dat beleid slaat ze de handen in elkaar met alle actoren die in de regio actief zijn” (www.vlaamserand.be)

Met “het Vlaams karakter” wordt niet alleen de taal bedoeld, maar ook

“(…) een vorm van ‘autochtone identiteit’: de ‘authentieke Vlaamse gewoonten en gebruiken’, de ‘Brabantse eigenheid’. En dit alles staat tegenover de ‘geïmporteerde stedelijkheid’, de ‘verbrusseling’ en de ‘vervreemding’” (Gunst 2008, 111-112).

Er wordt vooral aandacht geschonken aan die gemeenten waar de ontnederlandsing het grootst is en waar de Franstalige politici een meerderheid vormen in het gemeentebestuur. Daarom werd onder meer vzw ‘de Rand’ opgericht “ter ondersteuning van het Nederlandstalige culturele werk en verenigingsleven in de Vlaamse Rand” (Gunst 2008, 119). Deze vzw beheert de zes gemeenschapscentra in de faciliteitengemeenten en ook het gemeenschapscentrum van Jezus-Eik/ Overijse. Bovendien verdeelt vzw ‘de Rand’ in de negentien gemeenten een maandblad met informatie over het Nederlandstalige cultuurleven en organiseert ze taalcursussen Nederlands voor ingeweken anderstalige inwoners (Gunst 2008).

Voor mijn onderzoek heb ik mij in het bijzonder gericht op twee gemeenten uit de noordwestrand van Brussel, met name Wemmel (3.4.1) en Meise (3.4.2). Daarom schets ik hieronder aan de hand van een aantal statistische parameters (afkomstig van lokalestatistieken.be) het demografisch profiel van deze gemeenten.

3.4.1 Brusselse randgemeente: Wemmel

Wemmel is een gemeente in Vlaams-Brabant binnen het kiesarrondissement Halle-Vilvoorde, gelegen aan de noordrand van de Brusselse agglomeratie. Wemmel is sinds 1962 een van de zes Brusselse randgemeenten met faciliteiten voor Franstaligen. Ze telt ongeveer 15.000 inwoners, onder wie 9% vreemdelingen (dit wil zeggen het aantal inwoners dat de Belgische nationaliteit niet bezit). Een kwart van de totale Wemmelse populatie is ouder dan zestig. Waar in Vlaanderen gemiddeld 4% van de inwoners per jaar verhuist (Studiedienst Vlaamse Regering), ligt dit in Wemmel dubbel zo hoog. Toch blijft de populatie jaarlijks stabiel. Volgens de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) maakt Wemmel deel uit van de zogenaamde “*residentiële zuidostrand*” van Brussel, samen met Kraainem, Wezembeek-Oppem, Tervuren, Overijse, Hoeilaart, Sint-Genesius-Rode en Linkebeek. In deze groep gemeenten zijn de inkomens zeer hoog en is de werkloosheid laag, omdat veel mensen naar de hoofdstad pendelen. Tevens vindt men er veel residentiële woningen, meestal omgeven door groen (Gunst 2008).

Wat de dagelijkse taalpraktijk in de Vlaamse Rand betreft, zijn er sinds de afschaffing van de vanuit Vlaanderen fel gecontesteerde talentellingen van 1947 nauwelijks officiële gegevens beschikbaar. Volgens een vrij recente studie van Janssens (2002) leeft 30,3 procent van Wemmelaars in een eentalig Nederlandstalig gezin, terwijl bijna de helft van de inwoners van Wemmel opgroeit in een eentalig Franstalig gezin. Tevens telt Wemmel zo'n 11 procent klassiek tweetaligen. Verder onderscheidt Janssens een groep van ongeveer 8,3% “nieuwe tweetaligen”, die het Frans met een andere taal dan het Nederlands combineren. Ten slotte spreekt iets meer dan 5% van de Wemmelaars geen van beide landstalen. Het grote verschil tussen faciliteitengemeenten en gemeenten binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het aantal Nederlandstalige inwoners. In de faciliteitengemeenten wonen immers tweemaal zoveel Nederlandstaligen als in Brussel. Het aantal traditioneel tweetaligen is met 10 à 15% overal bijna gelijk, zowel in Brussel, in de faciliteitengemeenten als in de andere randgemeenten (Janssens 2002).

3.4.2 Brusselse randgemeente: Meise

Meise ligt eveneens in de provincie Vlaams-Brabant, binnen het arrondissement Halle-Vilvoorde. In 2008 telde de gemeente 18.466 inwoners. Het aantal vreemdelingen ligt er lager dan in buurgemeente Wemmel: er zijn 4% niet-Belgen. Als we de bevolkingspopulatie van Meise bekijken, blijkt dat een vijfde van de inwoners er ouder is dan 60. Met 5% zit de gemeente rond het Vlaams gemiddelde wat de migratiebewegingen betreft. De cijfers van de SVR tonen aan dat Meise nog een landelijk profiel heeft, net zoals de gemeenten Merchtem en Grimbergen. De bevolkingsdichtheid en het inkomensniveau zijn er lager dan in de andere randgemeenten. Het aantal werklozen is er eveneens laag, vanwege de vele pendelaars (Gunst 2008). Officiële informatie over de taalsituatie in Meise ontbreekt echter.

3.5 Uitgangspunten van het onderzoek

De communautaire spanningen tussen Vlamingen en Walen zijn bijzonder actueel. Aan Vlaamse zijde wil men een grote staats Hervorming en de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde, die bestaat uit het tweetalig gebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest enerzijds en het eentalig Nederlandstalig arrondissement Halle-Vilvoorde anderzijds. Sommige Franstalige politici ijveren op hun beurt voor de uitbreiding van Brussel met de faciliteitengemeenten. De stem van de politici over deze en andere communautaire twistpunten is welbekend, maar hoe denken de randinwoners zelf over de talen die gebruikt worden in hun gemeente? Om die vraag te kunnen beantwoorden wordt in het empirisch gedeelte van dit attitudeonderzoek getracht het terrein te verkennen. In het onderzoek worden zowel Nederlandstalige als Franstalige randinwoners bevroegd, zodat een vergelijking van de attitudes van deze twee groepen mogelijk is.

3.6 Besluit

In dit hoofdstuk gaf ik een overzicht van de taalpolitieke ontwikkelingen in België die een invloed hebben op de huidige maatschappij. Daarbij vestigde ik de aandacht op de tegengestelde visies tussen Vlamingen en Franstaligen. Tevens werd de klemtoon gelegd op de rol van de Vlaamse Beweging in de ontwikkeling van het Nederlands. Vervolgens lichtte ik het begrip *Vlaamse Rand* toe. Ter afsluiting van het hoofdstuk verklaarde ik de uitgangspunten van het onderzoek.

HOOFDSTUK 4: ONDERZOEKSOPZET

4.0 Inleiding

In de eerste twee hoofdstukken werd het concept *attitude* uiteengezet. Met het oog op het verdere empirisch onderzoek dient het attitudebegrip te worden geoperationaliseerd (4.1). Daarna volgt een operationalisering van de onderzoekseenheden (4.2). Vervolgens formuleer ik in paragraaf 4.3 een aantal onderzoekshypothesen. Daarna bespreek ik de totstandkoming van de enquête (4.4) en de manier waarop de gegevens statistisch worden verwerkt (4.5).

4.1 Operationalisering van het attitudebegrip

Wetenschappelijk onderzoek is vrijwel altijd theoriegefundeerd. Daarom werden in de twee eerste hoofdstukken de belangrijkste theoretische concepten in verband met attitudes uiteengezet. Dit wil met andere woorden zeggen dat het attitudebegrip zo objectief mogelijk werd gedefinieerd. Een duidelijke omschrijving van het concept *attitude* volstaat echter niet om attitudes concreet te kunnen ‘meten’. Een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van het onderzoek is dat het attitudebegrip wordt geoperationaliseerd. Met deze term bedoelt men “*het bruikbaar (operationeel) maken van de componenten met het oog op empirisch onderzoek*” (Waege 2006, 88). Concreet betekent dit dat de algemene omschrijving van het attitudebegrip gesteld wordt in termen van in de praktijk meetbare eigenschappen. Fishbein en Ajzen ontdekten dat, hoewel dezelfde attitudes gemeten worden, de resultaten van de metingen sterk afhankelijk zijn van de gehanteerde operationalisering (Fishbein & Ajzen 1972). Knops (1987) stelt in die zin dat de verschillende meettechnieken elkaar aanvullen, daar ze elk gericht zijn op een ander attitudekenmerk. De operationalisering van de attitudemeting gebeurt meer bepaald bij de bespreking van de vragenlijst en van de statistische verwerking van de data.

4.2 Operationalisering van de onderzoekseenheden

Net zoals het attitudebegrip moeten ook de doelgroepen worden geoperationaliseerd. De subjecten of objecten die het voorwerp vormen van het onderzoek worden *de onderzoekseenheden* genoemd. Het is de verzameling eenheden in wie de onderzoeker interesse toont (Waeye 2006). De enquêtes werden afgenomen tijdens de maanden januari en februari 2009. In de volgende paragrafen geef ik weer welke keuzes ik als onderzoeker diende te maken.

4.2.1 Woonplaats van de respondenten

Voor dit onderzoek richtte ik mij tot de inwoners van de Vlaamse Randgemeenten, in het bezit van de Belgische nationaliteit en ouder dan 15 jaar. Praktisch gezien was het niet haalbaar om een grootschalig onderzoek te voeren in het hele Randgebied rond Brussel: daarvoor ontbraken tijd en middelen. Daarom koos ik in het kader van mijn masterproef voor een beperkt geografisch gebied, met name de gemeenten Meise en Wemmel. De keuze om de enquêtes af te nemen bij verenigingen leek de meest voor de hand liggende, omdat men zo in een relatief korte periode veel mensen kon bereiken. Omdat ik langsging bij verenigingen, trof ik echter ook mensen van buiten deze twee randgemeenten aan. In samenspraak met mijn promotor werd beslist om de respondenten van buiten de geselecteerde gemeenten niet te werven, aangezien zij mee het taalbeeld van de randgemeenten vormen.

4.2.2 Leeftijd van de respondenten

Wat de leeftijdscategorieën betreft, was het de bedoeling om de jongere groep te kunnen vergelijken met de oudere. Op basis van die leeftijdsvariabele werden er verenigingen aangeschreven die in aanmerking kwamen om mee te werken aan het onderzoek. Ik ging actief op zoek naar enerzijds de groep 15- tot 20-jarigen en anderzijds naar de actieve vijftigplussers; deze laatste groep omvat de mensen ouder dan vijftig die nog werkzaam zijn of deelnemen aan het verenigingsleven. Voor de jongste leeftijdsgroep streefde ik in de eerste plaats naar 17- 18 jarigen, omdat ik ervan uitga dat zij op die leeftijd al een zeker attitudepatroon ontwikkeld hebben. In de respondentenpopulatie zijn er echter drie

uitzonderingen op de minimumleeftijd van 15 jaar. Vermits het slechts om enkelingen ging werd beslist om deze respondenten toch in de resultaten op te nemen. In de onderstaande tabel worden de belangrijkste statistische gegevens in verband met de leeftijden van de respondenten weergegeven. In totaal hebben 479 respondenten aan het onderzoek deelgenomen. Van die 479 enquêtes werden er 68 uit het onderzoek verwijderd, omdat onvoldoende vragen werden ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de respondenten bedraagt 50 jaar. De modus, of met andere woorden de leeftijd die het meest aantal keren voorkomt, is de groep van de 18-jarigen. Een vierde van de respondenten is jonger dan 28 jaar, terwijl de groep ouder dan 69 jaar eveneens een vierde van de totale respondentengroep uitmaakt.

Tabel 3: Leeftijd van de respondenten

leeftijd respondenten		
N (= aantal)	Geldig	403
	Ontbrekend	8
Gemiddelde leeftijd		50,01
Mediaan		52
Modus		18
Percentielen	25	28
	50	52
	75	69

In een latere fase kon ik statistisch relevante leeftijdsgroepen afbakenen. In onderstaande grafiek over de leeftijd van de respondenten zijn twee “knikken” merkbaar: een rond de leeftijd van 35 jaar en een rond de leeftijd van 60 jaar. Op basis hiervan werden de respondenten onderverdeeld in drie min of meer evenwaardige leeftijdscategorieën.

Grafiek 1: Overzicht van de leeftijd van de respondenten

Onderstaande tabel biedt een samenvattend overzicht van de verdeling van de respondenten op basis van hun leeftijd.

Tabel 4: Respondenten ingedeeld volgens leeftijdscategorie

Leeftijdsgroepen				
		Frequentie	Percentage	Geldig Percentage
Geldig	12- tot 35-jarigen	121	29,4	30,0
	36- tot 60-jarigen	119	29,0	29,5
	61- tot 95-jarigen	163	39,7	40,4
	Totaal	403	98,1	100,0
Ontbrekend	Systeem	8	1,9	
Totaal		411	100,0	

4.2.3 Nationaliteit van de respondenten

Een derde belangrijke voorwaarde waaraan de respondenten moesten voldoen, was in het bezit zijn van de Belgische nationaliteit. Op die manier kunnen zogenaamde “*faux francophones*” uit het onderzoek worden geweerd. Met deze term wordt bedoeld die groep van mensen die in de gewone omgang Frans spreekt, terwijl die taal niet hun moedertaal is. Nationaliteit is een belangrijk criterium voor dit (soort) taalattitudeonderzoek: we kunnen

bijvoorbeeld aannemen dat een ingeweken Mexicaan anders denkt en reageert dan een Franstalige die zijn hele leven in Wemmel heeft gewoond. Omdat men in de statistiek alleen met statistisch relevante groepen kan werken, worden de enkele niet-Belgische respondenten bijgevolg geweerd.

4.2.4 Taal van de respondenten

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen over de attitudes ten opzichte van Nederlands en Frans was het het interessantst om zowel Nederlandstalige als Franstalige respondenten als te bevragen. Daarom heb ik zowel Nederlandstalige als Franstalige verenigingen gecontacteerd, in de hoop dat zij bereid zouden zijn om aan het onderzoek deel te nemen. Hoewel in Wemmel meer dan de helft van de bevolking Franstalig is, was het in de praktijk niet evident om statistisch voldoende Franstalige respondenten te vinden. Het is evenmin zo dat de ledenpopulatie van de verenigingen homogeen eentalig is: sommige Wemmelse verenigingen, meer dan die in Meise, zijn “taalgemengd”: hun ledenbestand telt zowel Nederlands- als Franstaligen. Op de taalachtergrond van de respondenten wordt dieper ingegaan in het vijfde hoofdstuk.

Kortom, de afbakening van de respondentengroep berust op vier criteria: 1) de respondenten moesten óf in een randgemeente wonen óf er lid zijn van een vereniging, 2) de respondenten moesten minstens 15 jaar zijn en, 3) in het bezit van de Belgische nationaliteit, 4) de gezinstaal van de respondenten moest Nederlands, Frans of een combinatie van beide talen zijn.

4.3 Onderzoekshypothesen

Het onderzoek naar de attitudes van Nederlands- en Franstaligen in de Vlaamse Rand rond Brussel gebeurt op basis van een aantal onderzoekshypothesen. Centraal voor dit onderzoek staat de vraag hoe groot de groep randinwoners is die gevoelig is voor het respecteren van de taalwetgeving. Met deze groep *taalgevoelige mensen* wordt bedoeld *die mensen die van oordeel zijn dat er in een Vlaamse gemeente door iedereen Nederlands moet worden gesproken*. In de eerste plaats tracht ik informatie te verkrijgen over de identiteit van de

respondenten. Deze gegevens bekom ik onder meer door na te gaan met welke groepen, categorieën of gemeenschappen de inwoners van de randgemeenten zich identificeren en met welke niet. Daarenboven wordt er gepeild naar de linguïstische achtergrond van de respondenten. Tevens vraag ik de respondenten naar hun woonplaats en naar de plaats waar ze als kind opgroeiden. Aan de hand van deze gegevens, verkregen door middel van de algemene vragenlijst, categoriseer ik de respondenten in verschillende groepen. Voor de afbakening van de groepen schenk ik in de eerste plaats aandacht aan de variabelen “*leeftijd*” en “*taalachtergrond*”. Deze categorisering laat mij in een latere fase toe om mogelijk significante verschillen in het attitudepatroon van de respondenten te ontdekken en ze tevens te verklaren. Voor een nadere verklaring voor verschillen tussen de groepen zou de variabele “*gerapporteerd zelfvertrouwen voor Nederlands, Frans en Engels*” kunnen zorgen.

Na de afbakening van een aantal statistisch relevante groepen wordt getracht om de attitudes van deze groepen ten opzichte van Nederlands en Frans op openbare plaatsen te meten. Bij de attitudemeting wordt een onderscheid gemaakt tussen een “zelf-“ versus een “sociale” focus. *Zelffocus* is het geheel van uitspraken die van toepassing zijn op zichzelf terwijl *sociale focus* verwijst naar de persoonlijke visie van de respondent over hoe de anderen rekening moeten houden met normen, waarden en gebruiken. Daarnaast peil ik naar de reactieeigingen van de respondenten in situaties waarin ze geconfronteerd worden met de andere landstaal. Op die manier tracht ik de convergentie- en divergentiestrategieën van de groepen bloot te leggen. De voorgelegde situaties betreffen het openbare leven. Hierdoor worden specifiek politieke issues zoals de splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde buiten beschouwing gelaten. Mensen kunnen immers verschillend reageren als het om bestuurszaken gaat.

4.4 De enquête

Als methode voor de dataverzameling werd geopteerd voor de schriftelijke enquête omwille van twee redenen. Ten eerste neemt de inzameling van de gegevens relatief weinig tijd in beslag. Ten tweede zorgt de persoonlijke aanwezigheid van de onderzoeker ervoor dat de non-respons afneemt. Verder werd beslist om geen internetenquête af te nemen, gezien het beperkte geografische gebied waarvan sprake. Bovendien zouden op die manier de (vooral oudere) mensen die geen computer bezitten worden uitgesloten van het onderzoek.

De enquête bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat vragen over de sociaalgeografische achtergrond van de respondenten. Voorts heb ik een aantal taalgerelateerde vragen opgesteld en peil ik naar het taalgebruik bij informele contacten. Het tweede deel van de enquête bestaat uit een uitsprakenlijst, waarbij de respondenten de uitspraken telkens beoordelen aan de hand van een vijfpuntenschaal. Voor de verwerking van de enquêtes maak ik gebruik van het statistisch softwareprogramma SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) om op die manier eventuele attitude- of gedragspatronen te kunnen opmerken. Omdat ik zowel Nederlands- als Franstalige randinwoners in mijn onderzoek wou opnemen, stelde ik de enquête in twee versies op: een in het Nederlands en een in het Frans. Bij deze vertaling moest ik een aantal belangrijke methodologische keuzes maken.

4.4.1 Taal van de enquête

De enquêtes werden afgenomen in de keuzetaal van de respondent. Vóór het invullen van de vragenlijst werd gevraagd in welke taal men de enquête wenste in te vullen. Op die manier werd aan niemand een bepaalde taal “opgedrongen” en konden de tweetaligen zelf uitmaken aan welke taal ze hun voorkeur gaven. Om de resultaten van de enquêtes te kunnen vergelijken is het belangrijk dat de inhoudelijke aspecten van de vragenlijsten in beide talen overeenstemmen, ondanks het verschil in taal. Er werd gepoogd om de mogelijke interpretatieverschillen tussen beide taalgroepen te vermijden. Voor de uitsprakenlijst werd er geopteerd om, waar nodig, het perspectief van de uitspraken te veranderen bij de vertaling. Zo werden de Nederlandstalige respondenten uitspraken over het Frans voorgelegd en dienden de Franstalige respondenten uitspraken over het Nederlands te beoordelen. De Nederlandse en de Franse versie van de enquête zijn eveneens als bijlage opgenomen.

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de attitudes ten opzichte van Frans en Nederlands bij de inwoners van de Brusselse randgemeenten werd beslist om langs te gaan bij verenigingen. Daarbij moest ik echter rekenen op de bereidwilligheid van de verenigingen om deel te nemen aan het onderzoek. Voor het onderzoek richtte ik mij op verenigingen uit de twee geselecteerde gemeenten, namelijk Meise en Wemmel. Het voordeel van die aanpak is dat mensen uit alle lagen van de bevolking opgenomen worden in de resultaten. Een nadeel van deze werkwijze is dat een deel van de leden van deze verenigingen buiten de twee geselecteerde randgemeenten woont. Toch werd ervoor gekozen om deze respondenten niet

uit het onderzoek te weren, omdat zij als leden van hun vereniging mee het taalbeeld van de gemeente bepalen. In het vijfde hoofdstuk bespreek ik de geografische spreiding van de respondenten van naderbij. Om het invullen van de enquête zo goed mogelijk te doen verlopen, was ik steeds zelf persoonlijk aanwezig. Zo kon ik indien nodig bijkomende duiding geven bij de vragen. De inleidende uitleg over de enquête werd steeds in de taal van de respondent gegeven. Het invullen van de enquête duurde ongeveer een kwartier.

4.4.2 De algemene vragenlijst

In het eerste deel van de enquête wordt er gepeild naar het linguïstisch profiel van de respondenten. Bij de opstelling van de enquête diende ik met een aantal formele en inhoudelijke aspecten rekening te houden.

4.4.2.1 Formele aspecten

Ten eerste is het van belang dat de vragen zo ondubbelzinnig mogelijk worden geformuleerd, omdat dit de correctheid van de resultaten ten goede komt. Bovendien strekt het tot aanbeveling om de vragenlijsten niet te lang te maken. Anders kan er een zekere vermoeidheid bij de respondenten optreden, waardoor het resultaat wordt beïnvloed. Overigens diende er bij de opstelling van de enquête rekening gehouden te worden met de statistische verwerking achteraf. Daarom maakte ik in de meeste gevallen gebruik van meerkeuzevragen waarbij de respondenten konden kiezen uit een aantal keuzemogelijkheden. Op die manier kunnen de antwoorden eenvoudig gecodeerd worden. Soms was het echter interessant om bijkomende informatie te bekomen door middel van een open vraag. Omdat deze informatie niet statistisch kon worden verwerkt, dient zij louter om een idee geven van de mogelijke achterliggende motieven.

4.4.2.2 Inhoudelijke aspecten

De algemene vragenlijst bevat enerzijds vragen die peilen naar de persoonlijke achtergrond van de respondenten, zoals geslacht, leeftijd, nationaliteit, huidige woonplaats en woonplaats

tijdens de kindertijd. Tevens werd er gevraagd naar de plaats van tewerkstelling, of voor de leerplichtigen, naar de ligging van de school. Ten slotte diende men het onderwijstype dat men gevolgd had aan te kruisen. In het overige deel van de algemene vragenlijst stelde ik vragen over de taalachtergrond van de respondenten: welke talen gebruiken ze met hun ouders, met hun vrienden en binnen het gezin, hoe groot schatten ze hun eigen taalvaardigheid in en wat is hun taalgebruik bij informele contacten. Op basis van deze informatie tracht ik in hoofdstuk 5 een linguïstisch-geografisch profiel van de respondenten op te stellen. Aan de hand van deze gegevens hoopte ik die achtergrondvariabelen te ontdekken die een rol spelen voor het taalgedrag van de respondenten in publieke domeinen en voor hun betrokkenheid bij de verschillende (taal)groepen, categorieën of gemeenschappen. Tevens ging ik na of er significante correlaties bestaan tussen de verschillende achtergrondvariabelen. Zo kunnen eventuele verbanden ontstaan die het mogelijk maken om bepaalde attitudepatronen te verklaren.

4.4.3 De uitsprakenlijst

De uitsprakenlijst bevat 15 uitspraken, waarbij de respondenten per uitspraak moeten aanduiden in welke mate ze akkoord gaan met de stelling. Ik maakte voor deze enquête gebruik van een Likertschaal, die vijf mogelijke graden van instemming aanbiedt, namelijk *helemaal niet mee eens*, *eerder niet mee eens*, *geen mening*, *eerder mee eens* en *helemaal mee eens*. Deze schaal laat de respondenten toe om een genuanceerd antwoord te geven. Tevens krijgen ze de mogelijkheid om neutraal te antwoorden, zodat ze niet gedwongen worden om een standpunt in te nemen. Zo'n gedwongen keuze zou immers een vertekend beeld kunnen opleveren. Bij taalattitudeonderzoek vormen taalgebruikers zich vaak voor het eerst een standpunt over taal op het moment van de attitudemeting zelf, wat kan leiden tot instabiele attituderesultaten. Daarom werd er gepoogd om slechts die uitspraken te selecteren waarvan kon worden vermoed dat de respondenten ermee vertrouwd waren. Indien ze zich echt geen mening konden vormen over een stelling, kon de optie “neutraal” oplossing bieden.

Op inhoudelijk vlak kunnen de uitspraken ingedeeld worden in vier categorieën. Ten eerste bevat de uitsprakenlijst stellingen over taal op openbare plaatsen, zoals in winkels, op de markt, in sportverenigingen en in het café- en restaurantwezen. Daarbij lag de focus zowel op de respondent zelf, als op diens standpunt tegenover de houding van anderen. Vervolgens

selecteerde ik een aantal uitspraken over taal en onderwijs en liet ik de respondenten standpunt innemen over anderstalige reclame. Ten slotte nam ik in de vragenlijst nog een stelling op over het openbaar vervoer.

4.4.4 Verwerking van de enquêtes

Het verwerken van de enquêtes verliep in twee stadia: alvorens alle codes in te voeren in het statistisch softwareprogramma dienden alle enquêtes afzonderlijk gecodeerd te worden. In deel 4.4 licht ik de werkwijze nader toe.

4.5 Statistische gegevensverwerking

Voor de statistische verwerking van de data maakte ik, zoals gezegd, gebruik van het softwarepakket 'SPSS 17.0 for Windows'. Met dit programma verrichtte ik berekeningen uit de beschrijvende statistiek, zoals frequentietabellen opstellen, kengetallen berekenen en grafieken maken. Een statistische procedure om na te gaan of er een verband is tussen twee categorische (kwalitatieve) variabelen is de chi-kwadraattoets voor kruistabellen. Categorische variabelen zijn variabelen die de cases opdelen in categorieën, bijvoorbeeld geslacht (de categorieën zijn dan man en vrouw), woonplaats, nationaliteit enzovoort. De ANOVA-toets ten slotte gaat na wat de invloed is van een categorische variabele, bijvoorbeeld taalgebruik gezin, op een kwantitatieve variabele, zoals de zelfgerapporteerde taalvaardigheid voor Nederlands, Frans en Engels.

4.5.1 Codering van de enquêtes

Om de antwoorden van de enquêtes te kunnen invoeren in SPSS, werd er eerst een codeboek opgemaakt. Daarbij werd er gewerkt met numerieke variabelen. Het codeboek verzamelt alle informatie over de namen van de variabelen, het soort variabele (nominaal, ordinaal of schaal), de verkorte naam, hun *value labels* (weergegeven in cijfers), de ontbrekende waarden en een korte statistische samenvatting. Tevens kreeg elke individuele enquête een nummer,

zodat eventuele invoerfouten gemakkelijk konden worden verbeterd. Ook was het mogelijk om variabelen te hercoderen.

4.5.2 Profiel van de respondenten

Voor de constructie van het linguïstisch-geografisch profiel van de respondenten maakte ik enerzijds gebruik van frequentietabellen en anderzijds van kruistabellen.

4.5.2.1 Frequentietabellen

Door middel van de frequentietabellen kan ik bepalen welke groepen statistisch voldoende vertegenwoordigd zijn om relevant te zijn. Op die manier worden groepen met te weinig cases geweerd of, indien mogelijk, samen genomen.

4.5.2.2 Kruistabellen en Pearson Chi-kwadraatberekeningen

Na de bepaling van statistisch relevante groepen kan er door middel van de chi-kwadraatberekeningen nagegaan worden of er een significant verband is tussen twee kwalitatieve variabelen. Om deze analyse uit te voeren moet het aantal waarnemingen voldoende groot zijn. Er kan worden aangetoond dat als de nulhypothese geldt, de chi-kwadraat toetsingsgrootte een chi-kwadraat verdeling volgt met aantal vrijheidsgraden = $(\text{aantal rijen} - 1) \times (\text{aantal kolommen} - 1)$. De toetsingsgrootte voor de chi-kwadraattoets wordt als volgt berekend:

- a) Voor elke cel in de kruistabel wordt het verschil gemaakt tussen de geobserveerde en de verwachte waarde.
- b) Voor elke cel wordt dit verschil gedeeld door het verwachte celaantal (dit is een soort normalisatie).
- c) De chi-kwadraat toetsingsgrootte is de som van de resultaten verkregen in de vorige stap, over alle cellen.

Deze berekening laat toe om de overschrijdingskans of de p -waarde van de chi-kwadraattoets te bepalen. Met een significantieniveau van 5% of minder wordt de nulhypothese verworpen.

We concluderen dan dat er wel degelijk een significant verband bestaat tussen beide variabelen. Vervolgens kan uit de kruistabel worden afgeleid hoe de variabelen zich precies verhouden. Meer bepaald wordt de aandacht gevestigd op de verschillen tussen de geobserveerde (“*observed count*”) en de verwachte celaantallen (“*expected count*”). Indien de verschillen tussen deze twee waarden groot zijn en de chi-kwadraatberekeningen bovendien een waarde kleiner dan of gelijk aan 0,05 aangeven, dan zijn deze verschillen statistisch significant.

4.5.2.3 Pearson Productmoment Coëfficiënt

De lineaire samenhang tussen twee variabelen op interval- en/of rationiveau wordt uitgedrukt door de Pearson Productmoment Coëfficiënt. We spreken van een meting op rationiveau wanneer het verschil tussen twee waarnemingsgegevens eenduidig kan worden geïnterpreteerd en als de schaal waarop de meting wordt verricht een natuurlijk nulpunt bezit, zoals voor leeftijd en voor lengtematen. Gelijke verhoudingen of ratio's op de schaalverdeling drukken ook gelijke verhoudingen uit van het kenmerk. Als er een verband bestaat tussen twee variabelen, dan zal de *p*-waarde voor de correlatie kleiner zijn dan 0,05. De correlatie wordt grafisch weergegeven door middel van een spreidingsdiagram. Met de Productmoment Coëfficiënt van Pearson wordt nagegaan wat de relatie is tussen de leeftijd van de respondenten en de punten die ze zichzelf toekennen wat hun taalbeheersing betreft.

4.5.3 Attitudes van de respondenten

Voor het meten van de attitudes werd aan elk van de antwoorden een cijfer toegekend van 1 tot 5 waarmee de respondenten aangeven in welke mate ze akkoord gaan met de stelling. Typisch voor een ordinale schaal is dat de waarde die aan de cijfers wordt toegekend afhangt van de individuele interpretatie van de respondent. Zo kan de psychologische afstand tussen “*eerder mee akkoord*” en “*helemaal mee akkoord*” voor het ene individu als groter worden ervaren dan een andere respondent.

4.5.3.1 Frequentietabellen

Om de attitudes van de respondenten te meten kan gebruik worden gemaakt van een clusteranalyse. Aan de hand van een dergelijke analyse is het mogelijk om de uitspraken die door de respondenten op een gelijkaardige manier worden beoordeeld aan elkaar te clusteren. Toch werd er in samenspraak met statistisch begeleider Evy Ceuleers beslist om geen clusteranalyse uit te voeren op de korte uitsprakenlijst. De resultaten van de uitspraken zullen bijgevolg worden weergegeven in procentuele frequenties. Bij de bespreking van de gegevens wordt tevens een chi-kwadraatberekening uitgevoerd, om na te gaan of de verschillen tussen de afgebakende groepen statistisch significant zijn.

4.5.3.2 Kruistabellen en Pearson Chi-kwadraatberekeningen

In het deel over de statistische gegevensverwerking van het profiel van de respondenten werd reeds uiteengezet wat er met de chi-kwadraattoets kan worden berekend. Voor het verwerpen van de nulhypothese is de probabiliteitswaarde van belang: er is sprake van een significant verband tussen beide variabelen indien het significantiegetal gelijk is aan of kleiner is dan 0,05. Met behulp van de chi-kwadraattest berekent men of de afwijkingen van de voorspelde waarde toevallig zijn of niet. Daarna kan uit de kruistabel worden afgeleid hoe de variabelen zich precies verhouden. Hiervoor worden de geobserveerde en de verwachte celtaantallen met elkaar vergeleken.

4.6 Besluit

In dit hoofdstuk werd het onderzoeksopzet toegelicht. Bovendien formuleerde ik een aantal onderzoekshypothesen. Daarnaast werden het attitudebegrip en de onderzoekseenheden geoperationaliseerd en werd er uiteengezet hoe de enquête tot stand kwam. Eveneens lichtte ik toe hoe de gegevens statistisch worden verwerkt. In het volgende hoofdstuk schets ik het profiel van de respondenten.

HOOFDSTUK 5: PROFIEL VAN DE RESPONDENTEN

5.0 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het profiel van de respondenten geschetst. Omdat “taal” een essentiële rol speelt in taalattitudeonderzoek, vormt het criterium “linguïstische achtergrond” het belangrijkste element voor de categorisering van de respondenten. Daarnaast worden de groepen tevens ingedeeld volgens leeftijd. De taalachtergrond wordt besproken in paragraaf 5.1. Vervolgens wordt in punt 5.2 de geografische spreiding van de respondenten uiteengezet. Ten slotte licht ik in paragraaf 5.3 de taalbeheersing van de verschillende groepen toe. De criteria in dit hoofdstuk kunnen mogelijk dienen als verklaring voor eventuele verschillen in de attitudepatronen van de respondenten, die in hoofdstuk 6 uitvoerig worden besproken.

5.1 Linguïstische achtergrond van de respondenten

Alvorens de respondenten in te delen op basis van hun taalachtergrond is het noodzakelijk het begrip “linguïstische achtergrond” te operationaliseren.

5.1.1 Operationalisering van het begrip “linguïstische achtergrond”

Om de taalachtergrond van de respondenten te bepalen werden er in de algemene vragenlijst een aantal vragen opgenomen met betrekking tot het taalgebruik van de respondenten binnen het gezin. Op basis van de gezinstaal of -talen waarin men opgroeide worden de respondenten ingedeeld in categorieën. Concreet werd gekeken naar de talen die de ondervraagden gebruiken met hun partner en tegenover hun kinderen. Indien deze vragen geen informatie verschaffen over het taalprofiel van de respondent, bijvoorbeeld omdat hij of zij partner- of kinderloos is, werd gekeken naar de communicatietaal met de vader en met de moeder. Op die manier kan ook een thuistaal worden toegekend aan de alleenstaanden, aan de jongeren en aan de senioren van wie de ouders reeds gestorven zijn. Een ander voordeel van deze werkwijze is dat de operationalisering berust op exclusieve en exhaustieve categorieën en dat men tevens

de mogelijkheid krijgt om meerdere talen als thuistalen aan te duiden. Een nadeel van deze aanpak is het feit dat de samenstelling van de gezinnen kan veranderen, bijvoorbeeld wanneer men van partner verandert. Dit kan gevolgen hebben voor het taalgebruik binnen het gezin, bijvoorbeeld indien deze nieuwe partner tegelijk een nieuwe thuistaal in het gezin introduceert. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de taalachtergrond van de respondenten.

Tabel 5: Linguïstische achtergrond van de respondenten

		Frequentie	Procent
Valid	eentalig Nederlands	260	63,3
	eentalig Frans	62	15,1
	tweetalig Nederlands Frans	65	15,8
	meertalig Nederlands, Frans + andere	6	1,5
	andere	10	2,4
	Total	403	98,1
Missing	System	8	1,9
Total		411	100,0

Uit de tabel blijkt dat de categorie meertalig Nederlands-Frans-andere taal (n=6; 1,5%) statistisch ondervertegenwoordigd is. De categorie “andere” komt evenmin frequent voor: zij omvat de respondenten van wie de thuistaal een andere taal is dan het Nederlands of het Frans, of diegenen die Nederlands of Frans combineren met een andere taal. Deze resultaten liggen in de lijn van de verwachtingen, gezien het taalprofiel van de gemeenten waar de enquêtes werden afgenomen. Op basis van deze tabelgegevens werd beslist om de twee categorieën met te kleine respondentenaantallen niet mee te rekenen bij de attitudemetingen. Bijgevolg wordt bij de attitudemetingen uitgegaan van de drie grootste groepen: de eentalig Nederlandstaligen, de eentalig Franstaligen en de traditioneel tweetaligen.

De eentalig Nederlandstaligen zijn duidelijk het sterkst vertegenwoordigd. Toch dient er te worden opgemerkt dat deze aantallen niet de werkelijke verhoudingen tussen de taalgroepen in de gemeenten Meise en Wemmel weerspiegelen. Sinds de afschaffing van de talentellingen

in 1947 hebben we zeer weinig officiële gegevens over de taalsituatie in België. Zo is er over Meise geen informatie beschikbaar. Het aantal Franstaligen in de gemeente wordt geschat op 10 à 15%. Voor de taalsituatie in Wemmel baseer ik mij op een recente steekproef van Janssens (2002). Daaruit blijkt dat bijna de helft van de inwoners van Wemmel opgroeit in een eentalig Franstalig gezin. De studie toonde eveneens aan dat 30,3 procent van de Wemmelaars opgroeit in een eentalig Nederlandstalig gezin. Daarnaast telt Wemmel zo'n 11 procent traditioneel tweetaligen (Janssens 2002). Dat de meerderheid van de respondenten evenwel eentalig Nederlandstalig is, is in de eerste plaats een gevolg van het feit dat de enquêtes vooral bij Nederlandstalige verenigingen werden afgenomen. Bovendien werden de respondenten niet alleen gerekruteerd in de faciliteitengemeente Wemmel, maar ook in de eentalig Nederlandstalige gemeente Meise. Vermoedelijk ligt het aantal Nederlandstalige respondenten daardoor hoger dan de gegevens over Wemmel doen vermoeden. Om dezelfde redenen telt de respondentenpopulatie slechts 62 eentalig Franstaligen (15,1%). Daarbij komt nog dat er sowieso geen Franstalige verenigingen zijn in Meise en slechts enkele in Wemmel.

De categorie tweetaligen Nederlands-Frans (n=65; 15,8%) ten slotte is in mijn onderzoek ongeveer even groot als de groep eentalig Franstaligen. Uit bovenstaande tabelgegevens volgt de selectie van drie statistisch relevante taalgroepen, met name de eentalig Nederlandstaligen, de eentalig Franstaligen en de klassiek tweetaligen. Tot slot dient er te worden opgemerkt dat de aantallen waarmee uiteindelijk wordt gewerkt (n= 387) zeer klein zijn en geenszins representatief zijn voor “de Rand”. Aangezien ik moest rekenen op de bereidwilligheid van de verenigingen en hun leden om deel te nemen aan het onderzoek, kon ik geen toevalssteekproef uitvoeren. Dit betekent echter niet dat een onderzoek op kleinere schaal geen waardevolle informatie kan opleveren: de resultaten geven indicaties over de situatie op het terrein en kunnen aanleiding geven voor verder onderzoek.

5.2 Geografische afbakening van de respondenten

In de volgende paragrafen bespreek ik de geografische achtergrond van de respondenten. Daarbij belicht ik twee aspecten: enerzijds wordt gekeken naar de huidige woonplaats van de ondervraagden, anderzijds sta ik stil bij de plaats van afkomst van de respondenten.

5.2.1 Huidige woonplaats van de respondenten

Wat de geografische spreiding van de respondenten op basis van hun taalachtergrond betreft, blijkt dat 92,5% van de eentalig Nederlandstaligen woont in een randgemeente van Brussel. Slechts 3,1% van de Nederlandstaligen is gevestigd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De overige 4,3% homogeen Nederlandstaligen woont buiten Brussel en zijn randgemeenten. Van de personen die opgroeien in een homogeen Franstalig gezin (n= 59) woont het merendeel (57,6%) in een van de Brusselse randgemeenten. Opvallend is het relatief hoog aantal Franstalige Brusselaars (40,7%): vier op de tien eentalig Franstaligen woont in Brussel. Dit is gedeeltelijk te verklaren door het feit dat de respondenten onder meer gerekruteerd werden in een tweetalige tennisclub die recent verhuisd is van Brussel naar Wemmel. Slechts één persoon verblijft elders. Zeven op de acht tweetaligen woont in een randgemeente van Brussel. De resterende 12,5% van de tweetaligen verblijft in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Geen enkele tweetalige respondent gaf aan buiten de hoofdstad of de Rand te wonen. In totaal woont meer dan 86% van de respondenten in een van de Brusselse randgemeenten. Een op de tien ondervraagden woont in Brussel zelf.

Onderstaande tabel biedt een samenvattend overzicht van de geografische afkomst van de respondenten, ingedeeld per taalgroep. De aantallen per taalgroep wijken lichtjes af van diegene die werden opgenomen in tabel 5, omdat er voor 9 respondenten geen informatie beschikbaar is over hun woonplaats. In de enquête werd gevraagd naar de huidige woonplaats: er werd geen aandacht geschonken aan hoe lang de respondent al inwoner is van zijn gemeente.

Tabel 6: Geografische spreiding van de respondenten volgens taalachtergrond

		Woonplaats respondent			Totaal	
		Brussel	randgemeente	elders		
taalgebruik gezin	eentalig Nederlands	Aantal	8	236	11	255
		% binnen taalgebruik gezin	3,1%	92,5%	4,3%	100,0%
	eentalig Frans	Aantal	24	34	1	59
		% binnen taalgebruik gezin	40,7%	57,6%	1,7%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Aantal	8	56	0	64
		% binnen taalgebruik gezin	12,5%	87,5%	0,0%	100,0%
Totaal	Aantal	40	326	12	378	
	% binnen taalgebruik gezin	10,6%	86,2%	3,2%	100,0%	

5.2.2 De plaats van afkomst van de respondenten

Als we kijken naar de geografische spreiding van de Nederlandstalige respondenten tijdens de kindertijd, dan merken we twee dingen op. Ten eerste is het percentage Nederlandstaligen afkomstig van Brussel opmerkelijk hoger (10,1%). Ten tweede merken we dat een vijfde van de Nederlandstalige respondenten gedurende de kindertijd opgroeide buiten Brussel en zijn randgemeenten. Bijgevolg kunnen we uit onderstaande tabel afleiden dat bijna 70% van de Nederlandstalige randinwoners geboren en getogen zijn in een van de randgemeenten. Tevens blijkt uit de vergelijking van de tabellen 6 en 7 dat 7% van de Nederlandstalige respondenten die opgroeiden in Brussel nadien verhuisd is naar een randgemeente. De overige inwijkelingen in de randgemeenten (n=42; 16%) zijn afkomstig van elders.

Tabel 7: Plaats van afkomst van de respondenten volgens taalachtergrond

			In welke gemeente groeide u op (leeftijd lagere school)?			Totaal
			Brussel	randgemeente	elders	
taalgebruik gezin	eentalig Nederlands	Aantal	26	179	53	258
		% binnen taalgebruik gezin	10,1%	69,4%	20,5%	100,0%
	eentalig Frans	Aantal	40	7	15	62
		% binnen taalgebruik gezin	64,5%	11,3%	24,2%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Aantal	25	30	10	65
		% binnen taalgebruik gezin	38,5%	46,2%	15,4%	100,0%
Totaal	Aantal	91	216	78	385	
	% binnen taalgebruik gezin	23,6%	56,1%	20,3%	100,0%	

Bijna twee derde van de eentalig Franstalige respondenten groeide op in Brussel. Daarvan is 40% uit de stad verhuisd, naar één van de randgemeenten. Opvallend is het feit dat slechts 11,3% van de Franstalige respondenten opgroeide in de Brusselse Rand, terwijl de meeste respondenten van die taalgroep inmiddels inwoners van de randgemeenten zijn. Van zij die afkomstig zijn van Brussel bleef 60% in de hoofdstad wonen.

In de categorie van de tweetaligen is de groep die de kindertijd doorbracht in een Brusselse randgemeente groter dan bij de Franstaligen. Over het algemeen kan men stellen dat het merendeel van de huidige randinwoners die meewerkten aan het onderzoek ook als kind in een van de randgemeenten woonde.

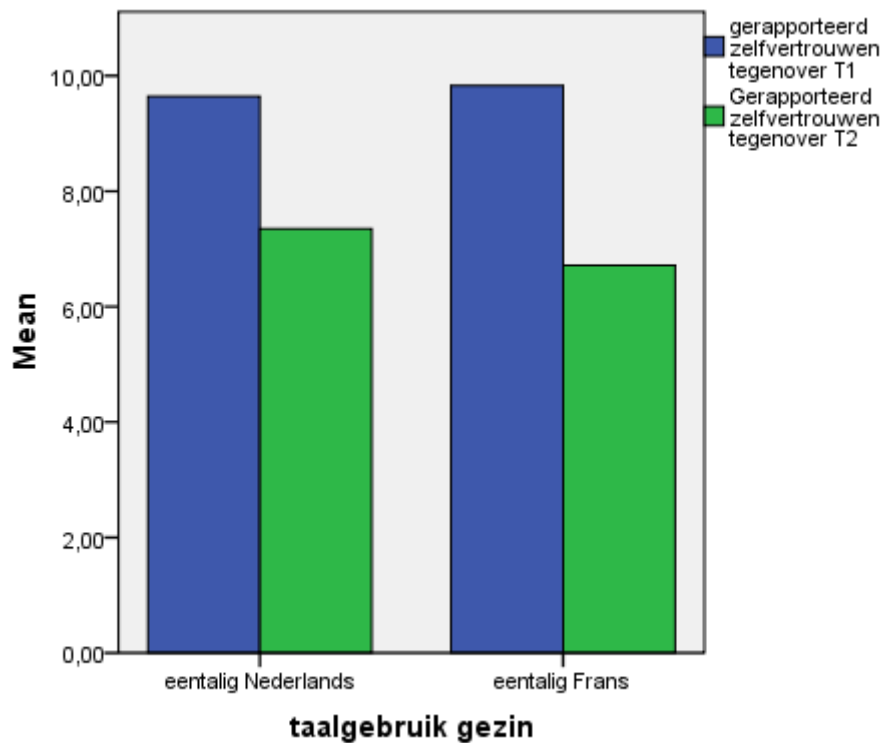
5.3 Taalbeheersing van de respondenten

Naast vragen over de linguïstische en geografische achtergrond van de respondenten, bevatte de enquête ook een aantal vragen die peilen naar de taalbeheersing van de respondenten. De respondenten dienden zichzelf voor elke taal een score op tien te geven wat de vier vaardigheden betreft: begrijpen, spreken, lezen en schrijven. Bijgevolg weerspiegelen de cijfers niet de werkelijke talenkennis van de respondenten, maar wel hoe ze hun eigen taalbeheersing inschatten. De scores geven meer bepaald informatie over het talig zelfvertrouwen van de respondenten. Om de gerapporteerde taalbeheersing per taal te kennen werd het gemiddelde berekend van de vier onderdelen. Bij de analyse van de resultaten werd in de eerste plaats rekening gehouden met de beheersing van de twee landstalen, Nederlands en Frans. Daarnaast bespreek ik de beheersing van het Engels, omdat dit de belangrijkste internationale taal is. In de volgende paragrafen wordt de taalbeheersing van de verschillende taalgroepen met elkaar vergeleken. Daarbij wordt eveneens gekeken of de leeftijdsvariabele een rol speelt in de zelfbeoordeling van de talenkennis.

5.3.1 Beheersing van het Nederlands en het Frans

Aan de hand van de vergelijking van de gemiddelde scores voor Frans en Nederlands (Compare Means) wordt nagegaan of er significante verschillen zijn tussen de verschillende taalgroepen. Het is evident dat de Nederlandstaligen en de Franstaligen zichzelf hoog inschatten wat de beheersing van hun respectievelijke moedertalen betreft. Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de Nederlands- en de Franstaligen de beheersing van hun moedertaal (= T1) ongeveer even hoog inschatten. De eentalig Nederlandstaligen geven zichzelf gemiddeld een score van 9,6 op 10 voor Nederlands, terwijl de eentalig Franstaligen hun beheersing van het Frans beoordelen met een gemiddeld cijfer van 9,8 op 10.

Grafiek 2: Taalbeheersing van het Nederlands en het Frans volgens taalachtergrond

Wat de beheersing van de tweede taal (= T2) betreft, meer bepaald het Frans voor de Nederlandstaligen en het Nederlands voor de Franstaligen, zien we dat de Franstaligen zichzelf iets lager inschatten dan de groep Nederlandstaligen. De Franstaligen beoordelen hun beheersing van het Nederlands met een gemiddelde van 6,6 op 10. De Nederlandstaligen daarentegen geven zichzelf gemiddeld 7,3 op 10 wat de beheersing van het Frans betreft. Deze resultaten lijken niet erg verrassend. Een mogelijke interpretatie voor het verschil tussen de Nederlands- en Franstaligen kan zijn dat de werkelijke tweedetaalbeheersing van de Nederlandstaligen mogelijk hoger is. Anderzijds is het ook mogelijk dat de Nederlandstaligen hun kennis van het Frans overschatten of dat de Franstaligen zichzelf onderschatten. Een precieze verklaring kan echter niet worden gegeven, aangezien ik de werkelijke taalbeheersing van de respondenten niet heb getest. Voorts dient er te worden opgemerkt dat de gegeven punten op 10 voor interpretatie mogelijk zijn: voor de ene respondent heeft een score van 7 op 10 mogelijk een andere betekenis dan voor een andere respondent.

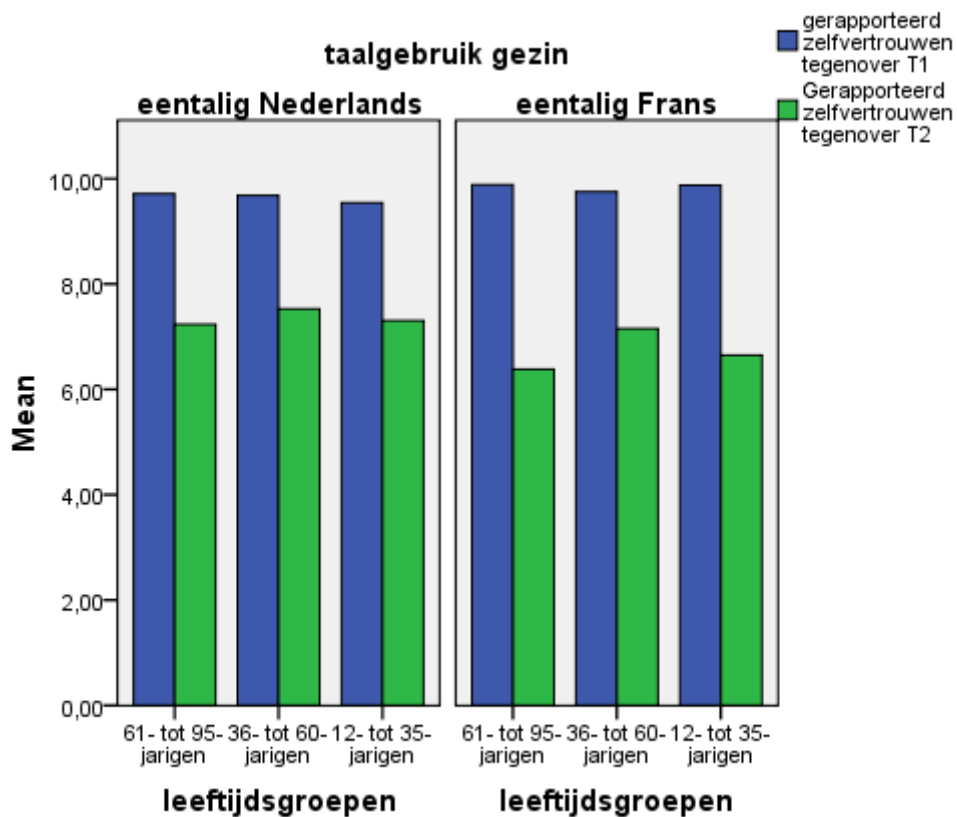
Opvallend is het feit dat er in beide taalgroepen respondenten zijn die zichzelf 0 op 10 hebben gegeven voor hun beheersing van de tweede landstaal. Het gaat om 7 Nederlandstalige en 5 Franstalige respondenten. In totaal geeft 9,5% van de respondenten zichzelf een onvoldoende op de kennis van de tweede taal. Hieruit ontstaat het vermoeden dat de leeftijd mogelijk een

rol speelt in de zelfrapportering van de taalbeheersing. In de volgende paragraaf ga ik na wat de invloed is van de leeftijd van de respondenten op de eigen evaluatie van de beheersing van het Nederlands en het Frans.

Uit de onderstaande grafiek blijkt enerzijds dat de verschillen tussen de taalgroepen miniem zijn wat de zelfevaluatie van de moedertaal betreft. Tegelijk merken we dat er nauwelijks verschillen zijn als we de gemiddelde scores van de Nederlandstaligen voor Frans per leeftijdscategorie bekijken: de gemiddelden voor de drie leeftijdsgroepen liggen tussen 7,2 en 7,5 op 10 wat hun zelfevaluatie van het Frans betreft.

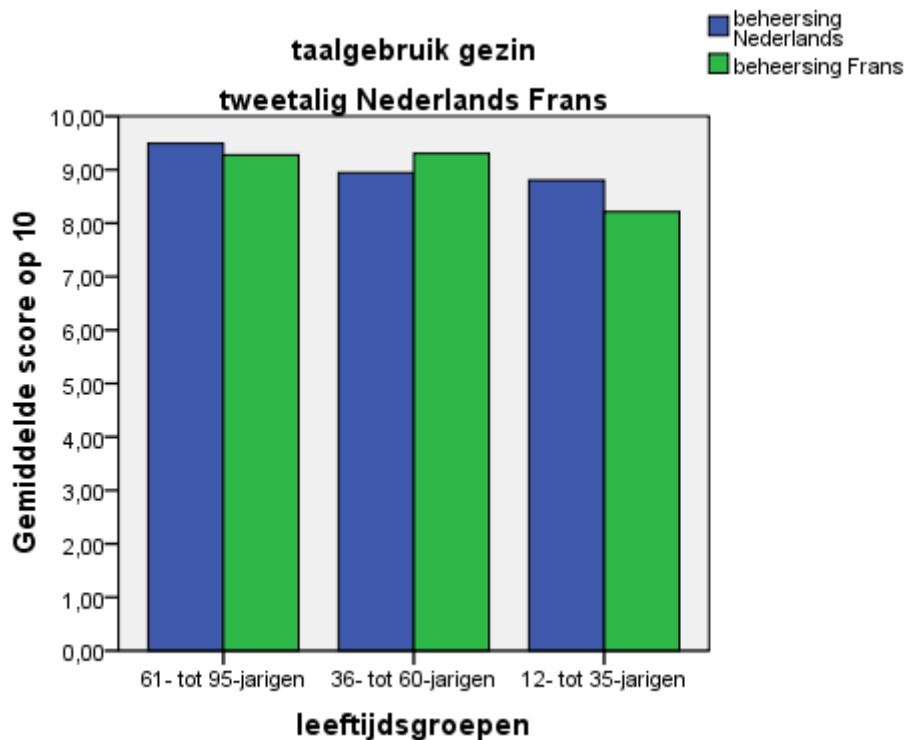
In tegenstelling tot de Nederlandstaligen, merken we bij de Franstaligen wel een klein verschil tussen de leeftijdsgroepen als het gaat om de zelfgerapporteerde kennis van het Nederlands. Uit de grafiek kunnen we opmaken dat de oudste groep Franstaligen zichzelf het laagst inschat voor Nederlands: ze geven zichzelf gemiddeld 6,4 op 10. De categorie van de 36- tot 60-jarigen schat hun beheersing van het Nederlands met een gemiddelde score van 7,2 op 10 het hoogst in. De jongste groep Franstaligen situeert zichzelf met 6,6 op 10 tussen beide leeftijdscategorieën in. Het verschil tussen de drie leeftijdsgroepen is echter niet significant, omdat de p -waarde groter is dan 0,05.

Grafiek 3: Taalbeheersing Nederlands en Frans volgens taalgroep en per leeftijdscategorie

De tweetalige respondenten ten slotte schatten hun kennis van Nederlands en Frans even hoog in. Ze geven zichzelf gemiddeld 9,2 op 10 voor Nederlands en een 9 voor Frans. Daarmee scoren de tweetaligen lager dan de eentaligen als we kijken naar die hun beoordeling van de respectievelijke moedertalen. In de onderstaande grafiek wordt de beheersing van het Nederlands en het Frans van de tweetaligen weergegeven, ingedeeld per leeftijdscategorie.

Grafiek 4: Beheersing van Nederlands en Frans van de tweetalige respondenten, gegroepeerd per leeftijdscategorie

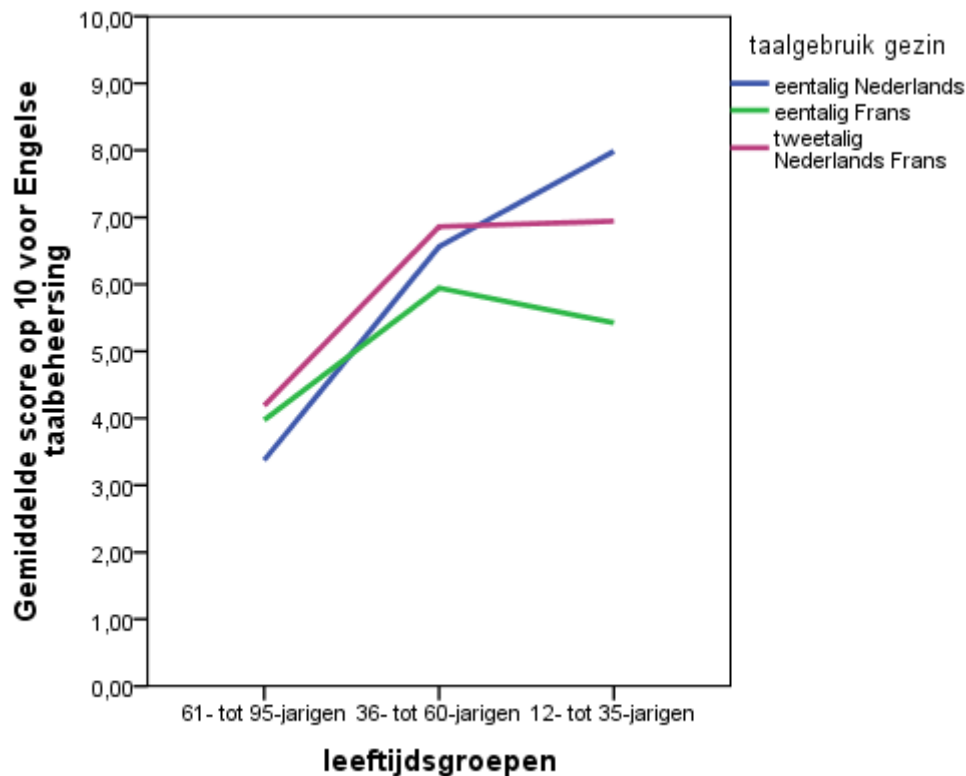

Uit de bovenstaande grafiek blijkt dat de oudste groep tweetaligen zich in vergelijking met de twee andere leeftijdscategorieën hoger inschat wat de kennis van het Nederlands betreft. De 61- tot 95-jarige tweetaligen geven zichzelf gemiddeld een score van 9,5 op 10 voor Nederlandse taalbeheersing, terwijl de twee jongere leeftijdsgroepen zichzelf net geen 9 geven. De gemiddelde scores voor de gerapporteerde taalvaardigheid van het Frans liggen verder uit elkaar: in vergelijking met de middelste en de oudste leeftijdscategorieën schatten de 12- tot 35-jarigen zichzelf beduidend lager in. Met een score van 8,2 op 10 geven de jongeren zichzelf 1,1 punt minder dan de rest. Bovendien blijkt na uitvoering van de ANOVA-test dat er een significant verband bestaat tussen de leeftijdscategorieën en de gerapporteerde taalvaardigheid voor Frans bij tweetaligen: het significantiegetal is immers kleiner dan 0,05. Bijgevolg kunnen we besluiten dat de gemeten verschillen niet te wijten zijn aan het toeval (zie bijlage). Het gaat echter om een zeer zwak verband tussen beide. Voor Nederlands zijn de verschillen tussen de drie leeftijdsgroepen niet significant.

5.3.2 Beheersing van het Engels

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de afgebakende taalgroepen een aantal opvallende verschillen vertonen wat betreft hun beheersing van het Engels.

Grafiek 5: Beheersing van het Engels

De grafiek toont duidelijk dat de categorie 61- tot 95-jarigen het laagst scoort voor Engelse taalbeheersing. Deze lage score, een zware onvoldoende, geldt voor alle taalgroepen, maar de Nederlandstaligen geven zichzelf duidelijk het minst. De middelste leeftijdscategorie schat de kennis van het Engels hoger in. Voor die groep valt vooral de lagere score van de Franstaligen op (5,9 op 10). De Nederlandstaligen binnen deze leeftijdsklasse geven zichzelf een half punt meer en de tweetaligen zichzelf gemiddeld 6,8 op 10 geven. Voor de jongste leeftijdsgroep ten slotte zijn de verschillen tussen de taalgroepen het grootst. Net zoals de 36- tot 60-jarigen geven de jonge Franstalige respondenten zichzelf de laagste score. Opmerkelijk is dat de jongste groep Franstaligen zichzelf een half punt lager inschatten dan de middelste leeftijdscategorie (5,4 op 10 ten opzichte van 5,9 op 10). De scores van de jongste groep tweetaligen komen overeen met die van de iets oudere groep tweetaligen. De sterkste stijging

zien we bij de Nederlandstaligen: hoe jonger, hoe hoger de scores voor Engels taalbeheersing. Een mogelijke verklaring voor deze resultaten ligt in de ontwikkeling van het onderwijs. De oudste leeftijdscategorie kreeg geen onderwijs in het Engels en de jongere generaties wel. Bovendien groeide het Engels gedurende de laatste decennia uit tot een wereldtaal, waardoor de jongere generatie meer in contact komt met het Engels. Het hoeft ook geen verbazing te wekken dat de Nederlandstaligen, als sprekers van een Germaanse taal, zichzelf hoger inschatten dan de respondenten die behoren tot de Romaanse taalfamilie.

Onderstaande tabel maakt duidelijk dat de leeftijdsvariabele op een significante manier correleert met de variabele “beheersing van het Engels”. Daaruit kunnen we besluiten dat de jongeren zichzelf een grotere kennis van het Engels toeschrijven dan de oudere respondenten. Er is daarentegen geen significant verband tussen de taalachtergrond van de respondenten en de beheersing van het Engels. De variabelen linguïstische achtergrond en leeftijd correleren wel.

Tabel 8: Beheersing Engels op basis van taalachtergrond en leeftijd

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: Beheersing Engels

Bron	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1207,059 ^a	8	150,882	21,773	,000
Intercept	6957,033	1	6957,033	1003,951	,000
Taalgebruik gezin	32,380	2	16,190	2,336	,098
Leeftijdsgroepen	459,204	2	229,602	33,133	,000
Taalgebruikgezin * leeftijd	80,260	4	20,065	2,896	,022
Error	2550,113	368	6,930		
Totaal	16079,828	377			
Corrected Total	3757,172	376			

a. R Squared = ,321 (Adjusted R Squared = ,307)

Tabel 9: Gemiddelde leeftijd van de respondenten en hun gemiddelde score voor Engels

Descriptive Statistics

	Gemiddelde	Std. Deviation	N
leeftijd respondent	50,21	21,783	387
ZELFENG	5,7172	3,16109	377

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is ongeveer 50 jaar. Wat de beheersing van het Engels betreft, geven de respondenten zichzelf gemiddeld een score van 5,7 op 10. Aan de hand van de Pearson Productmoment Coëfficiënt wordt nagegaan wat de samenhang is tussen de leeftijd van de ondervraagden enerzijds en de score op 10 voor Engels anderzijds.

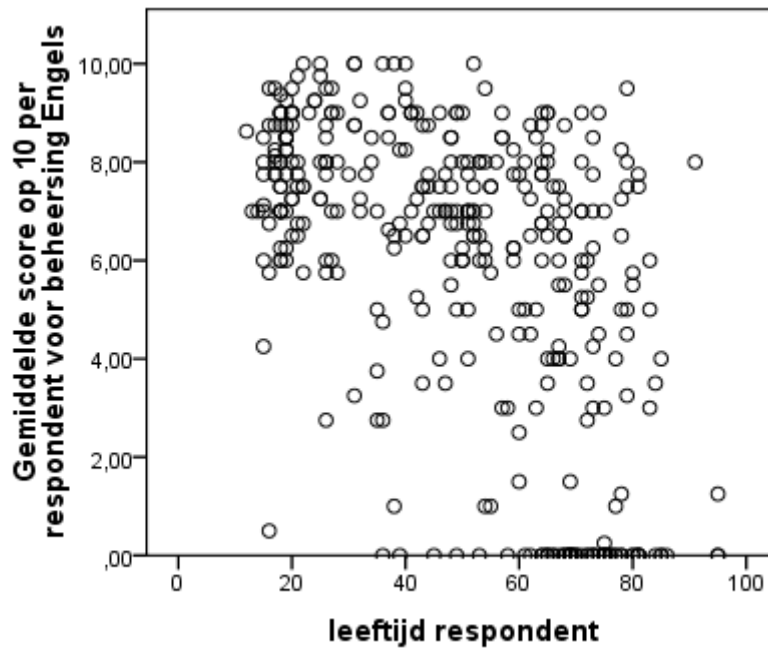
Tabel 10: Correlatie tussen leeftijd van de respondenten en beheersing van het Engels

		Correlations	
		leeftijd respondent	ZELFENG
leeftijd respondent	Pearson Correlation	1	-,549**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	387	377
ZELFENG	Pearson Correlation	-,549**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	377	377

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

De correlatie tussen de variabelen “leeftijd” en “beheersing van het Engels” bedraagt -,549 met een bijkomende *p*-waarde (significantie) van ,000. De relatie tussen beide variabelen is dus negatief en significant, maar vrij zwak. We mogen hieruit besluiten dat uit de data de tendens blijkt dat hoe hoger de leeftijd van de ondervraagden is, hoe lager de score is voor Engelse taalbeheersing, en dat de relatie tussen beide vrij zwak is. Dat de relatie eerder zwak is, blijkt uit de grafische voorstelling van de samenhang door middel van een spreidingsdiagram.

Grafiek 6: Spreidingsdiagram “beheersing Engels” volgens leeftijd van de respondenten

We kunnen in de grafiek drie gebieden met een hoge dichtheid onderscheiden. Ten eerste merken we dat de jongste respondenten zichzelf bijna allemaal een voldoende geven wat de kennis van het Engels betreft. Een tweede gebied met een grote dichtheid situeert zich rond de leeftijd van 50 jaar, van wie de scores zich groeperen in de buurt van 7 op 10. Het derde gebied met een hoge concentratie omvat een groot aantal 60-plussers die zichzelf een nul geven voor Engels. Al bij al is de relatie tussen leeftijd en kennis van het Engels vrij zwak, zoals blijkt uit de brede puntenwolk die weergegeven wordt in de grafiek. Toch wijzen de drie kerngebieden op de tendens dat hoe ouder de leeftijd van de ondervraagden is, hoe lager ze zichzelf inschatten voor Engelse taalbeheersing. Die tendens blijkt tevens uit de gemiddelde scores voor Engels per leeftijdscategorie: de groep 61- tot 95- jarigen geeft zichzelf voor Engels gemiddeld 3,6 op 10, terwijl de 36- tot 60-jarigen gemiddeld 6,5 op 10 behalen. De jongste groep respondenten geeft zichzelf ten slotte gemiddeld een 7,6.

5.4 Besluit

In dit hoofdstuk werd het profiel van de respondenten opgesteld. Daarbij ging de aandacht naar de linguïstische achtergrond van de respondenten en naar hun geografische spreiding. De indeling in leeftijdsgroepen gebeurde reeds in hoofdstuk 4.2.2. Ten slotte analyseerde ik de gerapporteerde taalvaardigheid van de respondenten, met hun leeftijd en hun taalachtergrond als uitgangspunt. De aandacht ging uit naar de beheersing van de moedertaal van de respondenten, naar de kennis van de respectievelijke tweede taal en naar de beheersing van het Engels.

HOOFDSTUK 6: ATTITUDES TEN OPZICHTE VAN TALEN IN DE BRUSSELSE RANDGEMEENTEN

6.0 Inleiding

In het vijfde hoofdstuk werd het sociolinguïstisch profiel van de respondenten geschetst, met aandacht voor de taalachtergrond en de geografische spreiding. Voor het attitudeonderzoek dienen de variabelen leeftijd en taalachtergrond van de ondervraagden als uitgangspunt. Eerst onderzoek ik de identiteit van de respondenten en ga ik na met welke groepen of categorieën ze zich het meest vereenzelvigen (6.1). Daarbij maak ik een onderscheid per taalgroep. Daarna bespreek ik in paragraaf 6.2 de taalgedragintenties van de ondervraagden op de markt, in de winkel en in het verenigingsleven. Vervolgens licht ik de attitudes toe ten opzichte van het taalgebruik in de Brusselse Rand, waarbij de focus ligt op vier domeinen: attitudes tegenover taal op openbare plaatsen, taal in het onderwijs, anderstalige reclame en taal op het openbaar vervoer.

6.1 Attitudes ten opzichte van groepsidentiteiten

Sinds de jaren 1970 worden er acties opgezet voor het behoud van het Vlaams karakter van de streek rond Brussel. Het *Komitee der Randgemeenten* lanceerde onder meer de slogans ‘*Waar Vlamingen thuis zijn*’ en ‘*Wij houden van alle mensen die het Vlaams karakter van onze gemeente eerbiedigen*’ (Gunst 2008, 112). Ook de jaarlijkse fietshappening *De Gordel* draagt sinds 1981 bij aan de ondersteuning van het Vlaamse en groene karakter van de randgemeenten. Door middel van de enquête werd gepoogd om na te gaan welk effect deze campagnes hebben op de inwoners van de Brusselse randgemeenten. Er werd de respondenten expliciet gevraagd met welke groep, categorie of gemeenschap ze zich in de eerste en in de tweede plaats identificeren. Tegelijk werd hen ook gevraagd bij welke groep ze zich het minst betrokken voelen. Er dient te worden opgemerkt dat de respondenten een lijst met een aantal keuzemogelijkheden kregen voorgelegd: de volgorde van de opties van een dergelijke lijst kan het antwoordgedrag van de respondenten mogelijk beïnvloeden. Toch geven de resultaten

een goede indicatie van de groepsidentiteit die iemand zich aanmeet. De bespreking van de identificatievragen gebeurt op basis van de taalgroepen.

6.1.1 De Nederlandstaligen

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de vijf voornaamste groepen waarmee de Nederlandstaligen zichzelf identificeren. Tevens volgt hieronder de top-5 van de groepen waarmee ze zich het minst betrokken voelen.

Tabel 11: Identificatie Nederlandstaligen (n= 270)

1ste plaats	Aandeel	2de plaats	Aandeel	Minst betrokken	Aandeel
1. Vlaming	38,2 %	1. Vlaming	20,8 %	1. Franstalige	29,7 %
2. Gemeente	27,0 %	2. Belg	20,8 %	2. Wereld	23,2 %
3. Belg	11,2 %	3. Nederlandstalige	16,2 %	3. Brusselaar	10,4 %
4. Nederlandstalige	8,1 %	4. Wereld	15,4 %	4. Gemeente	4,6 %
5. Wereld	5,4 %	5. Gemeente	14,3 %	5. Belg	1,9 %

De Nederlandstalige respondenten voelen zich in de eerste plaats Vlaming, dan inwoner van hun gemeente en vervolgens Belg. Opvallend is dat de optie Vlaming bij beide positieve keuzes het lijstje aanvoert. Dit betekent met andere woorden dat 59% van de Nederlandstaligen zichzelf in de eerste of in de tweede plaats Vlaming voelt. Een ander opmerkelijk resultaat is het hoge percentage respondenten dat zich inwoner van hun gemeente voelt: 27% van de Nederlandstaligen duidt deze optie als eerste keuze aan. Als we de antwoorden op de twee positieve identificatievragen samen bekijken, dan zien we dat de combinaties inwoner randgemeente/Vlaming, Vlaming/Belg, Vlaming/Nederlandstalige en Vlaming/inwoner randgemeente bovenaan staan. Samengevat zijn het de vier categorieën Vlaming, inwoner randgemeente, Belg en Nederlandstalige die hun identiteit bepalen. Deze tendens geldt voor de drie leeftijdsgroepen. Als we de Nederlandstaligen rangschikken volgens woonplaats, dan zien we dat zij die in Brussel wonen zich voornamelijk Brusselaar voelen. Voorts identificeren deze respondenten zich ook met de categorieën Vlaming en Belg.

Toch kunnen we uit deze gegevens geen echte conclusies trekken, aangezien het aantal Nederlandstalige respondenten uit Brussel statistisch sterk ondervertegenwoordigd is (n=7). Het aantal Nederlandstaligen dat buiten Brussel en de Rand woont is evenmin statistisch relevant (n=11), maar ook zij voelen zich in de eerste plaats Vlaming en Belg. Wat wel opvalt, is dat geen van deze respondenten zichzelf identificeert als inwoner van zijn gemeente. De vereenzelviging met de eigen woonplaats is kennelijk een fenomeen dat vooral leeft in Brussel en in de randgemeenten. Opmerkelijk is het feit dat ook inwijkelingen zichzelf identificeren met hun nieuwe woonplaats. Zo voelt 29,2% van de Nederlandstalige respondenten die opgroeide in Brussel (leeftijd lagere school; n=24) zichzelf een inwoner van zijn randgemeente. Van de respondenten die 'elders' opgroeiden (n=47) identificeert 17% zichzelf in de eerste plaats eveneens als Randinwoner. De plaats waar men de kindertijd doorbracht speelt bijgevolg geen doorslaggevende rol in het huidige identificatieproces van de respondenten (zie tabel als bijlage).

De politieke tweedeling Vlaams/ groen versus verbrusseling/ verfransing blijkt ook uit de identificatiekeuzes die de Nederlandstalige respondenten maken als het gaat om de categorieën waarmee ze zich het minst betrokken voelen. Bijna 30% van de Nederlandstalige ondervraagden voelt zichzelf het minst Franstalig. Bijna een kwart van hen voelt zich weinig betrokken met de verzamelcategorie op 'wereld': deze categorie omvat de termen 'Europeaan', 'wereldburger' en 'meertalige'. Daarnaast geeft 10,4% aan weinig affiniteit te vertonen met de Brusselaars. Dit is waarschijnlijk een gevolg van het feit dat een groot deel van de Nederlandstalige randinwoners zich vereenzelvigd met die Rand en dat deze identificatie de optie 'Brusselaar' uitsluit. Tot slot wijs ik op het hoge aantal ondervraagden die de vraag over niet-identificatie onbeantwoord liet: 26,9% van de Nederlandstaligen liet de vraag open.

6.1.2 De Franstaligen

De Franstalige respondenten voelen zich in de eerste plaats Belg en Brusselaar. De antwoordcombinaties die het meest voorkwamen op de vraag met welke groep, gemeenschap of categorie men zich het meest identificeert zijn Brusselaar/Belg, Belg/wereld, Brusselaar/Franstalige en Belg/Brusselaar. Dit zijn dan ook de vier categorieën die hun identiteit bepalen. Slechts 6,5% van hen voelt zich in de eerste plaats een Franstalige.

Opvallend is dat de 61- tot 95-jarigen zich in de eerste plaats Brusselaar voelen, en dan Belg, terwijl dit bij de jongere respondenten omgekeerd is. Als we de resultaten rangschikken volgens de woonplaats van de Franstaligen, dan merken we dat de inwoners van Brussel zich in de eerste plaats Brusselaar voelen, terwijl de inwoners van de randgemeenten zichzelf in de eerste plaats als Belg beschouwen (zie tabel in bijlage). Ook hier geldt dat de respondenten zich vereenzelvigen met hun woonplaats. Toch voelt 15,2% van de Franstalige inwoners van een van de randgemeenten zich in de eerste plaats Brusselaar, ondanks het feit dat ze er niet wonen. Bij deze cijfers dient evenwel te worden opgemerkt dat de aantallen waarmee gewerkt wordt statistisch niet relevant zijn. We kunnen dus op basis van deze resultaten geen algemene conclusies trekken. De twee categorieën waarmee de Franstalige respondenten zich het minst betrokken voelen zijn de verzamelcategorie ‘wereld’ en de categorie van de Vlamingen. Een vierde beantwoordde deze vraag overigens helemaal niet. In de onderstaande tabel worden de resultaten voor de Franstalige respondenten samengevat.

Tabel 12: Identificatie Franstaligen (n= 62)

1ste plaats	Aandeel	2de plaats	Aandeel	Minst betrokken	Aandeel
1. Belg	33,9 %	1. Belg	27,4 %	1. Wereld	24,4 %
2. Brusselaar	30,6 %	2. Franstalige	21,0 %	2. Vlaming	21,0 %
3. Randgemeente	11,3 %	3. Wereld	21,0 %	3. Nederlandstalige	12,9 %
4. Wereld	8,1 %	4. Brusselaar	9,7 %	4. Randgemeente	6,5 %
5. Franstalige	6,5 %	5. Randgemeente	4,8 %	5. Brusselaar	4,8 %

6.1.3 De tweetaligen Nederlands- Frans

Uit de onderstaande tabel blijkt dat de traditioneel tweetaligen zich in de eerste plaats als Belg identificeren. De meest frequente combinaties zijn Belg/wereld, Belg/Brusselaar en Brusselaar/Belg. Een op de vijf tweetaligen voelt zich in de eerste plaats inwoner van zijn gemeente. Diegenen die zich toch met een van beide taalgemeenschappen identificeren, doen dit in eerste instantie met de Vlaamse (en dus Nederlandstalige) gemeenschap. Toch scoren deze categorieën met 4,6% hoger dan de categorie ‘Franstalig’ op de vraag bij welke categorie men zich het minst betrokken voelt. Tegelijk distantieert 6,2% van de tweetalige ondervraagden zich expliciet van ‘extremistische groeperingen’, zoals ‘*de Francofonie*’,

het ‘*Vlaams Belang*’ en ‘*bij de groep van mensen die zich enkel als Vlaming of enkel als Franstalige beschrijven en dus kleingeestig zijn*’. Tevens valt de dubbele houding ten opzichte van de verzamelcategorie ‘wereld’ op: enerzijds geeft 20% van de tweetaligen aan zich in de tweede plaats als meertalige, Europeaan of wereldburger te beschouwen, anderzijds voelt een bijna even hoog percentage tweetaligen zich het minst betrokken bij deze categorie. Ook hun houding ten opzichte van de randgemeenten is niet eenduidig: aan de ene kant identificeert een op de vijf tweetaligen zich in de eerste plaats als inwoner van hun gemeente, maar aan de andere kant blijkt ook dat deze categorie de tweede plaats inneemt wat betreft de categorieën waarbij men het minst betrokken is. Ten slotte valt de hoge graad op van het aantal ondervraagden die de vraag over niet-identificatie niet beantwoordden: van de 65 tweetalige respondenten beantwoordde slechts 49% de vraag.

Tabel 13: Identificatie tweetaligen Nederlands- Frans (n= 65)

1ste plaats	Aandeel	2de plaats	Aandeel	Minst betrokken	Aandeel
1. Belg	30,8 %	1. Wereld	20,0 %	1. Wereld	18,5 %
2. Randgemeente	20,0 %	2. Belg	16,9 %	2. Randgemeente	10,8 %
3. Brusselaar	12,3 %	3. Vlaming	15,4 %	3. Andere	6,2 %
4. Wereld	12,3 %	4. Brusselaar	12,3 %	4. Vlaming	4,6 %
5. Vlaming	9,2 %	5. Nederlandstalige	7,7 %	5. Nederlandstalige	4,6 %

6.1.4 Besluit

In het algemeen kunnen we stellen dat de Nederlandstalige respondenten zichzelf voornamelijk identificeren als Vlaming, inwoner van hun randgemeente en als Belg. Ze voelen zich het minst betrokken bij de groep van de Franstaligen, identificaties op ‘wereldniveau’ en bij de Brusselaars. De Franstalige respondenten kiezen in de eerste plaats voor ‘Belg’ en voor Brusselaar. Ze rekenen zich eveneens tot de groep van de Franstaligen en tot de ‘wereld’, hoewel een op vier van hen aangeeft zich het minst met de ‘wereld’ te vereenzelvigen. De tweetaligen ten slotte voelen zich, net zoals de Franstaligen, in de eerste plaats Belg. Hun houding ten opzichte van de randgemeenten en de ‘wereld’ is dubbel: deze keuzemogelijkheden scoren hoog, zowel wat de positieve als de negatieve identificaties

betreft. De tweetaligen die zich met een van beide taalgemeenschappen identificeren, doen dat in eerste instantie met de Vlaamse (en dus Nederlandstalige) gemeenschap.

6.2 Taalgedragintenties

In de volgende paragraaf worden de taalgedragintenties van de ondervraagden besproken op de markt, in de winkel en in het verenigingsleven. Daarbij wordt uitgegaan van de taalaccommodatietheorie die werd besproken in hoofdstuk twee. De *taalaccommodatietheorie* van Giles & Powesland (1975) tracht taalgedragsverschijnselen zoals taalconvergentie en taaldivergentie te verklaren. Deze onderzoekers ontdekten dat tenminste één van de gesprekspartners (bewust of onbewust) zijn taalgedrag aanpast. Dit noemt men *convergent gedrag*. Deze *taalconvergentie* kan symmetrisch (wederzijds) of asymmetrisch (eenzijdig) zijn. Daar tegenover staat *taaldivergentie*: de gesprekspartners sturen hun gedrag zo, indien beiden zo gemotiveerd zijn, dat ze zich door middel van taal van elkaar willen distantieëren. Bestaande taalverschillen worden door deze strategie geaccentueerd. Zoals gezegd geldt deze taalaccommodatietheorie ook voor taalcontacten tussen groepen.

Om de convergentie- en divergentiestrategieën van de respondenten te achterhalen, werd hen expliciet gevraagd wat ze doen als de marktkramer of het winkelpersoneel in een andere taal antwoordt dan die waarin ze hem of haar aanspreken. Om de verwerking goed te laten verlopen, kregen de respondenten een aantal keuzemogelijkheden te zien. Deze antwoorden kunnen worden gerangschikt op een continuüm, met aan het ene uiterste de optie ‘*u schakelt over*’ en aan het andere uiteinde de optie ‘*u gaat weg*’ (geen aanpassing en ook geen communicatie). Bijgevolg verwoorden deze twee uitersten aan de ene kant de *convergentiestrategie* en aan de andere kant de *divergentiestrategie*. Daartussen horen respectievelijk de opties ‘*u combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen*’ (codewisseling), ‘*u schakelt met tegenzin over op de andere taal*’ en ‘*u gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak*’ (geen aanpassing, maar wel communicatie). In de volgende paragrafen bespreek ik achtereenvolgens de taalgedragintenties van de respondenten op de markt, in de supermarkt of buurtwinkel en in de verenigingen. Daarbij wordt in de eerste plaats uitgegaan van de taalachtergrond van de ondervraagden, maar er wordt tevens nagegaan welke andere variabelen hun taalgedragintenties mee bepalen.

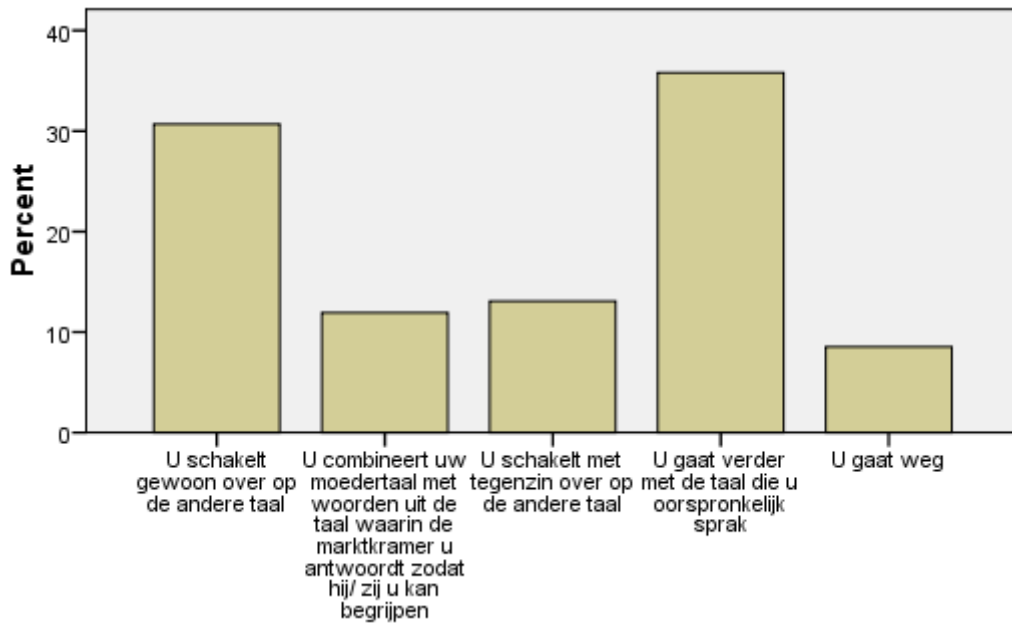
6.2.1 Markt

Aan de hand van de *Pearson Chi-kwadraattoets* wordt nagegaan of er een significant verband bestaat tussen twee nominale variabelen, bijvoorbeeld tussen de variabelen “*taalachtergrond*” en “*taalgedragintentie markt*”. Vervolgens kan uit de kruistabel worden afgeleid hoe de variabelen zich precies verhouden. Als de verschillen tussen de geobserveerde (“*observed count*”) en de verwachte celaantallen (“*expected count*”) groot zijn en de chi-kwadraatberekeningen bovendien een waarde kleiner dan of gelijk aan 0,05 aangeven, dan zijn deze verschillen statistisch significant. Omdat de grootte van de taalgroepen sterk verschilt, werd er voor gekozen om de resultaten weer te geven in percenten.

6.2.1.1 De Nederlandstaligen

In het algemeen zegt 30,7% van de Nederlandstalige respondenten die naar de markt gaan dat ze op de andere taal overschakelen als de marktkramer hen in een andere taal antwoordt. Zij passen zich met andere woorden helemaal aan de gesprekspartner aan. Bijna 12% geeft aan dat ze hun moedertaal combineren met de taal die de marktkramer spreekt, zodat de handelaar zijn klant kan begrijpen. Deze groep blijkt dus ook de gesprekspartner tegemoet te komen. Daarnaast antwoordt 13,1% van de Nederlandstaligen dat ze wel overschakelen naar de andere taal, zij het met tegenzin. Het merendeel van de respondenten (35,8%) kiest er echter voor om verder te gaan met de taal die hij sprak, namelijk Nederlands. Zij kiezen er met andere woorden voor om de taalverschillen tussen hen en de marktkramer te beklemtonen. Dit proces wordt *taaldivergentie* genoemd. Ten slotte verklaart 8,5% van de Nederlandstalige ondervraagden dat ze de communicatie volledig afbreken en weggaan. Onderstaande grafiek vat de taalgedragintenties van de Nederlandstaligen op de markt samen.

Grafiek 7: Taalgedragintenties van de Nederlandstaligen op de markt

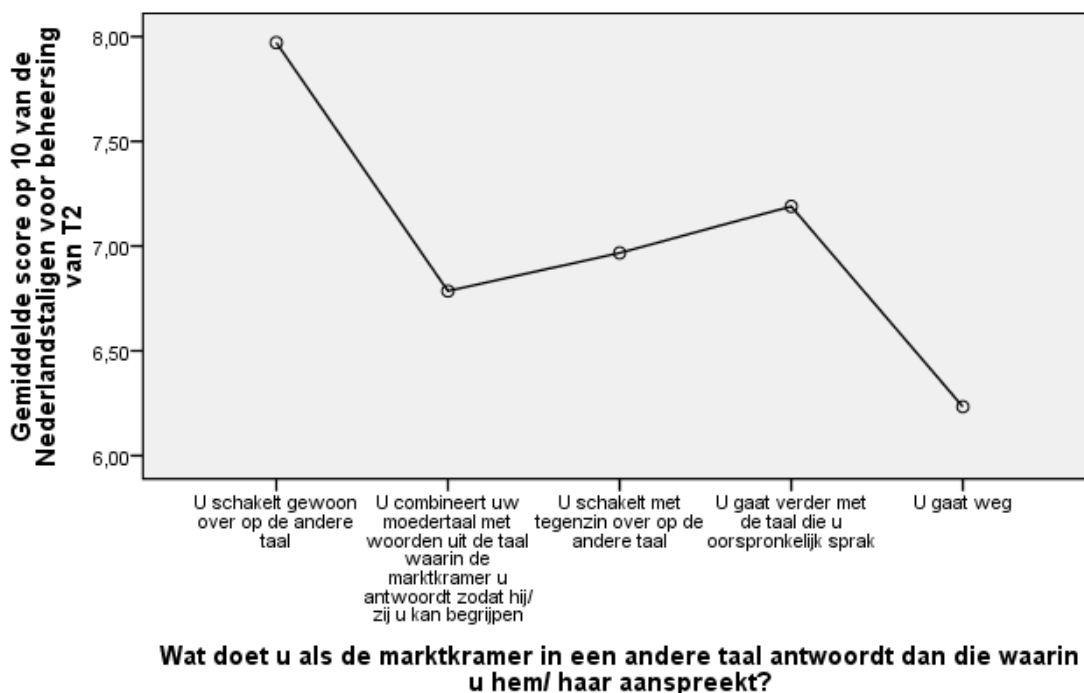

Binnen de groep van de Nederlandstaligen blijken er verschillen te zijn wat de taalgedragintenties betreft. Omdat 96% van de Nederlandstalige respondenten die deze vraag beantwoordden inwoner is van een van de randgemeenten van Brussel, is het niet mogelijk om de taalgedragintenties van de ondervraagden te analyseren volgens hun woonplaats. Na uitvoering van de Pearson Chi-kwadraattest blijkt er wel een significant verband te bestaan tussen de taalgedragintenties van de Nederlandstaligen en hun culturele identiteit. De relatiesterkte tussen beide variabelen is echter niet zo sterk. Aan de hand van een kruistabel wordt nagegaan hoe de variabelen zich precies verhouden (zie tabel als bijlage). Bij de respondenten die zichzelf in de eerste plaats inwoner van hun randgemeente voelen, ligt de “expected count” (18,1) bij de antwoordoptie “*verder gaan met de taal die men sprak*” duidelijk lager dan de “reële count” (26). Voorts blijkt dat veertien respondenten (“werkelijke count”) die zich in de eerste plaats Vlaming voelen, overschakelen op de andere taal, terwijl de “expected count” bij deze categorie 19,9 is. Dit betekent dat er van deze groep minder mensen overschakelen op de andere taal dan verwacht. De intentie om weg te gaan is bij deze groep zelfverkleerde Vlamingen daartegen het grootst: de “expected count” bedraagt 5,6, maar de “reële count” ligt hier een stuk boven (10). Bovendien voelt 71,4% van alle Nederlandstalige respondenten die weg gaan als de marktkramer een andere taal gebruikt zich in de eerste plaats Vlaming (tien van de veertien respondenten). De overige 29,6% voelt zich inwoner van zijn randgemeente of Nederlandstalige. Daarnaast blijkt uit het verschil tussen de “reële count” en de “expected count” dat de Nederlandstalige respondenten die zich in de

eerste plaats Belg voelen meer overschakelen op de andere taal dan verwacht: de waarden zijn respectievelijk 9 en 4,6. Bij de groep ondervraagden die zichzelf in de eerste plaats inwoner van de wereld voelen is dezelfde tendens merkbaar: met 7 respondenten (reële count) schakelen meer mensen dan verwacht (“expected count” = 3,4) over op de andere taal. We kunnen kortom besluiten dat de variabele “culturele identiteit” op een significante manier correleert met de variabele “taalgedragintenties op de markt” wat de Nederlandstalige respondenten betreft. Toch dient er nogmaals te worden opgemerkt dat het om een kleinschalig onderzoek gaat, waarbij werd gerekend op de bereidwilligheid van de respondenten om deel te nemen.

Daarnaast wordt er aan de hand van de ANOVA-toets een significant verband vastgesteld tussen de taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten en hun taalbeheersing van het Frans. Deze toets berekent per antwoordcategorie de gemiddelde gerapporteerde score voor Frans van de respondenten. In de onderstaande grafiek worden de gemiddelde scores op de beheersing van het Frans weergegeven per taalgedragintentie op de markt.

Grafiek 8: Beheersing van het Frans in functie van de taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt

Uit de grafiek blijkt dat de respondenten die aangeven dat ze in een dergelijke situatie overschakelen op het Frans zichzelf gemiddeld een 8 op 10 geven voor kennis van het Frans. Zij die Nederlands combineren met woorden uit het Frans geven zichzelf gemiddeld 6,7. In vergelijking met de respondenten die de eerste antwoordcategorie kozen, schatten zij hun kennis van het Frans dus iets lager in. Dit doet vermoeden dat zij oordelen dat hun Franse taalbeheersing niet goed genoeg is om gewoon over te schakelen op het Frans. De groep die met tegenzin overschakelt op de andere taal geeft zichzelf gemiddeld een 7 voor Frans. De mensen die voortgaan in de taal die ze oorspronkelijk spraken geven zichzelf eveneens een 7. Kennelijk beïnvloeden andere factoren dan alleen de taalbeheersing van het Frans de taalgedragintenties van deze respondenten. Ten slotte schatten de respondenten die bij de marktkramer weg gaan hun kennis van het Frans het laagst in: gemiddeld geeft deze groep zichzelf een 6,2 op 10. Dit resultaat lijkt erop te wijzen dat ze de communicatie afbreken omdat hun kennis van de tweede taal eerder zwak is. Omdat het hier echter een gemiddelde betreft, is voorzichtigheid geboden: de helft van de respondenten met deze taalgedragintentie geeft zichzelf zelfs meer dan 7 voor de kennis van het Frans. Taalgedragintenties kunnen bijgevolg niet enkel verklaard worden door de variabele “taalbeheersing tweede taal”.

Daarom werd de invloed nagegaan van de variabele “leeftijd” op de taalgedragintenties van de Nederlandstaligen op de markt. De onderstaande kruistabel geeft een overzicht van de relatie tussen deze twee variabelen.

Tabel 14: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens leeftijdscategorie

Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					U gaat weg	Total
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak			
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	20	5	12	13	1	51
		Expected Count	15,6	6,1	6,7	18,3	4,3	51,0
	36- tot 60-jarigen	Count	19	9	6	17	4	55
		Expected Count	16,9	6,6	7,2	19,7	4,7	55,0
	61- tot 95-jarigen	Count	15	7	5	33	10	70
		Expected Count	21,5	8,4	9,1	25,1	6,0	70,0
Total	Count	54	21	23	63	15	176	
	Expected Count	54,0	21,0	23,0	63,0	15,0	176,0	

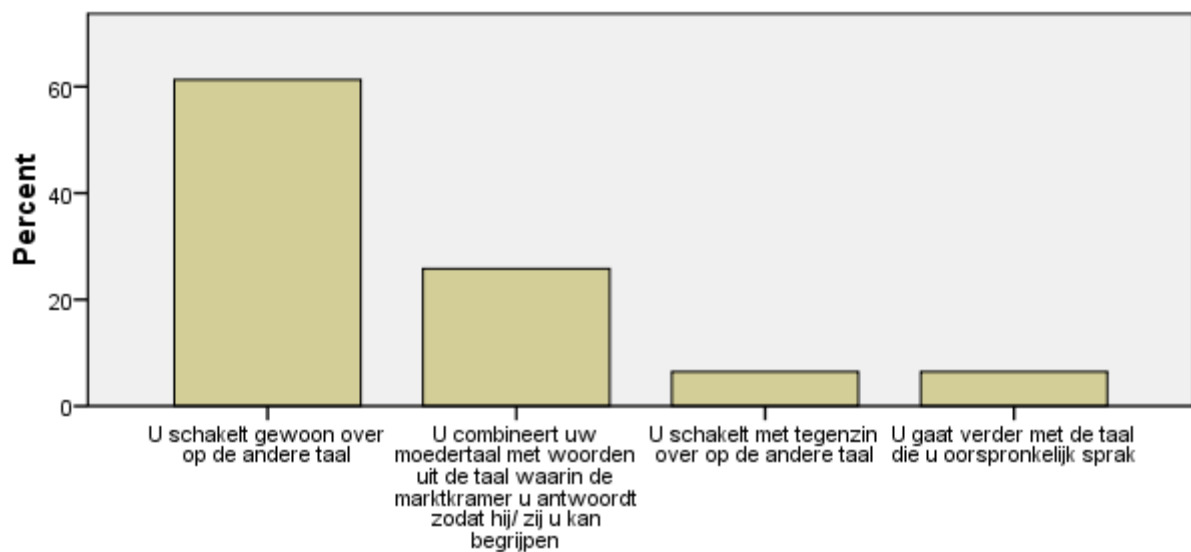
De verschillen tussen de “reële count” en de “expected count” zijn het duidelijkst bij de jongste en de oudste leeftijdscategorie. Zo schakelen meer jongeren dan verwacht over op de andere taal en gaan er minder jongeren dan verwacht weg. Bij de ouderen zien we het omgekeerde: minder ouderen dan verwacht schakelen over op de andere taal, terwijl het aantal ouderen dat weggaat hoger ligt dan verwacht. Ook het aantal 61- tot 95-jarigen dat verder gaat met de taal die hij oorspronkelijk sprak ligt hoger dan de “expected count”. Hieruit volgt dat de oudere respondenten minder geneigd zijn om op de markt te convergeren met de marktkramer dan de jongeren. Bijgevolg correleert de variabele “leeftijd” op een significante manier met de variabele “taalgedragintenties op de markt”.

6.2.1.2 De Franstaligen

Als we de taalgedragintenties van de Franstalige respondenten op de markt bekijken, dan merken we dat meer dan 60% verklaart dat ze op de andere taal overschakelen. Daarenboven geeft een op de vier van hen aan dat ze tenminste proberen te convergeren met de gesprekspartner door een aantal woorden van de andere taal te gebruiken. Daarnaast antwoordt slechts 6,5% van de Franstaligen dat ze met tegenzin overschakelen op de andere

taal. Voorts geven evenveel ondervraagden aan dat ze verdergaan in de taal die ze zelf oorspronkelijk spraken. Ten slotte stellen we vast dat geen enkele respondent blijkt weg te gaan als de marktkramer een andere taal spreekt dan zij. Uit de onderstaande grafiek blijkt duidelijk dat de Franstalige respondenten eerder geneigd zijn om te convergeren met de taal van de marktkramer.

Grafiek 9: Taalgedragintenties van de Franstaligen op de markt

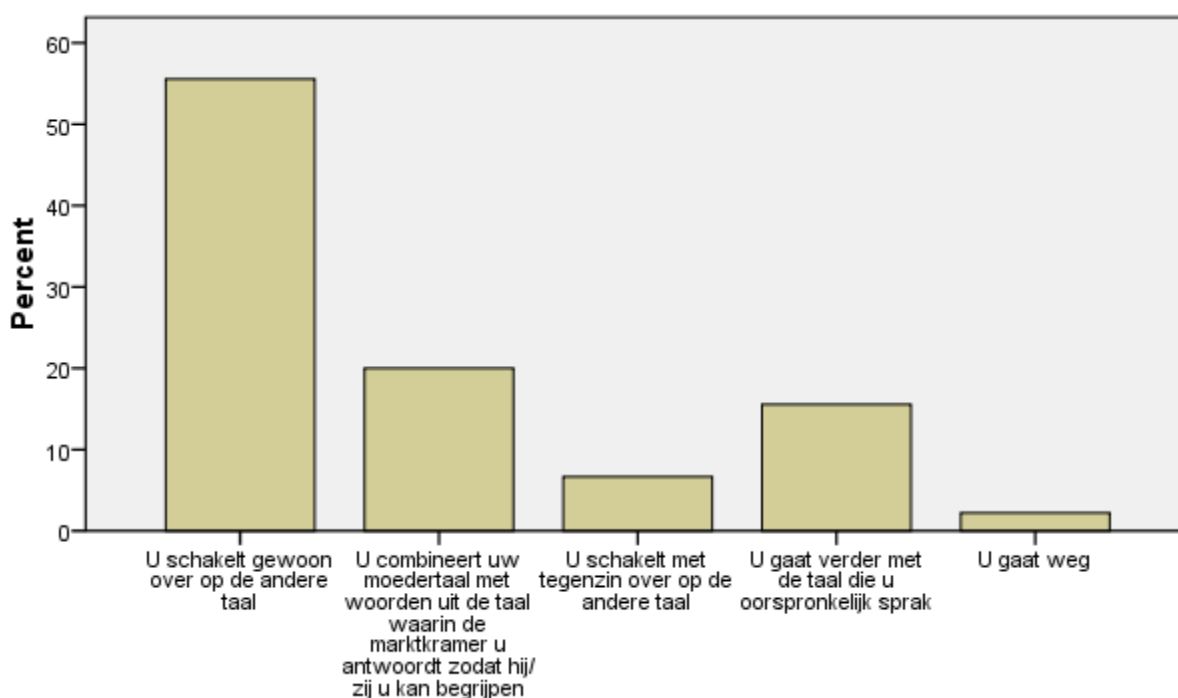

De groep is te klein ($n=62$ waarvan 50% *missing values*) om andere factoren te kunnen ontdekken die een invloed hebben op de taalgedragintenties van de Franstaligen. Toch lijken de resultaten erop te wijzen dat de talenkennis van de respondenten hun taalgedragintenties op de markt beïnvloedt (zie tabel en grafiek in bijlage). Zo geldt hoe beter de beheersing van de tweede taal, hoe groter de intentie om naar de andere taal over te schakelen. Het omgekeerde geldt ook: hoe lager de score voor Nederlands, hoe groter de intentie is om voort te gaan in de eigen taal.

6.2.1.3 De tweetaligen Nederlands- Frans

Ook de groep tweetalige respondenten die een van de vijf opties heeft aangekruist, is niet zo groot ($n=45$). Uit onderstaande grafiek blijkt dat meer dan de helft van de tweetaligen op de markt overschakelen naar de andere taal. Daarnaast zegt een op de vijf tweetaligen in zijn taal een aantal anderstalige woorden te gebruiken, om zo de communicatie beter te laten verlopen.

Grafiek 10: Taalgedragintenties van de tweetaligen op de markt

Tevens blijkt dat ongeveer 15% verder gaat met de taal die hij of zij oorspronkelijk sprak. Ten slotte antwoordde 1 tweetalige respondent dat hij weggaat. Omdat de respondentengroep zo klein is, is het niet mogelijk om dieper in te gaan op mogelijke inwerkingen van andere variabelen. In het algemeen kunnen we besluiten dat drie vierde van de tweetaligen minstens probeert om te convergeren met de taal van de gesprekspartner.

6.2.1.4 Besluit

Wat de taalgedragintenties van de respondenten betreft, zijn er duidelijk een aantal verschillen tussen de verschillende taalgroepen. Bovendien zijn deze verschillen significant, want de p -waarde is kleiner dan 0,05. De onderstaande tabel verduidelijkt de bevindingen.

Tabel 15: Taalgedragintenties van de respondenten op de markt volgens taalgroep

Crosstabulation

			Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total
			U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg	
Taalachtergrond respondenten	eentalig Nederlands	Count	54	21	23	63	15	176
		Expected Count	68,4	26,5	19,6	50,3	11,2	176,0
		% within taalgebruik gezin	30,7%	11,9%	13,1%	35,8%	8,5%	100,0%
	eentalig Frans	Count	19	8	2	2	0	31
		Expected Count	12,1	4,7	3,4	8,9	2,0	31,0
		% within taalgebruik gezin	61,3%	25,8%	6,5%	6,5%	,0%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Count	25	9	3	7	1	45
		Expected Count	17,5	6,8	5,0	12,9	2,9	45,0
		% within taalgebruik gezin	55,6%	20,0%	6,7%	15,6%	2,2%	100,0%
Total	Count	98	38	28	72	16	252	
	Expected Count	98,0	38,0	28,0	72,0	16,0	252,0	
	% within taalgebruik gezin	38,9%	15,1%	11,1%	28,6%	6,3%	100,0%	

De verschillen tussen de “expected count” en de “reële count” zijn voor alle taalgroepen het grootst in de antwoordcategorieën “*u schakelt gewoon over op de andere taal*” en “*u gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak*”. In deze kolommen stellen we vast dat de Nederlandstaligen meer doorgaan in hun taal dan statistisch berekend. Tegelijk schakelen ze minder dan verwacht over op de andere taal (54 reële counts tegenover 68,4 “expected”). Bij de Franstaligen constateren we het omgekeerde: meer Franstaligen dan verwacht zeggen over te schakelen op de andere taal. Daarnaast gaan minder respondenten verder in de eigen taal dan de “expected count” doet vermoeden. De tweetaligen ten slotte gedragen zich zoals de Franstaligen: ze gaan minder door in de eigen gekozen taal en schakelen sneller over op de taal van de gesprekspartner. Met andere woorden, de variabele “taalachtergrond van de respondent” correleert op een significante manier met de variabele “taalgedragintenties op de markt”. Bijgevolg kunnen we besluiten dat de eentalig Nederlandstaligen minder geneigd zijn om op de markt over te schakelen naar de andere taal dan de Franstaligen en de traditioneel tweetaligen.

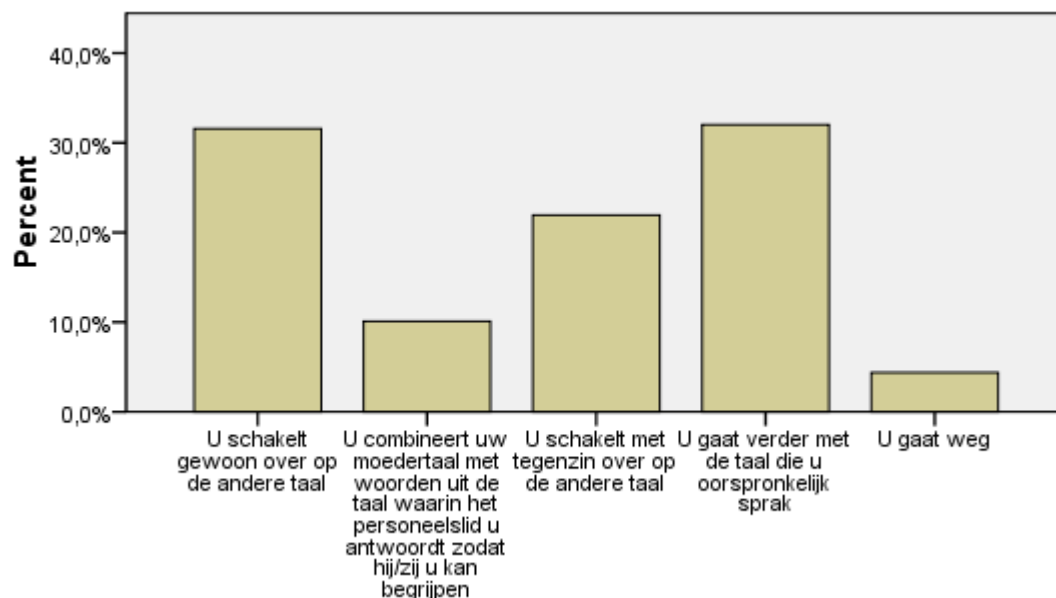
6.2.2 Winkel

In tweede instantie kregen de respondenten dezelfde vraag voorgelegd, maar dan in een winkelsituatie in plaats van op de markt. Omdat de grootte van de taalgroepen ook nu weer sterk verschilt, worden de resultaten weergegeven in percenten. Eerst worden de resultaten per taalgroep besproken en tot slot vergelijk ik de taalgroepen onderling.

6.2.2.1 De Nederlandstaligen

Als we onderstaande grafiek bekijken, dan zijn er bij de groep Nederlandstaligen twee tegenstrijdige tendensen merkbaar: enerzijds geeft 31,6% van de ondervraagden aan over te schakelen op de andere taal, anderzijds zeggen evenveel respondenten dat zij doorgaan met de taal die ze zelf spraken. De derde meest voorkomende taalgedragintentie is die om over te schakelen op de andere taal, zij het met tegenzin. Daarnaast verklaart ongeveer één op de tien respondenten dat ze woorden uit beide talen door elkaar gebruiken. Ten slotte antwoordt 4,4% van de Nederlandstaligen dat ze de winkel in dat geval verlaten.

**Grafiek 11: Taalgedragintenties van de Nederlandstaligen in de supermarkt/
buurtwinkel**

6.2.2.2 De Franstaligen

Meer dan 1 op de 2 Franstaligen (55,8%) verklaart dat ze in een dergelijke situatie gewoon overschakelen op de andere taal. Bovendien antwoordt 17,3% van hen woorden uit beide talen te combineren. Anderzijds schakelt 11,5% van de Franstaligen met tegenzin over. De overige 15,4% gaat verder in de eigen taal. In tegenstelling tot de Nederlandstaligen verlaat geen enkele Franstalige respondent de winkel als het personeel er anderstalig is.

6.2.2.3 De tweetaligen Nederlands- Frans

Van de traditioneel tweetaligen verklaart 60,3% gewoon over te schakelen op de andere taal en nog eens 6,9% doet moeite om over te schakelen door beide talen te combineren. Daartegenover staat een groep tweetaligen (17,2%) die ondanks hun tweetaligheid toch ervoor kiezen om verder te gaan in de taal die men zelf oorspronkelijk sprak. De overige 15,5% tweetaligen schakelt met tegenzin over. Net zoals bij de Franstaligen, is de confrontatie met een andere taal voor de tweetaligen geen aanleiding om weg te gaan.

6.2.2.4 Besluit

Uit de bovenstaande paragrafen leiden we af dat er verschillen bestaan tussen de drie taalgroepen wat de taalgedragintenties van de respondenten in een winkelsituatie betreft. Bovendien geeft de Pearson Chi-kwadraattest aan dat de verschillen significant zijn. Daarom worden de resultaten per taalgroep van naderbij bekeken, door de “reële count” met de “expected count” te vergelijken. De onderstaande tabel biedt een samenvattend overzicht.

Tabel 16: Taalgedragintenties van de respondenten in de supermarkt/ buurtwinkel volgens taalachtergrond

Crosstabulation

			Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total
			U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	72	23	50	73	10	228
		Expected Count	91,7	24,3	43,8	61,4	6,7	228,0
		% within taalgebruik gezin	31,6%	10,1%	21,9%	32,0%	4,4%	100,0%
	eentalig Frans	Count	29	9	6	8	0	52
		Expected Count	20,9	5,5	10,0	14,0	1,5	52,0
		% within taalgebruik gezin	55,8%	17,3%	11,5%	15,4%	,0%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Count	35	4	9	10	0	58
		Expected Count	23,3	6,2	11,2	15,6	1,7	58,0
		% within taalgebruik gezin	60,3%	6,9%	15,5%	17,2%	,0%	100,0%
Total	Count	136	36	65	91	10	338	
	Expected Count	136,0	36,0	65,0	91,0	10,0	338,0	
	% within taalgebruik gezin	40,2%	10,7%	19,2%	26,9%	3,0%	100,0%	

Uit de tabel blijkt dat de Nederlandstaligen veel minder dan verwacht overschakelen op de andere taal, dit in tegenstelling tot zowel de Franstaligen als de tweetaligen, die meer overschakelen dan statistisch werd verwacht. Dezelfde conclusies kunnen worden getrokken als we kijken naar het aantal dat verder gaat in de taal die hij oorspronkelijk sprak: de “expected count” bij de Nederlandstaligen bedraagt 61,4. De “reële count” ligt hier met 73 echter een stuk boven. Het omgekeerde stellen we vast bij de Franstaligen en bij de tweetaligen: minder respondenten dan verwacht verklaren verder te gaan in de oorspronkelijke taal. Ten slotte blijkt dat enkel Nederlandstalige respondenten zeggen dat ze in een dergelijke taalsituatie weggaan. Bovendien ligt dit aantal iets boven verwachting, met name 10 “reële counts” tegenover een “expected count” van 6,7. De respondenten met een andere taalachtergrond vertonen dit gedrag zo te zien niet.

6.2.3 Verenigingsleven

Naast de taalgedragintenties van de respondenten op de markt en in de supermarkt of in de buurtwinkel, peilde de enquête ook naar het taalgedrag in het verenigingsleven. Net zoals bij de vorige vragen wordt er uitgegaan van een continuüm, dat licht werd aangepast aan de specifieke verenigingssituatie. Er is namelijk een verschil tussen taal op de markt en taal in een vereniging: in het eerste geval vervult men de rol van klant. In de tweede situatie is men lid van een vereniging, waar alle leden gelijkwaardig zijn aan elkaar.

Er zitten aan een continuüm twee polen, die de beide theoretische uitersten voorstellen, met name aan de ene kant de convergentiestrategie en aan de andere kant de divergentiestrategie. Aan het ene uiterste staat dan ook de antwoordoptie “u schakelt over naar de tweede taal” en aan het andere uiteinde de optie “u maakt geen contact met anderstalige leden”. De andere antwoordmogelijkheden zijn van links naar rechts respectievelijk “u spreekt uw moedertaal met woorden uit de tweede taal zodat de ander u kan begrijpen” en “u spreekt uw moedertaal met hen”. De bespreking van de resultaten gebeurt in percenten en er wordt weer een onderscheid gemaakt per taalgroep.

6.2.3.1 De Nederlandstaligen

Van de Nederlandstaligen geeft 39,5% aan dat ze tegenover Franstalige leden overschakelen naar het Frans. Daarnaast antwoordt 16,7% dat ze woorden uit beide talen gebruiken om de communicatie met de anderstalige leden te vergemakkelijken. Dit betekent meer bepaald dat meer dan een op twee Nederlandstalige convergeert met anderstalige clubleden. Aan de andere kant spreekt 34,6% Nederlands tegen de Franstalige leden. Ten slotte geeft 2,5% toe dat ze met die leden geen contact maken.

6.2.3.2 De Franstaligen

Meer dan zeven op de tien Franstaligen spreekt Nederlands met de Nederlandstalige clubleden. Bovendien probeert nog eens 13,3% te convergeren, door woorden uit beide talen te combineren. We kunnen dus uit deze kleinschalige ondervraging concluderen dat in totaal bijna 85% van de Franstaligen moeite doet om Nederlands te spreken met de Nederlandstalige

clubleden. Daarnaast gebruikt 11,1% van de Franstaligen het Frans als communicatietaal met de Nederlandstaligen en verklaart één respondent helemaal geen contact te maken met deze taalgroep.

6.2.3.3 De tweetaligen

Twee derde van de traditioneel tweetaligen schakelt over op de taal van het clublid. Nog eens 8,3% schakelt gedeeltelijk over, door woorden uit Nederlands en Frans door elkaar te gebruiken. De groep die doorgaat in de taal die hij zelf eerst sprak, vertegenwoordigt 14,6% van de tweetaligen.

6.2.3.4 Besluit

Na een korte bespreking van de resultaten per taalgroep, volgt hieronder de vergelijking van de taalgedragintenties in het verenigingsleven tussen de Nederlandstaligen, de Franstaligen en de traditioneel tweetaligen. De *p*-waarde is kleiner dan 0,05. Bijgevolg zijn de verschillen tussen de taalgroepen statistisch significant en kan toeval worden uitgesloten. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de resultaten. T1 staat voor de “moedertaal” van de respondenten en T2 voor de andere landstaal.

Tabel 17: Taalgedragintenties van de respondenten in het verenigingsleven

			Crosstabulation					Total
			Wat doet u als andere leden T2 spreken in uw vereniging? U moet de omschrijving kiezen die het best uw gedrag weergeeft.					
			U spreekt T2 met hen	U spreekt T1 met woorden uit T2 zodat de ander u beter kan begrijpen	U spreekt T1 met hen	U maakt geen contact met anderstalige leden	andere	
taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	64	27	56	4	11	162
		Expected Count	81,3	23,5	43,2	3,2	10,8	162,0
		% within taalgroep	39,5%	16,7%	34,6%	2,5%	6,8%	100,0%
	eentalig Frans	Count	32	6	5	1	1	45
		Expected Count	22,6	6,5	12,0	,9	3,0	45,0
		% within taalgroep	39,5%	16,7%	34,6%	2,5%	6,8%	100,0%

	% within taalgebruik gezin	71,1%	13,3%	11,1%	2,2%	2,2%	100,0%
tweetalig Nederlands Frans	Count	32	4	7	0	5	48
	Expected Count	24,1	7,0	12,8	,9	3,2	48,0
	% within taalgebruik gezin	66,7%	8,3%	14,6%	,0%	10,4%	100,0%
Total	Count	128	37	68	5	17	255
	Expected Count	128,0	37,0	68,0	5,0	17,0	255,0
	% within taalgebruik gezin	50,2%	14,5%	26,7%	2,0%	6,7%	100,0%

Uit de analyse van de kruistabel blijkt dat de Nederlandstaligen minder dan verwacht Frans spreken met de Franstalige leden (64 “reële count” tegenover 81,3 “expected count”). Bij de Franstaligen en bij de tweetaligen wordt het omgekeerde vastgesteld: zij schakelen meer over dan statistisch berekend, met een “reële count” van 32 voor beide taalgroepen tegenover een “expected count” van respectievelijk 22,6 en 24,1. Over de drie taalgroepen bekeken schakelt een op de twee respondenten over op de taal van de gesprekspartner. Het is per taalgroep tegelijk de meest aangeduide antwoordoptie, ook bij de Nederlandstaligen. Voorts blijkt dat de Nederlandstaligen meer Nederlands spreken tegen de Franstaligen dan verwacht: het aantal “reële counts” ligt boven het aantal “expected counts”, namelijk 43,2. De Franstaligen gebruiken daarentegen minder Frans tegenover Nederlandstaligen. Ook de tweetaligen doen minder dan statistisch kon worden verwacht voort in de taal die ze spraken. Algemeen kunnen we bijgevolg besluiten dat de intentie om over te schakelen op de taal van de anderstalige clubleden het grootst is bij de Franstaligen en bij de tweetaligen en dat deze intentie bij de Nederlandstaligen duidelijk het minst aanwezig is.

Toch hoeft de vaststelling dat de Nederlandstaligen minder convergeren en meer divergeren dan Franstaligen niet negatief te zijn: zo is het perfect mogelijk dat een aantal van hen Nederlands blijft spreken tegenover de Franstaligen, zodat deze laatsten hun beheersing van het Nederlands op een ongedwongen manier kunnen oefenen. Een andere mogelijke verklaring is het feit dat de Franstaligen het Nederlands misschien wel voldoende begrijpen, maar niet spreken: op die manier gebruikt iedereen de taal die hij zelf het best spreekt. Of het is mogelijk dat de Nederlandstaligen te weinig Frans kennen om het te spreken, zelfs indien

ze dat zouden willen. Kortom, het relatief hoge percentage Nederlandstaligen dat binnen zijn vereniging steeds Nederlands spreekt kan door verschillende redenen worden verklaard.

Daarnaast zegt meer dan zeven op de tien Franstaligen over te schakelen op het Nederlands. Dat is een opmerkelijk hoog percentage. Een mogelijke verklaring hiervoor kan gezocht worden in de karakteristieken van de vereniging waarvan men lid is: het ligt immers meer voor de hand om als enkeling de taal van de meerderheid over te nemen dan omgekeerd. Anderzijds is het mogelijk dat de Franstalige respondenten meer geneigd zijn een 'sociaal wenselijk' antwoord aan te duiden, aangezien de enquête werd afgenomen door een studente van een Nederlandstalige universiteit.

De taalgedragintenties van de tweetaligen liggen in de lijn van de verwachtingen: zij beheersen beide talen goed, waardoor ze vlot kunnen overschakelen op de andere taal. Drievierde past deze taalconvergentiestrategie dan ook toe. Hoewel ze de twee talen beheersen, gaat de helft van de overige respondenten voort in de eigen gekozen taal.

6.2.4 Besluit

De drie voorgelegde situaties laten toe om de taalgedragintenties van de respondenten te vergelijken. Zo blijkt dat een op drie Nederlandstaligen bereid is om als klant over te schakelen naar de taal van de verkoper. Bij de Franstaligen en bij de traditioneel tweetaligen ligt dit percentage een stuk hoger: het schommelt tussen 55% en 62%. De taalgedragintenties van de Nederlandstaligen als klant zijn consequent: ongeveer een derde blijft in een dergelijke situatie Nederlands spreken. De Franstaligen daarentegen gedragen zich verschillend op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Zo blijft 15% van hen Frans spreken in de winkel, dit tegenover slechts 6,5% op de markt. Bijgevolg bepaalt de omgeving hun taalkeuze. Voor de tweetaligen zijn er evenmin verschillen wat betreft hun taalgedragintenties op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Tot slot ligt het percentage Nederlandstaligen dat weggaat op de markt dubbel zo hoog als in de supermarkt of buurtwinkel: 8,5% tegenover 4,4%. Dit is vermoedelijk te wijten aan het feit dat de markt voornamelijk een ouder publiek trekt. De leeftijdsvariabele in combinatie met een minder goede beheersing van het Frans zou een verklaring kunnen bieden voor de afwijkende resultaten. Niettemin blijkt dat 85,2% van alle respondenten tevreden is over het taalgebruik op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel

in zijn of haar gemeente. In een situatie met voor iedereen een gelijke status, zoals in een vereniging, liggen de percentages van de mensen die overschakelen naar de taal van de gesprekspartner duidelijk hoger, namelijk 40% van de Nederlandstaligen en ongeveer zeven op de tien Frans- of tweetaligen. Daarnaast gebruiken de Nederlandstaligen in een vereniging meer een combinatie van Frans en Nederlands tegenover Franstalige clubleden dan op de markt of in de buurtwinkel. Kortom, in situaties met een gelijkwaardige status, zoals in een vereniging, worden de taalconvergentiestrategieën duidelijk meer toegepast dan in situaties met een ongelijkwaardige status, zoals in de klant-verkoper -relatie.

6.3 Attitudes ten opzichte van taalgebruik in de Brusselse Rand

In dit deel licht ik de attitudes van de taalgroepen toe ten opzichte van het taalgebruik in de Brusselse Rand. Daarbij ligt de focus op vier domeinen: attitudes tegenover taal op openbare plaatsen, tegenover taal in het onderwijs, tegenover anderstalige reclame en tegenover taal in het openbaar vervoer.

6.3.1 Taal op openbare plaatsen

De respondenten krijgen stellingen voorgelegd waarbij ze per uitspraak moeten aanduiden in welke mate ze akkoord gaan met de stelling. De Likertschaal biedt vijf mogelijke graden van instemming, namelijk *helemaal niet mee eens*, *eerder niet mee eens*, *geen mening*, *eerder mee eens* en *helemaal mee eens*. In dit deel bespreek ik de attitudes van de respondenten tegenover taal op openbare plaatsen, met name in handelszaken, op de markt, in sportverenigingen en in horecazaken. Eerst komen de uitspraken in verband met het taalgebruik in winkels aan bod.

6.3.1.1 Winkels

Drie van de vijftien stellingen gaan over de taal die gebruikt wordt als communicatietaal tussen de klant en de handelaar. Elk van de stellingen bekijkt de situatie vanuit een ander standpunt, namelijk dat van de winkeliers tegenover de klanten, dat van de klanten tegenover de winkeliers en ten derde ten opzichte van het taalgebruik in de handelszaken in het

algemeen. Eerst worden de attitudes van de respondenten tegenover de taal van de winkelier besproken. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de resultaten van de Nederlandstaligen wat de eerste uitspraak betreft.

Tabel 18: Nederlandstaligen over de taal van de winkeliers tegenover de klanten

			<i>Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	27	10	64	31	122	254
		% within taalachtergrond	10,6%	3,9%	25,2%	12,2%	48,0%	100,0%

Van alle Nederlandstaligen is 48% het helemaal eens met de stelling dat de winkeliers in hun gemeente zich tegenover alle klanten, inclusief anderstalige, in het Nederlands moeten richten. Ongeveer 12,2% van hen is het eerder mee eens. Hieruit volgt dat meer dan zestig procent van de Nederlandstalige respondenten vindt dat de handelaars in hun gemeente Nederlands moeten spreken. Een op de vier ondervraagden met een Nederlandstalige achtergrond heeft hierover geen mening. Daartegenover is 10,6% het helemaal niet en 3,9% het eerder niet eens met de stelling.

Als we de antwoordresultaten van de Nederlandstaligen per leeftijdscategorie bekijken, dan merken we een opvallend verschil naargelang de leeftijd van de respondenten. Zo blijkt uit de kruistabel, die werd toegevoegd als bijlage, hoe ouder, hoe meer mensen het helemaal eens met de uitspraak dat de handelaars tegenover alle klanten Nederlands moeten spreken. Van de 12- tot 35-jarigen is 28,1% het er volledig mee eens, van de 36- tot 60-jarigen gaat bijna de helft helemaal akkoord (namelijk 47,3%) en van de 61- tot 95-jarigen vindt maar liefst 68,1% dat alle klanten in het Nederlands moeten worden bediend. Bovendien is de *p*-waarde kleiner dan 0,05, wat wijst op een significant verband tussen de leeftijd van de respondenten en hun opinie over de taal van de winkeliers tegenover de klanten. Bijgevolg kunnen we besluiten hoe ouder, hoe meer Nederlandstaligen vinden dat de voertaal tussen de handelaars en de klanten het Nederlands moet zijn.

In de onderstaande tabel worden de resultaten van de eentalig Franstaligen weergegeven, wat hun mening betreft over de taal van de winkeliers tegenover hun klanten. Daarbij werd net

zoals bij de Nederlandstaligen de moedertaal van de respondenten als uitgangspunt genomen, namelijk het Frans.

Tabel 19: Franstaligen over de taal van de winkeliers tegenover de klanten

			<i>Ik vind dat winkeliers zich in het Frans moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.</i>				Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Frans	Count	27	3	16	9	55
		% within taalachtergrond	49,1%	5,5%	29,1%	16,4%	100,0%

Ongeveer vijftig procent van de Franstaligen geeft aan dat ze niet vinden dat de winkeliers tegen al hun klanten Frans moeten spreken. Slechts negen respondenten (16,4%) zijn het wel helemaal eens met die stelling: voor hen is het Frans de communicatietaal van de handelaars met al hun klanten. Tot slot heeft 29,1% van de Franstaligen over deze stelling geen mening.

Daarnaast krijgen de respondenten een gelijkaardige stelling voorgelegd, ditmaal vanuit het standpunt van de klant tegenover de handelaar. De onderstaande tabel biedt een overzicht van de antwoorden van de Nederlandstalige respondenten.

Tabel 20: Nederlandstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers

			<i>Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.</i>					Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	20	12	50	34	138	254
		% within taalachtergrond	7,9%	4,7%	19,7%	13,4%	54,3%	100,0%

Als we kijken naar de beoordelingen van de bovenstaande stelling, die de taal van de klant als uitgangspunt neemt, dan zien we dat 54,3% van de Nederlandstaligen vindt dat de klanten in hun gemeente Nederlands moeten spreken. Nog eens 13,4% van hen stemt in met de stelling. Ongeveer een op de vijf heeft geen mening. Bijna acht procent gaat helemaal niet akkoord met de stelling dat de klanten Nederlands moeten spreken en nog eens 4,7% van de Nederlandstaligen is het evenmin eens met de uitspraak.

Net zoals bij de vorige stelling, geeft de waarde van de Pearson Chi-kwadraattest aan dat er een significant verband bestaat tussen de leeftijdsvariabele en de opvattingen van de Nederlandstalige respondenten wat de taal van de klanten tegenover de handelaars betreft. Omwille van de leesbaarheid wordt de kruistabel met de resultaten van deze stelling in functie van de drie leeftijdscategorieën toegevoegd als bijlage. Uit die kruistabel blijkt dat de zestigplussers het meest voor het Nederlands als algemene voertaal in de handelszaken zijn: 67,8% is helemaal voor en nog eens 2,2% is eerder voor. Daarna volgt de categorie van de 36- tot 60-jarigen, waarvan 54,7% het helemaal eens is met de stelling. Nog eens 10,7% gaat er eerder mee akkoord. Van de 12- tot 35-jarigen is 40,4% volledig voorstander van het feit dat de klant Nederlands spreekt met de handelaar. Dit percentage is ruim lager dan dat van de oudere leeftijdscategorieën, maar indien we de twee instemmende antwoordopties samen nemen, dan blijkt dat 67,4% van de jongste groep Nederlandstaligen eerder of helemaal akkoord gaat met de stelling. Bijgevolg is het totaal aantal Nederlandstaligen dat vindt dat het Nederlands de voertaal moet zijn tussen de klanten en de winkeliers ongeveer gelijk voor alle leeftijdscategorieën. De oudere respondenten zijn echter meer uitgesproken dan de jongeren. In vergelijking met de stelling waarbij de taal van de handelaar als uitgangspunt werd genomen, vinden iets meer respondenten dat de klant Nederlands moet spreken met de handelaar dan omgekeerd.

Vervolgens wordt nagegaan hoe de Franstalige respondenten de stelling beoordelen, waarbij de klant als uitgangspunt wordt genomen.

Tabel 21: Franstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers

			<i>Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Frans moeten spreken.</i>					Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
Taal-achtergrond	eentalig Frans	Count	18	4	24	2	10	58
		% within taalachtergrond	31,0%	6,9%	41,4%	3,4%	17,2%	100,0%

Bij de Franstaligen valt het hoge aantal “neutrale” antwoorden op: 41,4% van hen heeft geen mening. Van de overige ondervraagden is ongeveer de helft het helemaal niet eens met de stelling dat de klanten Frans moeten spreken in hun gemeente: 31% van het totale aantal Franstaligen kiest voor deze antwoordcategorie. Daarentegen gaat 17,2% wel helemaal

akkoord met de uitspraak. Als we de twee instemmende antwoordkolommen samen nemen, dan blijkt dat een op de vijf Franstaligen van oordeel is dat de klanten Frans moeten spreken met de winkeliers. Uit deze tabel kunnen we dus besluiten dat meer dan veertig procent van de Franstalige respondenten geen mening heeft over de taal die de klanten zouden moeten spreken, maar dat het overgrote deel van de overige respondenten niet vindt dat de klanten Frans moeten spreken met de winkeliers.

De derde stelling betreft het horen van andere talen dan de moedertaal van de respondent in de handelszaken en of men daaraan aanstoot neemt. In de onderstaande tabel volgen de antwoordresultaten van de Nederlandstalige respondenten.

Tabel 22: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in winkels

			<i>Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.</i>					Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	60	25	78	32	55	250
		% within taalachtergrond	24,0%	10,0%	31,2%	12,8%	22,0%	100,0%

Ook ditmaal ligt het aantal ondervraagden dat kiest voor de optie “geen mening” bijzonder hoog, namelijk 31,2%. Opvallend is het feit dat het totaal aantal voorstanders bijna gelijk is aan het aantal tegenstanders van de uitspraak, met name ongeveer 34%. Dit wil zeggen dat de groep die zich stoort aan het feit dat er in de winkels niet alleen Nederlands wordt gesproken even groot is als de groep die zich er niet aan stoort. We kunnen bijgevolg besluiten dat de meningen van de Nederlandstaligen sterk verdeeld zijn. Tegelijk valt het hoge percentage op van de mensen die zich storen als er in handelszaken andere talen dan het Nederlands worden gesproken: 22% van de ondervraagden kiest immers voor de antwoordcategorie “helemaal mee eens”.

Het globale antwoordpatroon van de Nederlandstaligen is nogal verdeeld, maar als we kijken naar de leeftijdsgroepen, dan zijn er wel significante verschillen merkbaar (zie kruistabel als bijlage). Zo stoort 29,2% van de 12- tot 35-jarigen zich helemaal niet aan het feit dat er naast het Nederlands nog andere talen worden gesproken in de winkels. Binnen deze leeftijdsgroep heeft 27% geen mening, terwijl 11,2% van de jongeren zich wel stoort aan het horen van

andere talen in winkels. Dit percentage is het laagst voor de jongeren, want van de 36- tot 60-jarigen stoort 25,3% zich aan het gebruik van andere talen dan het Nederlands. Voor de oudste leeftijdsgroep ligt dit percentage nog hoger, namelijk 30,2%. Uit deze percentages kunnen we bijgevolg afleiden dat de jongeren zich minder dan de ouderen storen aan het feit dat in de handelszaken niet alleen Nederlands wordt gesproken.

Uit het voorgaande blijkt dat de meningen van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de winkels verdeeld zijn, maar dat vooral de ouderen zich storen aan het feit dat niet alle klanten Nederlands spreken. In de volgende paragraaf wordt nagegaan wat de attitudes van de Franstaligen zijn ten opzichte van het horen van andere talen dan het Frans. De onderstaande tabel vat de resultaten ervan samen.

Tabel 23: Attitudes van de Franstaligen ten opzichte van andere talen in winkels

			<i>Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Frans worden gesproken.</i>					Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Frans	Count	34	1	19	1	2	57
		% within taalachtergrond	59,6%	1,8%	33,3%	1,8%	3,5%	100,0%

Bijna zestig procent van de Franstaligen stoort zich helemaal niet aan het feit dat andere talen dan het Frans worden gesproken in de handelszaken in hun gemeente. Een op de drie ondervraagden heeft geen mening, terwijl 2 respondenten (3,5%) zich wel degelijk storen aan het taalgebruik in de winkels in hun buurt. In vergelijking met de Nederlandstaligen storen de Franstaligen zich veel minder aan het gebruik van andere talen.

6.3.1.2 Markt

Naast de stellingen in verband met winkelsituaties krijgen de respondenten eveneens een uitspraak over de markt voorgelegd. Er wordt gevraagd in welke mate het gebruik van andere talen stoort op de markt, teneinde deze resultaten te kunnen vergelijken met dezelfde vraag wat de handelszaken betreft. Hieronder volgen de resultaten van de Nederlandstalige respondenten.

Tabel 24: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen op de markt

			<i>Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.</i>					Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
Taal-achtergrond	eentalig Nederlands	Count	58	32	92	25	43	250
		% within taalachtergrond	23,2%	12,8%	36,8%	10,0%	17,2%	100,0%

In vergelijking met de uitspraak over taal in de winkels ligt het aantal “neutrale” antwoorden iets hoger, namelijk 36,8%. Tevens storen zich op de markt minder mensen aan het gebruik van andere talen dan het Nederlands, met name 87 respondenten in de handelszaken tegenover 68 respondenten op de markt. Het totaal aantal Nederlandstaligen dat zich niet stoort is voor beide locaties ongeveer gelijk.

Dat het aantal respondenten zonder mening zo hoog ligt, is vooral te wijten aan de twee oudste leeftijdscategorieën: respectievelijk 40% en 43,7% van de middelste en de oudste leeftijdsgroep verkiest de neutrale antwoordoptie. Overigens storen de jongeren zich op de markt het minst aan het feit dat er niet alleen Nederlands wordt gesproken: een op de drie stoort zich er helemaal niet aan. Wat de zestigplussers betreft, is het percentage dat zich stoort iets groter dan het percentage dat zich helemaal niet stoort, namelijk 24,1% tegenover 18,4%. De groep van de 36- tot 60-jarigen is het meest verdeeld: het percentage is gelijk voor elk van de uiterste antwoordopties, namelijk 17,3%.

Tot slot volgt een bespreking van de resultaten van de Franstalige respondenten, op basis van de onderstaande tabel.

Tabel 25: Attitudes van de Franstaligen ten opzichte van andere talen op de markt

			<i>Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Frans worden gesproken.</i>				Total
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	helemaal mee eens	
Taal-achtergrond	eentalig Frans	Count	34	1	19	3	57
		% within taalachtergrond	59,6%	1,8%	33,3%	5,3%	100,0%

Bijna zestig procent van de Franstaligen stoort zich helemaal niet aan het feit dat er naast het Frans nog andere talen worden gesproken op de markt. Drie respondenten storen zich daar echter wel degelijk aan: zij vertegenwoordigen 5,3% van het totale aantal Franstalige ondervraagden. Ten slotte heeft een op de drie respondenten hierover geen mening. In vergelijking met dezelfde vraag met de winkels als locatie, is er slechts één verschuiving merkbaar. De ene respondent die zich in de winkels in zekere mate stoorde aan het gebruik van andere talen dan het Frans, stoort zich er op de markt “helemaal” aan. Behalve dit kleine nuanceverschil zijn er voor de Franstaligen tussen beide locaties echter geen verschillen wat hun attitudes tegenover andere talen betreft.

6.3.1.3 Sportverenigingen

In deze paragrafen bespreek ik hoe de Nederlandstaligen en de Franstaligen staan ten opzichte van de andere talen dan hun moedertaal in de sportverenigingen in hun gemeente. Eerst komen de resultaten van de Nederlandstaligen aan bod, inclusief een nadere analyse per leeftijdscategorie.

Tabel 26: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub

			<i>Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taal-achtergrond	eentalig Nederlands	Count	63	30	83	34	37	247
		% within taalachtergrond	25,5%	12,1%	33,6%	13,8%	15,0%	100,0%

Een op vier Nederlandstaligen vindt het helemaal niet oké dat er in de sportclubs ook andere talen dan het Nederlands worden gesproken. Bovendien gaat nog eens 12,1% niet akkoord met die stelling. Vijftien procent van hen heeft er helemaal geen problemen mee en 13,8% vindt het ook “eerder oké”. Tot slot is een op de drie noch voor, noch tegen.

Van de jongeren vindt 32,6% het eerder of helemaal oké dat er binnen de sportclubs naast het Nederlands nog andere talen worden gesproken (zie tabel als bijlage). Van de 36- tot 60-

jarigen is 32% dezelfde mening toebedeeld. In vergelijking met deze twee leeftijdsgroepen vinden minder zestigplussers het goed dat er “taalgemengde” sportverenigingen bestaan, met name 21,7%. Van deze groep is 44,6% het dan ook helemaal niet eens met de stelling. Het percentage jongeren dat voor deze antwoordcategorie kiest is beduidend lager (16,9%), net zoals bij de 36- tot 60-jarigen (14,7%). We kunnen bijgevolg besluiten dat de ouderen meer dan de jongeren tegen het gebruik zijn van andere talen dan het Nederlands binnen de sportverenigingen.

Ten slotte bekijken we de gekozen antwoordopties van de Franstaligen, zoals weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 27: Attitudes van de Franstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub

			<i>Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Frans gesproken worden.</i>				Total
			Helemaal niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taal-achtergrond	eentalig Frans	Count	7	14	2	34	57
		% within taalachtergrond	12,3%	24,6%	3,5%	59,6%	100,0%

Wat de Franstaligen betreft, gaat bijna zestig procent helemaal akkoord met het feit dat er naast het Frans nog andere talen worden gebruikt in de sportverenigingen. Daartegenover is 12,3% het helemaal niet eens met die stelling: zij zijn dus voorstander van het exclusief gebruik van het Frans binnen de sportverenigingen. Daarnaast duidt ongeveer een vierde van de Franstaligen de antwoordoptie “neutraal” aan. In vergelijking met de Nederlandstaligen vinden veel meer Franstaligen het goed dat er binnen de sportverenigingen nog andere talen worden gesproken dan alleen de moedertaal van de respondent (Frans of Nederlands).

6.3.1.4 Horeca

Bij de stellingen over het hotel-, café- en restaurantwezen wordt een onderscheid gemaakt tussen een “*zelffocus*” versus een “*sociale*” focus. *Zelffocus* is het geheel van uitspraken die van toepassing zijn op zichzelf terwijl *sociale focus* verwijst naar de persoonlijke visie van de respondent over hoe de anderen rekening moeten houden met normen, waarden en gebruiken.

Eerst wordt hieronder nagegaan hoe de Nederlandstaligen de uitspraken beoordelen die op zichzelf van toepassing zijn.

Tabel 28: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus

			<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	16	6	38	36	153	249
		% within taalachtergrond	6,4%	2,4%	15,3%	14,5%	61,4%	100,0%

Meer dan zes op de tien Nederlandstaligen staat erop dat zij in horecagelegenheden in hun moedertaal worden aangesproken. Daarenboven is nog eens 14,5% het eerder eens met die uitspraak. Verder heeft ongeveer vijftien procent hierover geen mening. Tot slot geven in totaal 22 respondenten aan dat zij er niet op staan dat de bediening in een horecazaak in het Nederlands verloopt.

Als we de drie leeftijdsgroepen met elkaar vergelijken (zie tabel als bijlage), dan merken we dat het percentage dat helemaal akkoord gaat met de stelling het hoogst is bij de zestigplussers, namelijk 79,8%, gevolgd door de 36- tot 60-jarigen, van wie 59,7% kiest voor die antwoordcategorie. Daarnaast geeft 44,3% van de jongeren aan dat ze in het Nederlands wensen te worden bediend. Het lijkt erop dat de jongeren minder dan de andere leeftijdscategorieën verwachten dat ze in het Nederlands worden bediend, maar dat klopt slechts gedeeltelijk. De jongeren kiezen in tegenstelling tot de ouderen minder voor de meest extreme antwoordopties, maar als we de twee percentages van de antwoordcategorieën die instemmen met de stelling samen nemen, dan blijken de resultaten van de drie leeftijdsgroepen gelijkaardig te zijn: 75% à 80% van de Nederlandstaligen staat erop dat de bediening in een horecazaak in het Nederlands gebeurt. Overigens is het wel zo dat de jongste categorie het minst verlangt dat de bediening in het Nederlands verloopt en de oudste groep het meest. De percentages voor de antwoordoptie “helemaal niet mee eens” zijn immers van jong naar oud 9,1%, 6,9% en 3,4%.

Het is interessant om de resultaten van deze uitspraak te vergelijken met de resultaten van de stelling die gericht is op de taalpraktijk van de andere klanten. De volgende tabel geeft de antwoordresultaten van de tweede stelling weer.

Tabel 29: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus

			<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	59	35	96	22	35	247
		% within taalachtergrond	23,9%	14,2%	38,9%	8,9%	14,2%	100,0%

In vergelijking met de vorige stelling is de groep die het er “helemaal mee eens” is veel kleiner: 14,2% van de Nederlandstaligen staat erop dat er in horecagelegenheden in hun gemeente met alle klanten, inclusief anderstalige, Nederlands wordt gesproken. Daarenboven kan de stelling op de bijval rekenen van nog eens bijna negen procent. Aan de andere kant is, indien de twee negatieve antwoordopties worden opgeteld, 38,1% van de Nederlandstaligen het er niet mee eens dat de bediening voor alle klanten in het Nederlands dient te verlopen. Het overgrote deel van de respondenten (38,9%) heeft echter geen mening over de communicatietaal die moet worden gebruikt tussen het personeel en de klant.

Ook nu weer duidt de *p*-waarde op een significant verband tussen de leeftijd van de respondenten en hun visie over het taalgebruik van anderen (zie tabel als bijlage). Van alle Nederlandstaligen die van oordeel zijn dat de bediening in een horecazaak niet voor alle klanten per se in het Nederlands hoeft te gebeuren ($n=94$), is de helft jonger dan 35 jaar ($n=49$). Van de jongeren is 55,7% het immers helemaal niet of eerder niet eens met de stelling. Het percentage 36- tot 60-jarigen dat evenmin vindt dat de communicatie tussen het personeel en de klanten steeds in Nederlands moet gebeuren is 32%. Daarnaast heeft maar liefst 46,7% geen mening over deze kwestie. Het aantal neutrale antwoorden ligt bij de oudste respondenten eveneens hoog, namelijk 41,7%. Voor het overige verlangt 26,2% van de zestigplussers dat alle klanten in de horecazaken in hun gemeente in het Nederlands worden bediend. Nog eens 7,1% van hen is het daar eerder mee eens. Dit betekent dat in totaal één op de drie zestigplussers het eens is met de stelling. Daartegenover vindt exact één op de vier ouderen het niet noodzakelijk dat het Nederlands in restaurants en op cafés de voertaal is

tegenover alle klanten, inclusief anderstalige. We kunnen bijgevolg besluiten dat de Nederlandstalige jongeren het minst erop staan dat de bediening in het Nederlands verloopt, gevolgd door de 36- tot 60-jarigen. De ouderen zijn in vergelijking met de twee andere groepen het meest voorstander van het Nederlands als algemene communicatietaal in de horecazaken in hun gemeente: in totaal is één op de drie zestigplussers het eens met de stelling, hoewel ook een aanzienlijk deel van hen tegen is, namelijk 25%.

De Franstaligen kregen dezelfde vragen voorgelegd. De antwoorden worden weergegeven in volgende tabel.

Tabel 30: Attitudes van de Franstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus

			<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Frans spreken met mij.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Frans	Count	24	1	22	2	9	58
		% within taalachtergrond	41,4%	1,7%	37,9%	3,4%	15,5%	100,0%

De meeste respondenten zijn niet van oordeel dat het personeel van een horecazaak tegenover henzelf Frans moet spreken. Meer dan veertig procent kiest immers de antwoordoptie “helemaal niet mee eens”. Aan de andere kant zijn in totaal elf Franstalige ondervraagden het eerder of helemaal eens met de stelling. Dit betekent dat 18,9% van de Franstaligen erop staat in een restaurant of op café in het Frans bediend te worden. Dit percentage ligt duidelijk lager dan bij de Nederlandstaligen, waar meer dan drie vierde wenst bediend te worden in zijn moedertaal. Ten slotte valt ook nu weer het hoge aantal respondenten op zonder mening over de kwestie.

In de onderstaande tabel wordt vervolgens weergegeven hoe de Franstaligen denken over de taal van de andere klanten in een horecazaak.

Tabel 31: Attitudes van de Franstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus

			<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Frans spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.</i>				Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Frans	Count	38	1	18	1	58
		% within taalachtergrond	65,5%	1,7%	31,0%	1,7%	100,0%

Als we kijken naar de stelling die focust op het sociale aspect, dan merken we dat slechts één respondent erop staat dat alle klanten in zijn gemeente in het Frans worden bediend. Bijna twee derde is het daar zeker niet mee eens: het is voor hen niet noodzakelijk dat de anderstalige klanten in het Frans worden aangesproken in de horecazaken in hun gemeente.

6.3.1.5 Besluit

Uit de voorgaande paragrafen blijkt dat meer dan zestig procent van de Nederlandstaligen vindt dat de handelaars Nederlands moeten spreken. Vooral de ouderen zijn hiervan overtuigd, namelijk 68,1%. Twee derde van de Nederlandstaligen is van oordeel dat de klanten in de winkels Nederlands moeten spreken, terwijl een op de acht respondenten het daar niet mee eens is. De antwoordtendensen zijn ongeveer gelijk voor de drie leeftijdscategorieën, maar de zestigplussers zijn in vergelijking met de anderen meer uitgesproken in hun antwoordgedrag. Uit de vergelijking van deze twee resultaten volgt dat er van de klanten meer verwacht wordt dat ze Nederlands spreken dan van de handelaars.

In het algemeen zijn er evenveel voor- als tegenstanders van het gebruik van andere talen dan het Nederlands in de winkels (ongeveer 34%), maar het is zo dat de jongeren zich minder aan die andere talen storen dan de ouderen. Op de markt ligt in vergelijking met de handelszaken het aantal mensen dat zich hieraan stoort iets lager, namelijk 27,2%. Toch is het zo dat 36% geen aanstoot neemt aan het feit dat er op de markt niet alleen Nederlands wordt gesproken. Daarnaast vindt 29% van de Nederlandstalige respondenten het goed dat er in de sportclubs naast Nederlands nog andere talen worden gebruikt. Het aantal tegenstanders ligt echter duidelijk hoger, met name 37,6%. Bij de jongeren heeft één op de drie geen bezwaar tegen het gebruik van andere talen, net zomin als één op de drie 36- tot 60-jarigen. De helft van de

zestigplussers daarentegen vindt het gebruik van andere talen dan het Nederlands in de sportverenigingen niet oké. We kunnen kortom besluiten dat de jongeren in het algemeen meer open staan voor andere talen dan de ouderen.

Ruim drie vierde van de Nederlandstaligen wenst dat hij of zij in een restaurant of op café in het Nederlands wordt bediend. Voor 8,8% van de respondenten is dit echter geen noodzaak. De resultaten zijn gelijkaardig voor de drie leeftijdscategorieën, maar we kunnen wel stellen dat de jongeren het minst staan op een Nederlandse bediening door het horecapersoneel.

Daartegenover staan de visies over het taalgebruik tegenover andere klanten dan zichzelf. Volgens de enquête staat 23,1% van de Nederlandstaligen erop dat het personeel tegenover alle klanten, inclusief anderstalige, Nederlands spreekt. Vooral de zestigplussers zijn die mening toebedeeld, hoewel één op de vier ouderen tegen is. In het algemeen is het voor 38,1% van de Nederlandstaligen niet noodzakelijk dat de anderstalige klanten in het Nederlands worden aangesproken in de horecazaken in hun gemeente.

Wat de Franstalige respondenten betreft, vindt de helft niet dat de winkeliers tegen al hun klanten Frans moeten spreken. Bovendien is veertig procent van hen van oordeel dat de klanten evenmin Frans moeten gebruiken met de handelaars. Daarenboven storen de meeste Franstaligen zich niet aan het feit dat er nog andere talen dan het Frans worden gesproken op openbare plaatsen, zoals in winkels, op de markt en in sportverenigingen. Ten slotte staat 18,9% van de Franstaligen erop dat hij of zij persoonlijk in een horecazaak in zijn moedertaal wordt bediend, terwijl veertig procent aangeeft dat dit voor hen geen noodzaak is. Slechts één respondent verklaart dat de bediening in een horecazaak voor alle klanten in het Frans dient te verlopen.

6.3.2 Taal en onderwijs

Twee thema's die nauw in verband staan met de attitudes tegenover de landstalen in België zijn meertaligheid en meertalig onderwijs. Daarom werd aan de respondenten specifiek gevraagd hoe ze staan ten opzichte van meertalig onderwijs waarbij een deel van het curriculum in het Nederlands en een deel in het Frans wordt onderwezen. Aangezien de *p*-waarde kleiner dan 0,05 is, spreken we van een significant verschil tussen de drie taalgroepen.

In de onderstaande tabel wordt een overzicht geboden van de resultaten volgens de linguïstische achtergrond van de respondenten.

Tabel 32: Attitudes tegenover meertalig onderwijs

			Crosstabulation					Total
			<i>Ik ben voorstander van meertalig onderwijs waarbij een deel van het curriculum in het Nederlands en in het Frans wordt onderwezen.</i>					
			helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	
taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	60	31	56	36	63	246
		Expected Count	47,2	23,6	51,2	28,3	95,7	246,0
		% within taalachtergrond	24,4%	12,6%	22,8%	14,6%	25,6%	100,0%
	eentalig Frans	Count	2	2	9	0	45	58
		Expected Count	11,1	5,6	12,1	6,7	22,6	58,0
		% within taalachtergrond	3,4%	3,4%	15,5%	0,0%	77,6%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Count	8	2	11	6	34	61
		Expected Count	11,7	5,8	12,7	7,0	23,7	61,0
		% within taalachtergrond	13,1%	3,3%	18,0%	9,8%	55,7%	100,0%
Total	Count	70	35	76	42	142	365	
	Expected Count	70,0	35,0	76,0	42,0	142,0	365,0	
	% within taalachtergrond	19,2%	9,6%	20,8%	11,5%	38,9%	100,0%	

De meningen van de Nederlandstaligen zijn verdeeld: de groep die helemaal akkoord gaat met de stelling is even groot als de groep die het er helemaal niet mee eens is. Zij vertegenwoordigen elk een vierde van het totaal aantal Nederlandstalige respondenten. Bovendien heeft 22,8% geen mening over deze stelling over meertalig onderwijs. Ook de meer genuanceerde antwoorden “eerder niet mee eens” en “eerder mee eens” werden door de Nederlandstaligen ongeveer evenveel aangeduid. We kunnen voor de Nederlandstaligen dus besluiten dat de groep voorstanders even groot is als de groep tegenstanders van meertalig onderwijs. Daarom bekijk ik de groep Nederlandstaligen (n= 246) van naderbij. Meer bepaald ga ik na of de leeftijdsvariabele een significant verband aantoont. De Pearson Chi-kwadraattest geeft aan dat dit inderdaad het geval is. In de onderstaande tabel worden de resultaten van de Nederlandstaligen gepresenteerd volgens de leeftijd van de respondenten.

Tabel 33: Nederlandstaligen en meertalig onderwijs, volgens leeftijdscategorie

Crosstab

		<i>Ik ben voorstander van meertalig onderwijs waarbij een deel van het curriculum in het Nederlands en in het Frans wordt onderwezen.</i>					Total	
		helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	27	18	17	15	12	89
		Expected Count	21,7	11,2	20,3	13,0	22,8	89,0
		% within leeftijdsgroepen	30,3%	20,2%	19,1%	16,9%	13,5%	100,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	16	7	22	14	14	73
		Expected Count	17,8	9,2	16,6	10,7	18,7	73,0
		% within leeftijdsgroepen	21,9%	9,6%	30,1%	19,2%	19,2%	100,0%
	61- tot 95-jarigen	Count	17	6	17	7	37	84
		Expected Count	20,5	10,6	19,1	12,3	21,5	84,0
		% within leeftijdsgroepen	20,2%	7,1%	20,2%	8,3%	44,0%	100,0%
Total	Count	60	31	56	36	63	246	
	Expected Count	60,0	31,0	56,0	36,0	63,0	246,0	
	% within leeftijdsgroepen	24,4%	12,6%	22,8%	14,6%	25,6%	100,0%	

Uit de tabel blijkt dat de jongste groep Nederlandstaligen het meest weigerachtig staat ten opzichte van meertalig onderwijs: een op de twee jongeren is eerder geen of helemaal geen voorstander van meertalig onderwijs. Slechts 13,5% is het helemaal eens met de stelling. Van de groep 36- tot 60-jarigen heeft een op de drie geen mening. De percentages absolute voor- en tegenstanders van meertalig onderwijs zijn binnen deze groep ongeveer gelijk, maar in totaal staat bijna veertig procent er vrij positief tegenover. De oudste groep is echter het meest voorstander van dergelijk onderwijs: 44% is het helemaal eens met de stelling en nog eens 8,3% is het er eerder mee eens. Dit betekent dat meer dan een op de twee 61- tot 95-jarige Nederlandstalige respondenten voor meertalig onderwijs is. Aan de andere kant is een op de vijf ouderen tegen. Ten slotte heeft 20,2% van de 60-plussers geen mening. Uit deze gegevens volgt dat de variabele "leeftijd van de respondenten" op een significante manier correleert met de variabele "attitude tegenover meertalig onderwijs". Samengevat kan men stellen dat de Nederlandstaligen jonger dan 35 jaar het meest negatief staan ten opzichte van meertalig onderwijs en dat het aantal voorstanders duidelijk toeneemt van jong naar oud, waarbij meer dan de helft van de Nederlandstalige 60-plussers voorstander is van een dergelijk onderwijssysteem.

De eentalig Franstaligen zijn vrijwel eensgezind voorstander van meertalig onderwijs: meer dan drie vierde van de respondenten is het immers helemaal eens met de stelling. De “reële count” ligt een heel stuk boven de “expected count”, respectievelijk 45 en 22,6. Circa 15,5% heeft geen mening. Slechts vier van de 58 respondenten zijn tegen. Dat is duidelijk minder dan statistisch kon worden verwacht. We kunnen dus besluiten dat de eentalig Franstaligen bijna unaniem voorstander zijn van meertalig onderwijs.

De meeste tweetalige respondenten zijn net zoals de Franstaligen voorstander van een onderwijssysteem waar een deel van her curriculum in het Nederlands wordt gegeven en een deel in het Frans. Met 34 “counts” ligt het aantal ondervraagden dat het helemaal eens is met de stelling ruim boven de “expected count”, namelijk 23,7. Daarmee vertegenwoordigen zij bijna 56% van de tweetaligen. Nog eens 9,8% is het eerder eens met de stelling. Daarnaast is achttien procent van de tweetaligen noch voor, noch tegen meertalig onderwijs. Ongeveer zestien procent is een beetje of helemaal tegen, maar dit aantal ligt lager dan statistisch verwacht. Samengevat kunnen we stellen dat twee derde van de tweetaligen voorstander is van meertalig onderwijs. De Franstaligen zijn het meest uitgesproken voorstander, gevolgd door de tweetaligen. De standpunten van de Nederlandstaligen zijn verdeeld: globaal zijn er evenveel voor- als tegenstanders. Verdere analyse toont echter aan dat binnen deze taalgroep vooral de 60-plussers voor een dergelijk onderwijssysteem zijn, in tegenstelling tot de groep jonger dan 35 jaar.

In de tweede plaats moesten de respondenten een uitspraak over taal op de speelplaats beoordelen. De stelling voor de Nederlandstaligen luidde: “*Op school moet het gebruik van het Frans op de speelplaats en in de lessen worden verboden*”. Bijna 22% is het met die stelling helemaal niet eens en nog eens vijf procent is het er eerder niet mee eens. Daartegenover is ongeveer 37,7% helemaal en 13% eerder voor het verbod van het Frans op school (uitgezonderd de taallessen Frans). Dit betekent dat ongeveer de helft van de Nederlandstaligen positief staat ten opzichte van een dergelijk verbod op school. Bovendien bestaat er een significant verband tussen de leeftijd van de respondenten en hun attitude tegenover Frans op school. In de onderstaande tabel worden de antwoorden van de drie leeftijdscategorieën opgenomen.

Tabel 34: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van het gebruik van Frans op de speelplaats, volgens leeftijdscategorie

Crosstab

		<i>Op school moet het gebruik van het Frans op de speelplaats en in de lessen worden verboden.</i>					Total	
		helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	16	6	21	20	25	88
		Expected Count	19,1	4,4	19,9	11,4	33,1	88,0
		% within leeftijdsgroepen	18,2%	6,8%	23,9%	22,7%	28,4%	100,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	13	3	15	6	36	73
		Expected Count	15,9	3,7	16,5	9,5	27,5	73,0
		% within leeftijdsgroepen	17,8%	4,1%	20,5%	8,2%	49,3%	100,0%
	61- tot 95-jarigen	Count	23	3	18	5	29	78
		Expected Count	17,0	3,9	17,6	10,1	29,4	78,0
		% within leeftijdsgroepen	29,5%	3,8%	23,1%	6,4%	37,2%	100,0%
Total	Count	52	12	54	31	90	239	
	Expected Count	52,0	12,0	54,0	31,0	90,0	239,0	
	% within leeftijdsgroepen	21,8%	5,0%	22,6%	13,0%	37,7%	100,0%	

Uit de tabel volgt dat vooral de 36- tot 60-jarigen absoluut voorstander zijn van een Frans spreekverbod op de speelplaats, gevolgd door de zestigplussers. De 12-tot 35-jarigen zijn niet zo uitgesproken voor een verbod als de andere groepen, maar indien de twee instemmende antwoordopties worden samen genomen, dan blijkt dat meer dan vijftig procent eerder of helemaal voorstander is van een verbod. Wat de oudste leeftijdscategorie betreft, is het verschil tussen het reëel aantal counts en de “expected count” het grootst bij de antwoordoptie “helemaal niet mee eens”, namelijk 23 tegenover 17. Dit betekent met andere woorden dat er binnen deze categorie meer mensen dan verwacht tegen een Frans verbod zijn op de speelplaats en in de lessen. De belangrijkste conclusie die uit deze tabel kan worden getrokken is ten eerste het feit dat de 36- tot 60-jarigen het meest uitgesproken voorstander zijn van een verbod. De jongste groep Nederlandstaligen geeft een iets genuanceerder antwoord, maar toch is een op de twee het ermee eens. Daarnaast stellen we vast dat de 61- tot 95-jarigen in vergelijking met de jongere leeftijdscategorieën veel meer tegen een dergelijk verbod op school zijn.

6.3.3 Openbaar vervoer

De uitsprakenlijst bevat eveneens een stelling in verband met taal op het openbaar vervoer. In de onderstaande tabel worden de resultaten per taalgroep samengevat.

Tabel 35: Het openbaar vervoer

			<i>Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.</i>					Total
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	86	21	79	17	48	251
		Expected Count	104,8	15,6	72,8	12,2	45,6	251,0
		% within taalachtergrond	34,3%	8,4%	31,5%	6,8%	19,1%	100,0%
	eentalig Frans	Count	39	0	10	0	9	58
		Expected Count	24,2	3,6	16,8	2,8	10,5	58,0
		% within taalachtergrond	67,2%	0,0%	17,2%	0,0%	15,5%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Count	29	2	18	1	10	60
		Expected Count	25,0	3,7	17,4	2,9	10,9	60,0
		% within taalachtergrond	48,3%	3,3%	30,0%	1,7%	16,7%	100,0%
Total	Count	154	23	107	18	67	369	
	Expected Count	154,0	23,0	107,0	18,0	67,0	369,0	
	% within taalachtergrond	41,7%	6,2%	29,0%	4,9%	18,2%	100,0%	

Voor alle taalgroepen geldt dat de meeste respondenten zich niet storen aan de tweetalige mededelingen op het openbaar vervoer. Toch geeft meer dan één op de vier Nederlandstaligen aan dat dit voor hen wel het geval is. Ook 15,5% van de Franstaligen en 18,4% tweetaligen is het eerder of helemaal eens met de stelling. Dit is een opmerkelijk resultaat, aangezien deze twee groepen in de andere situaties doorgaans zeer tolerant reageren. Een aantal ondervraagden merkte na het afnemen van de enquête op dat de plaatsnamen dienen te worden vermeld in de taal van het gebied waartoe ze behoren: zo opteren deze respondenten voor “Antwerpen” in plaats van “Anvers” en voor “Namur” in plaats van “Namen”.

Als we kijken naar de indeling van de Nederlandstaligen op basis van de drie leeftijdsgroepen, dan blijkt dat bijna twee derde van de Nederlandstaligen die zich absoluut storen aan de tweetalige opschriften ouder is dan zestig jaar. De jongste Nederlandstaligen nemen er duidelijk het minst aanstoot aan.

6.3.4 Anderstalige reclame

Een laatste aspect dat is opgenomen in de uitsprakenlijst is het krijgen van anderstalige reclame in de brievenbus. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de antwoordpercentages van de respondenten met een eentalig Nederlandstalige, een eentalig Franstalige en een tweetalige achtergrond.

Tabel 36: Attitudes tegenover anderstalige reclame in de brievenbus

			Crosstabulation					Total
			<i>Het stoort mij dat ik anderstalige reclame ontvang in mijn brievenbus.</i>					
			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
Taalachtergrond	eentalig Nederlands	Count	43	13	58	28	110	252
		Expected Count	69,3	12,9	64,5	21,7	83,5	252,0
		% within taalachtergrond	17,1%	5,2%	23,0%	11,1%	43,7%	100,0%
	eentalig Frans	Count	30	4	19	0	4	57
		Expected Count	15,7	2,9	14,6	4,9	18,9	57,0
		% within taalachtergrond	52,6%	7,0%	33,3%	0,0%	7,0%	100,0%
	tweetalig Nederlands Frans	Count	29	2	18	4	9	62
		Expected Count	17,0	3,2	15,9	5,3	20,6	62,0
		% within taalachtergrond	46,8%	3,2%	29,0%	6,5%	14,5%	100,0%
Total		Count	102	19	95	32	123	371
		Expected Count	102,0	19,0	95,0	32,0	123,0	371,0
		% within taalachtergrond	27,5%	5,1%	25,6%	8,6%	33,2%	100,0%

Uit de bovenstaande kruistabel kunnen we afleiden dat meer dan de helft van de Nederlandstaligen het niet apprecieert dat er anderstalige reclame in zijn brievenbus belandt. Daarnaast verklaart meer dan 22% van de Nederlandstalige ondervraagden geen probleem te hebben met anderstalige reclame. Uit de vergelijking van de drie leeftijdsgroepen blijkt dat de jongeren (jonger dan 35 jaar) het minst aanstoot nemen aan anderstalige reclame en de twee oudere leeftijdsgroepen het meest (zie tabel als bijlage).

In tegenstelling tot de Nederlandstaligen vindt bijna zestig procent van de Franstaligen het niet storend dat hij anderstalige reclame ontvangt in zijn brievenbus. Slechts zeven procent van hen stoort zich eraan. Net zoals de Franstaligen nemen de meeste tweetaligen geen aanstoot aan het feit dat ze anderstalige reclame krijgen: één op de twee tweetaligen stoort zich niet. In vergelijking met de Franstaligen, ligt het percentage dat zich wel stoort dan ook

hoger: 6,5% is het eerder eens met de stelling en 14,5% helemaal. Omdat de *p*-waarde kleiner is dan 0,05, gaat het om een significant verschil tussen de taalgroepen. We kunnen bijgevolg besluiten dat meer dan de helft van de Nederlandstaligen zich stoort aan anderstalige reclame, terwijl de meeste Franstalige en de tweetalige ondervraagden verklaren er geen moeite mee te hebben.

6.3.5 Algemene bespreking

Wat de attitudes van de respondenten ten opzichte van het taalgebruik in de Brusselse Rand betreft, blijkt dat vooral de oudere Nederlandstaligen verlangen dat het Nederlands de algemene voertaal op openbare plaatsen is. Het is eveneens opmerkelijk dat vooral van de sportverenigingen verwacht wordt dat ze exclusief Nederlandstalig zijn, meer dan op de markt of in de winkels. In het algemeen vindt meer dan zestig procent van de Nederlandstaligen dat de communicatietaal tussen de handelaar en de klant in het Nederlands dient te verlopen: daarbij wordt van de klant, iets meer dan van de winkelier, verwacht dat hij Nederlands spreekt. Bovendien blijkt dat ruim drie vierde van de Nederlandstaligen erop staat dat hij in een horecazaak in zijn moedertaal wordt bediend. Een deel van hen, namelijk 23,1%, wenst dat het horecapersoneel in hun gemeente tegenover alle klanten Nederlands spreekt, ook tegenover anderstaligen. De Franstaligen van hun kant staan open voor meerdere talen: zij storen zich zelden aan het taalgebruik van anderen in hun gemeente.

Over het meertalig onderwijs zijn de meningen van de Nederlandstaligen nogal verdeeld: de jongeren zijn eerder tegen, terwijl de helft van de zestigplussers voorstander is van een dergelijk onderwijssysteem. Voorts zijn de Franstaligen haast unaniem voorstander van meertalig onderwijs. Ook de tweetaligen staan tamelijk positief tegenover een onderwijssysteem waarbij een deel van het curriculum in het Nederlands wordt gegeven en een deel in het Frans. Opvallend is het feit dat één op de twee Nederlandstaligen voorstander is van een verbod op het gebruik van het Frans op de speelplaats: vooral de jongeren en de categorie 36- tot 60-jarigen steunen dit verbod.

De stelling over het taalgebruik op het openbaar vervoer levert verrassende resultaten op: de meeste mensen vinden tweetalige opschriften oké, maar toch stoort een deel van hen zich aan het feit dat de plaatsnamen worden vertaald. Dit geldt voor zowel de Nederlandstaligen als de

Franstaligen als de tweetaligen, hoewel deze twee laatste groepen doorgaans toleranter zijn. Van de Nederlandstaligen blijken voornamelijk de zestigplussers zich te storen aan de tweetalige opschriften.

Anderstalige reclame wordt door de helft van de Nederlandstaligen dan weer niet getolereerd: de meeste ergernis is aanwezig bij de respondenten ouder dan 35 jaar. Daarentegen storen slechts weinig Franstalige en tweetalige ondervraagden zich aan het ontvangen van anderstalige reclame in de brievenbus.

SAMENVATTEND BESLUIT

Centraal voor dit onderzoek stond de vraag hoe groot de groep randinwoners is die gevoelig is voor het respecteren van de taalwetgeving. Omdat een sluitend antwoord in het kader van een masterproef niet mogelijk is, werd ervoor geopteerd om de inwoners van een beperkt gebied te bevragen, namelijk Meise en Wemmel. De aantallen waarmee uiteindelijk wordt gewerkt ($n= 387$) zijn zeer klein en zijn geenszins representatief voor “de Rand”. Dit betekent echter niet dat een onderzoek op kleinere schaal geen waardevolle informatie kan opleveren: de resultaten geven indicaties over de situatie op het terrein, met name in de twee gemeenten in de noordwestrand van Brussel, en kunnen aanleiding geven tot verder onderzoek.

In de eerste plaats trachtte ik informatie te verkrijgen over de identiteit van de respondenten. Wie zijn de randinwoners, waar zijn ze opgegroeid, wat is hun taalachtergrond en wat is hun culturele identiteit? Informatie over deze laatste vraag verkreeg ik door na te gaan met welke groepen, categorieën of gemeenschappen de inwoners van de randgemeenten zich identificeren en met welke niet.

Sinds 1995 voert de Vlaamse overheid een eigen beleid voor de randgemeenten ter bevordering van het Vlaams karakter van de Rand. Er wordt vooral aandacht geschonken aan die gemeenten waar de ontnederlandsing het grootst is en waar de Franstalige politici een meerderheid vormen in het gemeentebestuur. Daarom werd vzw de Rand opgericht, namelijk ter ondersteuning van het Nederlandstalig karakter van de Rand rond Brussel. Met “*het Vlaams karakter*” wordt niet alleen de taal bedoeld, maar ook “*een vorm van ‘autochtone identiteit’*” (Gunst 2008). Het valt op dat de Nederlandstalige randinwoners zichzelf in de eerste plaats effectief identificeren als Vlaamse inwoners van hun randgemeente. In het algemeen kunnen we immers stellen dat de Nederlandstalige respondenten zichzelf voornamelijk beschouwen als Vlaming, als inwoner van hun randgemeente en als Belg. Uit het onderzoek blijkt bijgevolg dat het culturele beleid van de Vlaamse overheid een invloed heeft op het identificatieproces van de Nederlandstalige randinwoners. De Franstalige respondenten van hun kant kiezen in de eerste plaats voor ‘Belg’ en voor Brusselaar. De tweetaligen ten slotte voelen zich, net zoals de Franstaligen, in de eerste plaats Belg. Hun houding ten opzichte van de randgemeenten en de ‘wereld’ is dubbel: deze

keuzemogelijkheden scoren hoog, zowel wat de positieve als de negatieve identificaties betreft.

De meeste respondenten zijn inwoner van één van de randgemeenten van Brussel. Van de Franstalige respondenten woont echter een groot deel in Brussel. Over het algemeen kan men stellen dat het merendeel van de huidige randinwoners die meewerkten aan het onderzoek ook als kind in een van de randgemeenten woonde.

De Nederlands- en de Franstaligen schatten de beheersing van hun moedertaal ongeveer even hoog in. Wat de beheersing van de tweede taal betreft, schatten de Franstaligen zichzelf iets lager in dan de groep Nederlandstaligen. Daarbij zijn de verschillen tussen de drie leeftijdscategorieën niet zo groot. De tweetalige respondenten schatten hun kennis van beide taal even hoog in. Wat het talig zelfvertrouwen van de respondenten voor het Engels betreft, is de tendens hoe hoger de leeftijd van de ondervraagden is, hoe lager de score is voor Engelse taalbeheersing, ongeacht de taalachtergrond van de ondervraagden.

In situaties met een gelijkwaardige status, zoals in een vereniging, worden de taalconvergentiestrategieën duidelijk meer toegepast dan in situaties met een ongelijkwaardige status, zoals in de klant-verkoper-relatie. De taalgedragintenties van de Nederlandstaligen als klant zijn consequent: ongeveer een derde blijft in een dergelijke situatie Nederlands spreken. De Franstaligen daarentegen gedragen zich verschillend op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Zo blijft 15% van hen Frans spreken in de winkel, dit tegenover slechts 6,5% op de markt. Bijgevolg bepaalt de omgeving hun taalkeuze. Voor de tweetaligen zijn er evenmin verschillen wat betreft hun taalgedragintenties op de markt en in de supermarkt of buurtwinkel. Tot slot ligt het percentage Nederlandstaligen dat weggaat op de markt dubbel zo hoog als in de supermarkt of buurtwinkel: 8,5% tegenover 4,4%.

Wat de attitudes van de respondenten ten opzichte van het taalgebruik in de Brusselse Rand betreft, blijkt dat vooral de oudere Nederlandstaligen verlangen dat het Nederlands de algemene voertaal op openbare plaatsen is. Het is eveneens opmerkelijk dat vooral van de sportverenigingen verwacht wordt dat ze exclusief Nederlandstalig zijn, meer dan op de markt of in de winkels. Bovendien wenst bijna één op de vier Nederlandstaligen dat het horecapersoneel in hun gemeente tegenover alle klanten Nederlands spreekt, ook tegenover anderstaligen. De Franstaligen van hun kant staan open voor meerdere talen.

De Franstaligen zijn haast unaniem voorstander van meertalig onderwijs, maar de meningen bij de Nederlandstaligen zijn nogal verdeeld. Daarnaast vinden de meeste mensen tweetalige opschriften op het openbaar vervoer oké, maar toch stoort een deel van hen zich aan het feit dat de plaatsnamen worden vertaald. Anderstalige reclame wordt door de helft van de Nederlandstaligen dan weer niet getolereerd. De Franstaligen hebben er echter geen problemen mee.

Samenvattend kunnen we stellen dat voornamelijk de Nederlandstalige randinwoners gevoelig zijn voor het respecteren van de taalwetgeving. Ongeveer een derde van de Nederlandstaligen stoort zich aan het feit dat er op openbare plaatsen in hun gemeente niet enkel Nederlands wordt gesproken. Als het gaat om situaties waarbij de respondent zelf actief betrokken is, staat meer dan de helft tot drie vierde van de Nederlandstaligen erop dat de communicatie in het Nederlands verloopt. Toch betekent dit niet dat de Nederlandstalige respondenten naar die principes effectief handelen: een op de drie schakelt gewoon over op de andere taal. Niettemin is er een kleine groep (tussen de 4% en de 9%) die in een dergelijke situatie de communicatie afbreekt en weggaat. De Franstalige respondenten ten slotte blijken open te staan voor alle talen.

BIBLIOGRAFIE

Boeken

Bem, D. (1972). Self-perception theory. In: Berkowitz (ed.), *Advances in experimental social psychology* 6. New York: Academic Press, 1-62.

Bohner, G. & M. Wänke (2004). *Attitudes and Attitude Change*. East Sussex: Psychology Press.

Brown, R. (1965). *Social Psychology*. New York: Macmillan.

Byrne, D. (1969). Attitudes and attraction. In: *Advances in Experimental Social Psychology* 4, 35-89.

Distelmans, B. (2002). Faciliteiten: permanente minderheidsrechten of uitdovende taaltegemoetkomingen gericht op integratie van Franstalige inwijkelingen? Het taalcompromis van Hertoginnedal (1963), oorsprong van de huidige controverse. In: J. Koppen, B. Distelmans & R. Janssens (red.), *Brusselse Thema's 9. Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*. Brussel: VUBPRESS.

Fishbein, M. & I. Ajzen (1972). Attitudes and Opinions. In : *Annual Review of Psychology* 23, 487-544.

Fishbein, M. & I. Ajzen (1975). *Belief, attitude, intention and behavior : an introduction to theory and research*. Reading (Mass.) : Addison- Wesley.

Giles, H. (1973). Communicative effectiveness as a function of accented speech. In : *Speech monographs* 40, 330-331.

Giles, H. (1977). Social psychology and applied linguistics: towards an integrative approach. In: *ITL* 35, 27-42.

Giles, H. (1979). Ethnicity markers in speech. In: K. Scherer & H. Giles (eds.) (1979), *Social markers in speech*. Cambridge: Cambridge University Press, 251-290.

Giles, H. & P. Powesland (1975). *Speech style and social evaluation*. London: Academic Press.

Gunst, P. (2008). *Brussel en de Vlaamse Rand. Een verhaal van migraties en grenzen. Met een fotokatern van Michiel Hendryckx*. Leuven: Peeters.

Homans, G. (1961). *Social behaviour: its elementary forms*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Janssens, R. (2002). Taalgebruik in de faciliteitengemeenten. In: J. Koppen, B. Distelmans & R. Janssens (red.), *Brusselse Thema's 9. Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*. Brussel: VUBPRESS.

Jeffries, V. & H. Lansford (1972). Ideology, social structure and the Yorty-Bradley mayoralty election. In: *Social Problems 19*, 9-28.

Katz, D., Geciteerd in: Knops, U. (1987). *Andermans en eigen taal/ een inleiding in de sociale psychologie van taal*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Knops, U. (1982). *Attitudes van Vlamingen tegenover de Nederlandse standaardtaal* (dissertatie). Nijmegen: Katholieke Universiteit Leuven.

Knops, U. (1987). *Andermans en eigen taal/ een inleiding in de sociale psychologie van taal*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Lambert, W., R. Hodgson, R. Gardner & S. Fillenbaum (1960). Evaluational reactions to spoken languages. In: *Journal of Abnormal and Social Psychology 60 (1)*, 44-51.

LaPiere, R. (1934). Attitudes versus actions. In: *Social Forces 13*, 230-237.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. In: *Archives of Psychology* 140, 1-55.

Liska, A. (1975). *The consistency controversy. Readings on the impact of attitude on behavior*. New York: Wiley.

Osgood, C., G. Suci & P. Tannenbaum (1957). *The measurement of meaning*. Urbana, IL: University of Illinois Press.

Renard, R. (1981). Het taalgebruik in bestuurszaken. In: L. Lindemans, R. Renard, J. Vandeveldel & R. Vandezande (red.), *De taalwetgeving in België*. Leuven: Davidsfonds.

Shavitt, S. & R. Fazio (1991). Effects of attribute salience on the consistency between attitudes and behaviour predictions. In: *Personality and Social Psychology Bulletin* 17, 507-516.

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. In: *Social Information* 13, 65-93.

Tajfel, H. (1978). The achievement of group differentiation. In: H. Tajfel (eds.), *Differentiation between social groups. Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press, 77-98.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories. Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thomas, W. & F. Znaniecki (1918). *The Polish peasant in Europe and America; monograph of an immigrant group*. Boston: Badger.

Thurstone, L. (1928). Attitudes can be measured. In: *American Journal of Sociology* 33, 529-554.

Van de Craen, P. (2003). What, if Anything, Is a Belgian?. In: *Yale French Studies* 102, *Special Issues: Belgian Memories*, 24-33.

Van de Craen, P. & R. Willemys (1988). The standardization of Dutch in Flanders. In: *International Journal of the Sociology of Language* 73, 45-64.

Waegel, H. (2006). Operationaliseren. In: Billiet, J. & H. Waegel (eds.) (2006), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck, 87-155.

Wicker, A. (1969). Attitudes vs. Actions: the relationship of verbal and overt behavioral responses to attitude objects. In: *Journal of Social Issues* 25 (4), 41- 78.

Willemys, R. & W. Daniëls (2003). *Het verhaal van het Vlaams: de geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Witte, E. & H. Van Velthoven (1998). *Taal en politiek. De Belgische casus in een historisch perspectief*. Brussel: VUBPRESS.

Internetbronnen

<http://www.vlaamserand.be/vlaamserand.php> (geraadpleegd op 12 maart 2009).

Studiedienst Vlaamse Regering, http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (geraadpleegd op 12 maart 2009).

BIJLAGEN

Enquête Nederlands: Taal in de rand rond Brussel.....	116
Enquête Frans: Langue et la périphérie bruxelloise.....	127
Tabel 1: Taalbeheersing moedertaal en tweede taal per taalgroep en per leeftijdscategorie .	138
Tabel 2 Beheersing van Nederlands en Frans van de tweetalige respondenten, ingedeeld per leeftijdscategorie:	139
Tabel 3: ANOVA beheersing Nederlands en Frans van de tweetalige respondenten, ingedeeld per leeftijdscategorie	139
Tabel 4 Beheersing Engels per taalgroep en volgens leeftijd	140
Tabel 5 Gemiddelde score op 10 voor Engels per leeftijdscategorie	141
Tabel 6 Identificatiecombinaties die het vaakst voorkomen bij Nederlandstaligen:.....	141
Tabel 7 Identificatie Nederlandstaligen volgens woonplaats respondenten:	142
Tabel 8 Identificatie Franstaligen volgens woonplaats:.....	146
Tabel 9: Taalgedragintenties van de respondenten op de markt volgens taalgroep.....	148
Tabel 10: Chi-kwadraattest taalgedragintenties op de markt volgens taalgroep.....	149
Tabel 11: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens leeftijdscategorie	149
Tabel 12: Chi-kwadraattest Taalgedragintenties van de Nederlandstaligen op de markt, volgens leeftijdscategorie	150
Tabel 13: Kruistabel: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens geslacht	150
Tabel 14: Taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt, volgens 'identiteit':...	151
Tabel 15: Kruistabel: Taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens culturele identiteit	152
Tabel 16: Chi-kwadraattest taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt naargelang hun identiteit.....	152
Tabel 17: Cramer's V- test voor taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt naargelang hun identiteit	153
Tabel 18: Beschrijving ANOVA zelfvertrouwen T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt.....	153
Tabel 19: Variantietest bij ANOVA beheersing T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt.....	154
Tabel 20: ANOVA beheersing T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt.....	154
Tabel 21: Taalgedragintenties van de Franstalige respondenten op de markt volgens leeftijdsgroepen	155
Tabel 22: Chi-kwadraattest voor kruistabel taalgedragintentie van de Franstaligen op de markt volgens leeftijd	155
Tabel 23: Taalgedragintenties van de Franstaligen respondenten op de markt volgens woonplaats.....	156
Tabel 24: chi-kwadraattest Taalgedragintentie Franstaligen op de markt volgens woonplaats	156
Tabel 25: Taalgedragintenties van de Franstaligen op de markt, volgens identiteit	157
Tabel 26: Chi-kwadraattest taalgedragintentie van de Franstaligen op de markt, volgens identiteit.....	157

Tabel 27: Beschrijving ANOVA Taalgedragintenties Franstaligen op de markt volgens beheersing tweede taal	158
Tabel 28: Variantietest Taalgedrag Franstaligen op de markt volgens beheersing tweede taal	158
Tabel 29: ANOVA Taalgedrag Franstaligen op de markt versus beheersing tweede taal.....	158
Tabel 30: Taalgedragintentie van de tweetaligen op de markt volgens leeftijd.....	159
Tabel 31: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt volgens leeftijd.....	160
Tabel 32: Chi-kwadraattest taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens leeftijd.....	160
Tabel 33: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens geslacht.....	161
Tabel 34: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens geslacht	161
Tabel 35: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens culturele identiteit.....	161
Tabel 36: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens identiteit.....	162
Tabel 37: Beschrijving taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens beheersing tweede taal	163
Tabel 38: Variantietest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens beheersing tweede taal	163
Tabel 39: ANOVA Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt / buurtwinkel volgens beheersing tweede taal	163
Tabel 40: Taalgedragintentie tweetaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens woonplaats	164
Tabel 41: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie tweetaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens woonplaats	165
Tabel 42: Attitudes Nederlandstaligen ten opzichte van de taal van de winkeliers tegenover hun klanten, volgens leeftijdsgroep.....	165
Tabel 43: Chi-kwadraattest attitudes Nederlandstaligen tegenover taal van de winkeliers tegenover hun klanten, volgens leeftijdsgroep.....	166
Tabel 44: Nederlandstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers, volgens leeftijdsgroep	166
Tabel 45: Chi-kwadraattest Nederlandstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers, volgens leeftijdsgroep.....	167
Tabel 46: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen op de markt, volgens leeftijdsgroep	167
Tabel 47: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen op de markt, volgens leeftijdsgroep	168
Tabel 48: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in winkels, volgens leeftijdsgroep	169
Tabel 49: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in winkels, volgens leeftijdsgroep.....	169
Tabel 50: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub, volgens leeftijdsgroep	170
Tabel 51: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub, volgens leeftijdsgroep.....	171
Tabel 52: Nederlandstaligen tegenover teksten op het openbaar vervoer, volgens leeftijdsgroep.....	171

Tabel 53: Chi-kwadraattest Nederlandstaligen tegenover teksten op het openbaar vervoer, volgens leeftijdsgroep	172
Tabel 54: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus, volgens leeftijdscategorie	172
Tabel 55: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus, volgens leeftijdscategorie	173
Tabel 56: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus, volgens leeftijdscategorie	173
Tabel 57: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus, volgens leeftijdscategorie	174
Tabel 58: Attitudes Nederlandstaligen over taal & beleefdheid, volgens leeftijdsgroep.....	175
Tabel 59: Chi-kwadraat Attitudes Nederlandstaligen over taal & beleefdheid, volgens leeftijdsgroep	176
Tabel 60: Chi-kwadraattest Attitudes tegenover anderstalige reclame in brievenbus	176
Tabel 61: Attitudes tegenover anderstalige reclame: Nederlandstalige respondenten volgens leeftijdsgroep	176
Tabel 62: Chi-kwadraattest Attitudes Nederlandstaligen tegenover anderstalige reclame, volgens leeftijdsgroep	177
Grafiek 1 Taalbeheersing Nederlands en Frans voor eentalig Nederlandstaligen en de eentalig Franstaligen, ingedeeld per leeftijdscategorie:	140
Grafiek 2: identificatie Nederlandstaligen eerste plaats.....	143
Grafiek 3: Identificatie Nederlandstaligen tweede plaats.....	144
Grafiek 4: Identificatie Franstaligen eerste plaats	144
Grafiek 5: Identificatie Franstaligen tweede plaats	145
Grafiek 6: Identificatie Franstaligen: minst betrokken	145
Grafiek 7: Identificatie tweetaligen eerste plaats	147
Grafiek 8: Identificatie tweetaligen tweede plaats	147
Grafiek 9: Identificatie tweetaligen: minst betrokken.....	148
Grafiek 10: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt volgens beheersing van de tweede taal	154
Grafiek 11: Taalgedragintentie Franstaligen op de markt versus beheersing tweede taal	159
Grafiek 12: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens beheersing tweede taal	164

Taal in de rand rond Brussel

Onderzoek in Meise en Wemmel

Mijn naam is Dorien De Mars, studente Taal- en Letterkunde aan de Vrije Universiteit van Brussel. In mijn thesis wil ik nagaan hoe de inwoners van de rand rond Brussel staan ten opzichte van het taalgebruik in hun gemeente.

Het invullen van de enquête duurt ongeveer 10 minuten. De verwerking van de enquêtes verloopt volledig anoniem. Het is belangrijk dat u eerlijk antwoordt.

Bedankt voor uw medewerking!

Algemene gegevens:

Vraag 1: *Wat is uw geslacht?* Man (1) Vrouw (2)

Vraag 2: *In welk jaar bent u geboren?* 19...

Vraag 3: *Wat is uw nationaliteit?*

Belg (1)

andere (2) :.....

Vraag 4: *In welke gemeente woont u?*

Meise (1)

Wemmel (2)

Andere:

Vraag 5: *In welke gemeente groeide u op (leeftijd lagere school)?*

Vraag 6: *In welke gemeente werkt u of gaat u naar school?*

Vraag 7: *Welk type onderwijs heeft u gevolgd of volgt u nu?*

ASO (Algemeen Secundair Onderwijs) (1)

BSO (Beroeps Secundair Onderwijs) (2)

TSO (Technisch Secundair Onderwijs) (3)

KSO (Kunst Secundair Onderwijs) (4)

Andere: (5)

Vraag 8: a) *Tot welke van de onderstaande groepen, categorieën of gemeenschappen rekent u zichzelf in de eerste plaats?* (kies 1 antwoord) (cfr. Janssens 2002)

- als Meisenaar (1)
- als Wemmelaar (2)
- als Brusselaar (3)
- als Vlaming (4)
- als Nederlandstalige (5)
- als Franstalige (6)
- als meertalige (7)
- als Belg (8)
- als Europeaan (9)
- als wereldburger (10)
- andere: (11)

b) *En in de tweede plaats?* (kies 1 antwoord)

- als Meisenaar (1)
- als Wemmelaar (2)
- als Brusselaar (3)
- als Vlaming (4)
- als Nederlandstalige (5)
- als Franstalige (6)
- als meertalige (7)
- als Belg (8)
- als Europeaan (9)
- als wereldburger (10)
- andere: (11)

Bij welke van de bovenstaande groepen, categorieën of gemeenschappen voelt u zich het minst betrokken?

De volgende vragen peilen naar uw taalkennis:

Vraag 9: Geef voor de volgende talen aan in hoeverre u in staat bent ze te begrijpen, spreken, lezen en schrijven. Geef uzelf per onderdeel een score op 10.

Taal	Begrijpen	Spreken	Lezen	Schrijven
Nederlands (1) / 10 / 10 / 10 / 10
Frans (2) / 10 / 10 / 10 / 10
Engels (3) / 10 / 10 / 10 / 10
Duits (4) / 10 / 10 / 10 / 10
Spaans (5) / 10 / 10 / 10 / 10
Italiaans (6) / 10 / 10 / 10 / 10
Andere: (7) / 10 / 10 / 10 / 10
Andere: (8) / 10 / 10 / 10 / 10

De volgende vragen peilen naar uw taalgebruik:

Vraag 10: Welke taal/ talen spreekt/ sprak u met uw vader?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere:(7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere:(8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	

Vraag 11: Welke taal/ talen spreekt/ sprak u met uw moeder?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere:(7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere:(8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	

Vraag 12: Welke taal/ talen spreekt u met uw partner?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere:(7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere:(8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	☐ Niet van toepassing (9)

Vraag 13: Welke taal/ talen spreekt u met uw kind(eren)?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere:(7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere:(8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	☐ Niet van toepassing (9)

Vraag 14: a) Welke taal/ talen spreekt u met uw vrienden?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere: (7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere: (8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	

b) Welke van deze talen spreekt u het meest met uw vrienden?

☐ Nederlands (1)	☐ Duits (4)	☐ Andere:(7)
☐ Frans (2)	☐ Spaans (5)	☐ Andere: (8)
☐ Engels (3)	☐ Italiaans (6)	

c) Heeft u Franstalige vrienden?

- Ja (1)
 Neen (ga naar vraag 15) (2)

d) Welke taal/ talen spreekt u met die Franstalige vrienden?

- Frans (1)
 Nederlands (2)
 Andere (3):.....

De volgende vragen peilen naar uw taalgebruik bij informele contacten:

Vraag 15:

a) Gaat u wel eens naar een supermarkt of een buurtwinkel?

- Ja (1)
 Neen (ga naar vraag 16) (2)

b) *In welke gemeente ligt deze supermarkt/ buurtwinkel?*

c) *In welke taal/ talen richt u zich tot het personeel in de supermarkt/ buurtwinkel?*

- Nederlands (1)
- Frans (2)
- Andere, namelijk: (3)

d) *Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? U moet de omschrijving kiezen die het best uw gedrag weergeeft (slechts 1 antwoord mogelijk).*

- U schakelt gewoon over op de andere taal (1)
- U schakelt met tegenzin over op de andere taal (2)
- U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak (3)
- U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen (4)
- U gaat weg (5)
- Het is nog nooit gebeurd dat een personeelslid mij in een andere taal antwoordde dan ik hem/haar aansprak. (6)
- Andere mogelijkheid: (7)

Vraag 16:

a) *Gaat u wel eens naar de markt?*

- Ja (1)
 Neen (ga naar vraag 17) (2)

b) *In welke gemeente gaat u naar de markt?*

c) *In welke taal/ talen richt u zich tot de marktkramer?*

- Nederlands (1)
 Frans (2)
 Andere, namelijk: (3)

d) *Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? U moet de omschrijving kiezen die het best uw gedrag weergeeft (slechts 1 antwoord mogelijk).*

- U schakelt gewoon over op de andere taal (1)
 U schakelt met tegenzin over op de andere taal (2)
 U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak (3)
 U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen (4)
 U gaat weg (5)
 Het is nog nooit gebeurd dat een marktkramer mij in een andere taal antwoordde dan ik hem/haar aansprak. (6)
 Andere mogelijkheid: (7)

Vraag 17: *Bent u, globaal beschouwd, tevreden over het taalgebruik in uw supermarkt/ buurtwinkel en op de markt? Waarom (niet)?*

Vraag 18: a) *Ga je naar school?*

- Ja (1)
 Nee (ga naar vraag 19) (2)

b) *In welke taal volg je onderwijs?*

- Nederlandstalig onderwijs (1)
 Franstalig onderwijs (2)
 Andere: (3)

c) *Wat doe je als medeleerlingen Frans spreken op school? Er is slechts 1 antwoord mogelijk.*

- je spreekt Frans met hen (1)
 je spreekt Nederlands met hen (2)
 je spreekt Nederlands met woorden uit het Frans zodat de ander je beter kan begrijpen (3)
 je maakt geen contact met Franstalige leerlingen (4)
 op mijn school zijn er geen Franstalige leerlingen (5)
 op mijn school zijn er Franstalige leerlingen, maar op school spreken ze steeds Nederlands (6)
 Andere mogelijkheid: (7)

Vraag 19:

a) *Bent u lid van een vereniging (sportclub, seniorenclub, jeugdbeweging,...)?*

Ja (1)

Nee (ga naar vraag 20) (2)

b) *Wat doet u als andere leden Frans spreken in uw vereniging. U moet de omschrijving kiezen die het best uw gedrag weergeeft (slechts 1 antwoord mogelijk).*

U spreekt Frans met hen (1)

U spreekt Nederlands met hen (2)

U spreekt Nederlands met woorden uit het Frans zodat de ander u beter kan begrijpen (3)

U maakt geen contact met Franstalige leden (4)

in mijn vereniging zijn er geen Franstalige leden (5)

in mijn vereniging zijn er Franstalige leden, maar tijdens bijeenkomsten spreekt iedereen Nederlands (6)

Andere mogelijkheid: (7)

Vraag 20:

a) *Zijn er omstandigheden waarin u Frans spreekt (bv. als u wordt aangesproken in een andere taal, als uw gesprekspartner geen Nederlands begrijpt, als u gehaast bent, om de weg uit te leggen, als de meerderheid van de gesprekspartners anderstalig is, ...)?*

Ja (1)

Nee (ga naar vraag 20 c) (2)

b) *In welke situaties spreekt u Frans?*

- als u wordt aangesproken in het Frans (1)
- als uw gesprekspartner geen Nederlands begrijpt (2)
- als u gehaast bent (3)
- als de situatie niet veel taalkennis vereist, bv. de weg uitleggen (4)
- als de meerderheid van uw gesprekspartners anderstalig is (5)
- andere : (6)

- andere : (7)

- andere : (8)

c) *Kunt u even uitleggen waarom?*

Vraag 21: Duid aan in welke mate u akkoord gaat met volgende uitspraken.

	Helemaal niet mee eens		Neutraal		Helemaal mee eens
1. Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.	1	2	3	4	5
2. Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.	1	2	3	4	5
3. Op school moet het gebruik van het Frans (en andere talen dan het Nederlands) op de speelplaats en in de lessen worden verboden.	1	2	3	4	5
4. Ik ben voorstander van meertalig onderwijs waarbij een deel van het curriculum in het Nederlands en in het Frans wordt onderwezen.	1	2	3	4	5
5. Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	1	2	3	4	5
6. Het stoort mij dat er in winkels andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	1	2	3	4	5
7. Het stoort mij dat ik anderstalige (Frans of Engels) reclame ontvang in mijn brievenbus.	1	2	3	4	5
8. Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.	1	2	3	4	5
9. Ik vind dat de taalwetgeving het taalgebruik tussen burgers onderling moet regelen.	1	2	3	4	5
10. Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "de Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.	1	2	3	4	5
11. Ik vind het een goed initiatief dat het cultureel tv-programma op Ring-tv (lokale zender) wordt ondertiteld in het Frans en het Engels.	1	2	3	4	5
12. Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij .	1	2	3	4	5
13. Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten , ook anderstalige klanten.	1	2	3	4	5
14. Ik vind het goed dat het taalgebruik tussen burgers onderling vrij is: iedereen moet vrij kunnen zijn om de taal te spreken die hij/zij wil.	1	2	3	4	5
15. Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.	1	2	3	4	5

Hartelijk dank voor uw medewerking!

*Langue et la périphérie
bruxelloise*

Enquête à Meise et Wemmel

*Je m'appelle Dorien De Mars, étudiante à la VUB. Dans ma thèse de fin d'étude, je veux examiner comment les habitants de la périphérie bruxelloise évaluent le langage dans leur commune. Remplir le questionnaire ne vous prendra que 10 minutes et il est anonyme. Il est important que vous soyez honnête.
Merci pour votre collaboration!*

Données générales:

Question 1: Êtes-vous homme ou femme? Homme (1) Femme (2)

Question 2: En quelle année êtes-vous né(e)? 19.....

Question 3: Quelle est votre nationalité?

Belge (1)

autre (2) :

Question 4: Dans quelle commune habitez-vous ?

Meise (1)

Wemmel (2)

Autre :

Question 5: Dans quelle commune avez-vous grandi(e) (âge école primaire)?

Question 6: Dans quelle commune travaillez-vous ou allez-vous à l'école ?

Question 7: Quel type d'enseignement avez-vous suivi ou suivez-vous?

ESG (Enseignement Secondaire Général) (1)

ESP (Enseignement Secondaire Professionnel) (2)

EST (Enseignement Secondaire Technique) (3)

ESA (Enseignement Secondaire Artistique) (4)

Autre (5):

Question 8: a) A quels groupes, catégories ou communautés appartenez-vous selon vous en premier lieu? (choisissez 1 réponse) (cfr. Janssens 2002)

- comme habitant de Meise (1)
- comme habitant de Wemmel (2)
- comme habitant de Bruxelles (3)
- comme Flamand (4)
- comme Néerlandophone (5)
- comme Francophone (6)
- comme multilingue (7)
- comme Belge (8)
- comme Européen (9)
- comme cosmopolite (10)
- autre (11):.....

b) Et en second lieu? (choisissez 1 réponse)

- comme habitant de Meise (1)
- comme habitant de Wemmel (2)
- comme habitant de Bruxelles (3)
- comme Flamand (4)
- comme Néerlandophone (5)
- comme Francophone (6)
- comme multilingue (7)
- comme Belge (8)
- comme Européen (9)
- comme cosmopolite (10)
- autre (11):.....

Chez lequel de ces groupes, catégories ou communautés vous vous sentez le moins impliqué(e)?

Les questions suivantes concernent votre connaissance de langues:

Question 9: *Donnez pour les langues suivantes un cote sur dix pour la mesure dans laquelle vous comprenez, parlez, lisez et écrivez cette langue.*

Langue	Comprendre	Parler	Lire	écrire
Néerlandais (1) / 10 / 10 / 10 / 10
Français (2) / 10 / 10 / 10 / 10
Anglais (3) / 10 / 10 / 10 / 10
Allemand (4) / 10 / 10 / 10 / 10
Espagnol (5) / 10 / 10 / 10 / 10
Italien (6) / 10 / 10 / 10 / 10
autre: (7) / 10 / 10 / 10 / 10
autre: (8) / 10 / 10 / 10 / 10

Les questions suivantes concernent votre langage:

Question 10: *Quelle(s) langue(s) parlez-vous avec votre père ?*

- néerlandais (1) allemand (4) Autre:(7)
 français (2) espagnol (5) Autre: (8)
 anglais (3) Italien (6)

Question 11 : *Laquelle de ces langues parlez-vous votre mère ?*

- néerlandais (1) allemand (4) Autre: (7)
 français (2) espagnol (5) Autre: (8)
 anglais (3) Italien (6)

Question 12: *Quelle(s) langue(s) parlez-vous avec votre partenaire ?*

- néerlandais (1) allemand (4) Autre:(7)
 français (2) espagnol (5) Autre: (8)
 anglais (3) Italien (6) Pas d'application (9)

Question 13: *Quelle(s) langue(s) parlez-vous avec votre enfant/ vos enfants?*

☐ néerlandais (1)	☐ allemand (4)	☐ Autre:(7)
☐ français (2)	☐ espagnol (5)	☐ Autre:(8)
☐ anglais (3)	☐ Italien (6)	☐ Pas d'application (9)

Question 14: a) *Quelle(s) langue(s) parlez-vous avec vos ami(e)s?*

☐ néerlandais (1)	☐ allemand (4)	☐ Autre:(7)
☐ français (2)	☐ espagnol (5)	☐ Autre: (8)
☐ anglais (3)	☐ Italien (6)	

b) *Laquelle de ces langues utilisez-vous **le plus** avec vos amis?*

☐ néerlandais (1)	☐ allemand (4)	☐ Autre: (7)
☐ français (2)	☐ espagnol (5)	☐ Autre: (8)
☐ anglais (3)	☐ Italien (6)	

c) *Est-ce que vous avez des amis néerlandophones?*

- Oui (1)
- Non (allez à la Question 15) (2)

d) *Quelle langue parlez-vous avec vos amis néerlandophones?*

- français (1)
- néerlandais (2)
- autre: (3)

Les questions suivantes concernent votre langage lors de contacts informels :

Question 15:

a) *Fréquentez-vous parfois une grande surface/ ou un magasin de quartier ?*

- Oui (1)
- Non (allez à la Question 16) (2)

b) *Dans quelle commune se trouve ce magasin ?*

c) *Quelle langue parlez-vous avec le personnel de ce magasin ?*

- néerlandais (1)
- français (2)
- autre, à savoir (3):

d) *Comment réagissez-vous quand le personnel du magasin vous répond dans une autre langue que celle que vous avez utilisée avec lui ? Choisissez la description qui reflète le mieux votre comportement (uniquement 1 réponse possible).*

- Vous passez à l'autre langue (1)
- Vous passez à contrecœur à l'autre langue (2)
- Vous continuez dans la langue que vous avez parlé initialement (3)
- Vous combinez votre langue maternelle avec des mots de la langue dans laquelle le membre du personnel vous répond, de sorte qu'il/elle puisse vous comprendre (4)
- Vous partez (5)
- Il ne m'est jamais arrivé qu'un membre du personnel me répondait dans une autre langue que celle que j'utilisais pour m'adresser à lui. (6)
- Autre possibilité : (7)

Question 16:

a) *Fréquentez-vous un marché?*

- Oui (1)
 Non (allez à la Question 17) (2)

b) *Dans quelle commune allez-vous au marché/magasin de quartier ?*

c) *Dans quelle(s) langue(s) vous vous adressez au commerçant?*

- néerlandais (1)
 français (2)
 autre, à savoir (3) :

d) *Qu'est-ce que vous faites quand le commerçant vous répond dans une autre langue que celle que vous avez utilisée pour vous adresser à lui ? Cochez la possibilité qui reflète le mieux votre comportement (uniquement 1 réponse possible).*

- Vous passez à l'autre langue (1)
 Vous passez à contrecœur à l'autre langue (2)
 Vous continuez dans la langue que vous avez parlé initialement (3)
 Vous combinez votre langue maternelle avec des mots de la langue dans laquelle le commerçant vous répond, de sorte qu'il/elle puisse vous comprendre. (4)
 Vous partez. (5)
 Il ne m'est jamais arrivé qu'un membre du personnel me répondait dans une autre langue que celle que j'utilisais pour m'adresser à lui. (6)
 Autre possibilité : (7)

Question 17: *Globalement, êtes-vous satisfait du langage dans votre magasin et au marché?
Pourquoi?*

Question 18: a) *Tu vas à l'école?*

- Oui (1)
 Non (allez à la Question 19) (2)

b) *Quelle est la langue dans laquelle tu effectues tes études?*

- néerlandais (1)
 français (2)
 autre : (3)

c) *Comment réagissez-vous lorsque vos camarades de classe parlent le néerlandais?*

Une seule réponse est possible.

- tu parles néerlandais avec eux (1)
 tu parles français avec eux (2)
 tu parles français et utilises des mots du néerlandais afin que l'autre puisse te comprendre mieux (3)
 tu n'as pas de contact avec des élèves néerlandophones (4)
 à mon école il n'y a pas d'élèves néerlandophones (5)
 à mon école il y a des élèves néerlandophones, mais ils parlent toujours français à l'école (6)
 Autre possibilité: (7)

Question 19: a) *Etes-vous membre d'une association (club de sports, club pour seniors, association de jeunesse,...)?*

- Oui (1)
 Non (allez à la Question 20) (2)

b) *Que faites-vous quand d'autres membres de votre association parlent néerlandais? Vous devez choisir la description qui correspond le mieux avec votre comportement (uniquement 1 réponse possible).*

- Vous parlez néerlandais avec eux (1)
 Vous parlez français avec eux (2)
 Vous parlez français et utilisez des mots du néerlandais afin que l'autre puisse vous comprendre mieux (3)
 Vous n'avez pas de contact avec des membres néerlandophones (4)
 Dans mon association il n'y a pas de membres néerlandophones (5)
 Dans mon association il y a des membres néerlandophones, mais tout le monde parle français lors des réunions (6)
 Autre possibilité: (7)

Question 20:

a) *Y a-t-il des circonstances dans lesquelles vous parlez néerlandais ? (par ex. lorsqu'on vous parle dans une autre langue, lorsque votre interlocuteur ne comprend pas le français, quand vous êtes pressé, pour expliquer le chemin, lorsque la majorité de vos interlocuteurs parle une autre langue)?*

- Oui (1)
 Non (allez a la Question 20 c) (2)

b) *Dans quelles situations vous parlez néerlandais ?*

- lorsqu'on vous parle en néerlandais (1)
- lorsque votre interlocuteur ne comprend pas le français (2)
- quand vous êtes pressé (3)
- lorsque la situation ne demande pas une grande connaissance de la langue, par ex. expliquer le chemin (4)
- lorsque la majorité de vos interlocuteurs parle une autre langue (5)
- autre : (6)

- autre : (7)

- autre : (8)

c) *Pouvez-vous expliquer pourquoi?*

Question 21: Indiquez dans quelle mesure vous êtes d'accord avec les propos suivants.

	Absolument pas d'accord		Neutre		Tout à fait d'accord
1. Je trouve que les commerçants doivent s'adresser à leurs clients en français, y compris aux personnes qui parlent une autre langue.	1	2	3	4	5
2. Je trouve que dans ma commune les clients doivent parler le français avec le commerçant (boucher, boulanger, dans une boutique)	1	2	3	4	5
3. A l'école l'utilisation du néerlandais (et d'autres langues que le français) doit être interdite pendant la récréation et pendant les cours.	1	2	3	4	5
4. Je suis pour l'enseignement bilingue dans lequel une partie du programme d'études est enseignée en néerlandais et en français.	1	2	3	4	5
5. Cela me gêne qu'au marché de ma commune d'autres langues que le français sont parlées.	1	2	3	4	5
6. Cela me gêne que d'autres langues que le français sont parlées dans les magasins.	1	2	3	4	5
7. Cela me gêne de recevoir de la publicité en néerlandais ou anglais dans ma boîte aux lettres.	1	2	3	4	5
8. Je n'ai pas d'objection à ce que l'on parle d'autres langues que le français dans des associations sportives dans ma commune.	1	2	3	4	5
9. Je suis d'avis que la loi sur les langues doit régler l'utilisation des langues entre les citoyens.	1	2	3	4	5
10. Cela me gêne que les panneaux lumineux électroniques des bus du « De Lijn » ou du « TEC » direction Bruxelles sont bilingues français-néerlandais .	1	2	3	4	5
11. Je supporte l'initiative que le programme télévisé culturel à Ring-tv (chaîne locale) soit sous-titré en français et en anglais.	1	2	3	4	5
12. Lorsque je vais au restaurant ou café dans ma commune, j'insiste que le gérant et les garçons parlent le français avec moi .	1	2	3	4	5
13. Lorsque je vais au restaurant ou café dans ma commune, j'insiste que le gérant et les garçons ne parlent que le français avec tous leurs clients , aussi les clients non francophones.	1	2	3	4	5
14. Je soutiens le principe que l'utilisation des langues entre citoyens est libre : chacun doit avoir la liberté de parler la langue qu'il/elle veut.	1	2	3	4	5
15. Je trouve grossier de parler le français envers les citoyens néerlandophones dans ma commune .	1	2	3	4	5

Merci beaucoup pour votre collaboration!

Tabel 37: Taalbeheersing moedertaal en tweede taal per taalgroep en per leeftijdscategorie

Descriptive Statistics

	taalgebruik gezin	leeftijdsgroepen	Mean	Std. Deviation	N
gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T1	eentalig Nederlands	12- tot 35-jarigen	9,5435	,74931	89
		36- tot 60-jarigen	9,6791	,58304	74
		61- tot 95-jarigen	9,7118	,55702	85
		Total	9,6416	,64156	248
	eentalig Frans	12- tot 35-jarigen	9,8750	,21246	10
		36- tot 60-jarigen	9,7500	,57406	23
		61- tot 95-jarigen	9,8839	,30033	28
		Total	9,8320	,41513	61
	tweetalig Frans Nederlands	12- tot 35-jarigen	9,2143	1,13873	14
		36- tot 60-jarigen	9,6806	,58035	18
		61- tot 95-jarigen	9,8485	,31832	33
		Total	9,6654	,68219	65
	Total	12- tot 35-jarigen	9,5321	,78646	113
36- tot 60-jarigen		9,6935	,57646	115	
61- tot 95-jarigen		9,7757	,47410	146	
Total		9,6768	,62042	374	
Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2	eentalig Nederlands	12- tot 35-jarigen	7,3034	1,26874	89
		36- tot 60-jarigen	7,5304	1,64273	74
		61- tot 95-jarigen	7,2353	2,57430	85
		Total	7,3478	1,90783	248
	eentalig Frans	12- tot 35-jarigen	6,6500	1,83030	10
		36- tot 60-jarigen	7,1522	2,24208	23
		61- tot 95-jarigen	6,3839	2,98257	28
		Total	6,7172	2,54439	61
	tweetalig Frans Nederlands	12- tot 35-jarigen	7,8036	1,36993	14
		36- tot 60-jarigen	8,5694	1,82064	18
		61- tot 95-jarigen	8,9192	1,12413	33
		Total	8,5821	1,44386	65
	Total	12- tot 35-jarigen	7,3075	1,34950	113
36- tot 60-jarigen		7,6174	1,83960	115	
61- tot 95-jarigen		7,4526	2,55189	146	
Total		7,4594	2,03159	374	

Tabel 38 Beheersing van Nederlands en Frans van de tweetalige respondenten, ingedeeld per leeftijdscategorie:

Descriptives

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
NED 12- tot 35-jarigen	14	8,8036	1,45503	,38887	7,9635	9,6437	6,25	10,00
36- tot 60-jarigen	18	8,9444	1,39999	,32998	8,2482	9,6406	4,50	10,00
61- tot 95-jarigen	33	9,4924	,82794	,14413	9,1988	9,7860	7,25	10,00
Total	65	9,1923	1,17906	,14624	8,9002	9,4845	4,50	10,00
FRA 12- tot 35-jarigen	14	8,2143	1,39317	,37234	7,4099	9,0187	6,00	10,00
36- tot 60-jarigen	18	9,3056	1,50869	,35560	8,5553	10,0558	3,50	10,00
61- tot 95-jarigen	33	9,2753	1,04903	,18261	8,9033	9,6472	6,25	10,00
Total	65	9,0551	1,32150	,16391	8,7277	9,3826	3,50	10,00

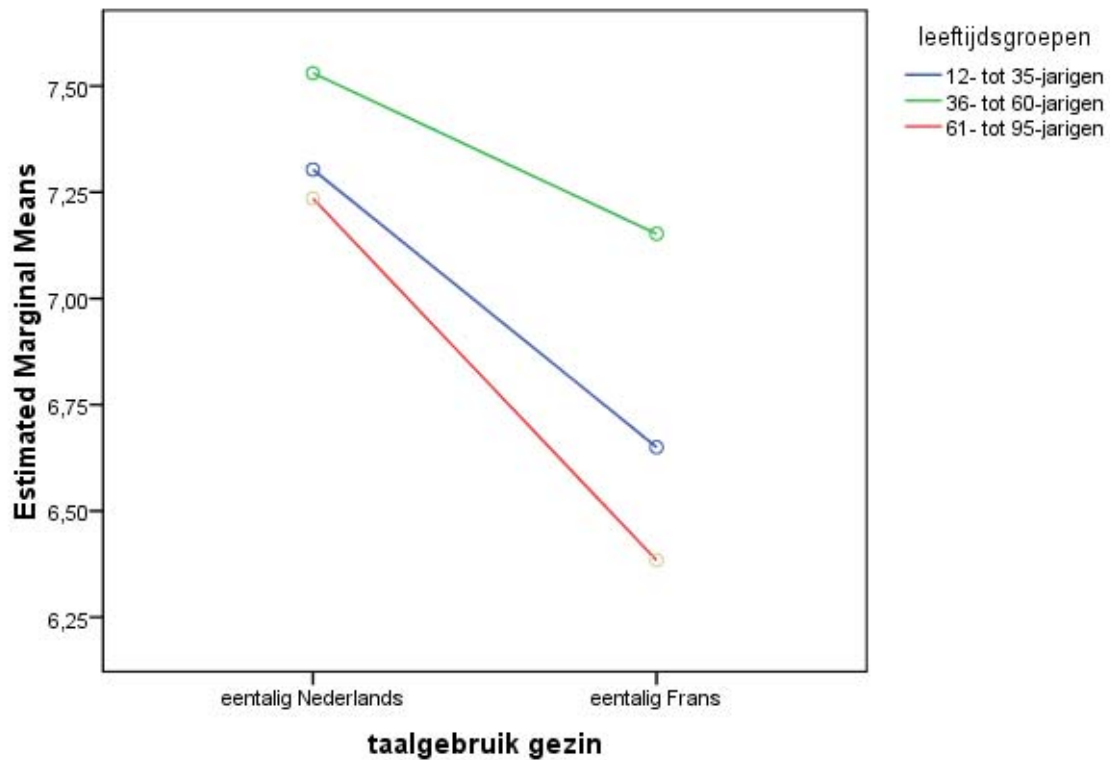
Tabel 39: ANOVA beheersing Nederlands en Frans van de tweetalige respondenten, ingedeeld per leeftijdscategorie

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
ZELFNED	Between Groups	6,194	2	3,097	2,320	0,107
	Within Groups	82,777	62	1,335		
	Total	88,971	64			
ZELFFRA	Between Groups	12,626	2	6,313	3,948	0,024
	Within Groups	99,142	62	1,599		
	Total	111,768	64			

Grafiek 12 Taalbeheersing Nederlands en Frans voor eentalig Nederlandstaligen en de eentalig Franstaligen, ingedeeld per leeftijdscategorie:

Estimated Marginal Means of Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

Tabel 40 Beheersing Engels per taalgroep en volgens leeftijd

Descriptive Statistics

Dependent Variable:ZELFENG

taalgebruik gezin	leeftijdsgroepen	Mean	Std. Deviation	N
eentalig Nederlands	12- tot 35-jarigen	7,9861	1,17162	90
	36- tot 60-jarigen	6,5625	2,25696	74
	61- tot 95-jarigen	3,3750	3,31359	88
	Total	5,9578	3,11380	252
eentalig Frans	12- tot 35-jarigen	5,4250	2,48062	10
	36- tot 60-jarigen	5,9457	2,99996	23
	61- tot 95-jarigen	3,9741	3,58963	29
	Total	4,9395	3,30632	62
tweetalig Nederlands Frans	12- tot 35-jarigen	6,9423	2,09949	13
	36- tot 60-jarigen	6,8611	2,63632	18
	61- tot 95-jarigen	4,1875	3,19084	32
	Total	5,5198	3,11646	63

Total	12- tot 35-jarigen	7,6394	1,62738	113
	36- tot 60-jarigen	6,4859	2,47386	115
	61- tot 95-jarigen	3,6661	3,33954	149
	Total	5,7172	3,16109	377

Tabel 41 Gemiddelde score op 10 voor Engels per leeftijdscategorie

ZELFENG

leeftijdsgroepen		N	Subset for alpha = 0.05		
			1	2	3
Tukey HSD ^{a,b}	61- tot 95-jarigen	149	3,6661		
	36- tot 60-jarigen	115		6,4859	
	12- tot 35-jarigen	112			7,6451
	Sig.		1,000	1,000	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

a. Uses Harmonic Mean Sample Size = 123,276.

b. The group sizes are unequal. The harmonic mean of the group sizes is used. Type I error levels are not guaranteed.

Tabel 42 Identificatiecombinaties die het vaakst voorkomen bij Nederlandstaligen:

ID1 * ID2 Crosstabulation

			ID2							Total
			inwoner lokale randgemeente	Brusselaar	Vlaming	Nederlandstalige	Franstalige	Belg	wereldniveau	
ID1	inwoner lokale randgemeente	Count	0	2	30	13	0	16	5	66
		Expected Count	9,3	2,6	14,8	12,2	,6	15,4	11,0	66,0
		% within recodeID1	,0%	3,0%	45,5%	19,7%	,0%	24,2%	7,6%	100,0%
		% within recodeID2	,0%	22,2%	58,8%	31,0%	,0%	30,2%	13,2%	29,1%
Brusselaar		Count	0	0	0	1	0	1	3	5
		Expected Count	,7	,2	1,1	,9	,0	1,2	,8	5,0
		% within recodeID1	,0%	,0%	,0%	20,0%	,0%	20,0%	60,0%	100,0%
		% within recodeID2	,0%	,0%	,0%	2,4%	,0%	1,9%	7,9%	2,2%
Vlaming		Count	21	2	0	23	1	30	18	95
		Expected Count	13,4	3,8	21,3	17,6	,8	22,2	15,9	95,0
		% within recodeID1	22,1%	2,1%	,0%	24,2%	1,1%	31,6%	18,9%	100,0%

	% within recodeID2	65,6%	22,2%	,0%	54,8%	50,0%	56,6%	47,4%	41,9%
Nederlandstalige	Count	2	2	8	0	0	3	3	18
	Expected Count	2,5	,7	4,0	3,3	,2	4,2	3,0	18,0
	% within recodeID1	11,1%	11,1%	44,4%	,0%	,0%	16,7%	16,7%	100,0%
	% within recodeID2	6,3%	22,2%	15,7%	,0%	,0%	5,7%	7,9%	7,9%
Belg	Count	7	1	12	3	1	0	5	29
	Expected Count	4,1	1,1	6,5	5,4	,3	6,8	4,9	29,0
	% within recodeID1	24,1%	3,4%	41,4%	10,3%	3,4%	,0%	17,2%	100,0%
	% within recodeID2	21,9%	11,1%	23,5%	7,1%	50,0%	,0%	13,2%	12,8%
wereld	Count	2	2	1	2	0	3	4	14
	Expected Count	2,0	,6	3,1	2,6	,1	3,3	2,3	14,0
	% within recodeID1	14,3%	14,3%	7,1%	14,3%	,0%	21,4%	28,6%	100,0%
	% within recodeID2	6,3%	22,2%	2,0%	4,8%	,0%	5,7%	10,5%	6,2%
Total	Count	32	9	51	42	2	53	38	227
	Expected Count	32,0	9,0	51,0	42,0	2,0	53,0	38,0	227,0
	% within recodeID1	14,1%	4,0%	22,5%	18,5%	,9%	23,3%	16,7%	100,0%
	% within recodeID2	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

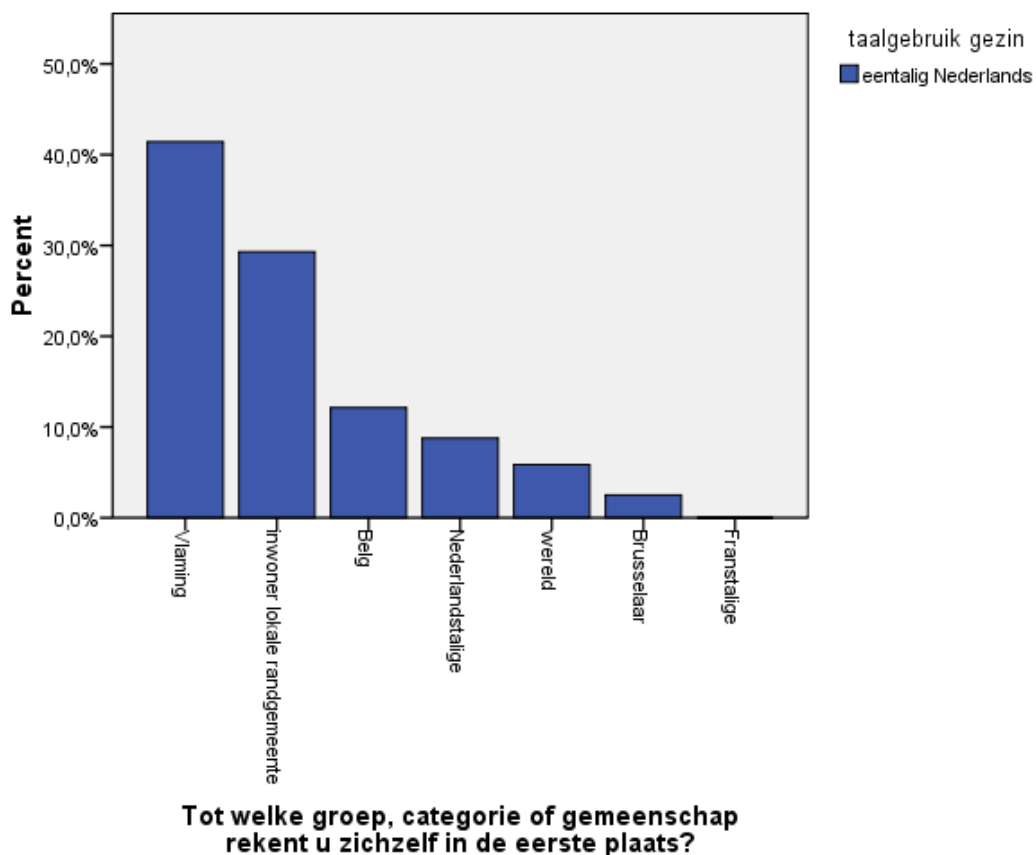
Tabel 43 Identificatie Nederlandstaligen volgens woonplaats respondenten:

Crosstab

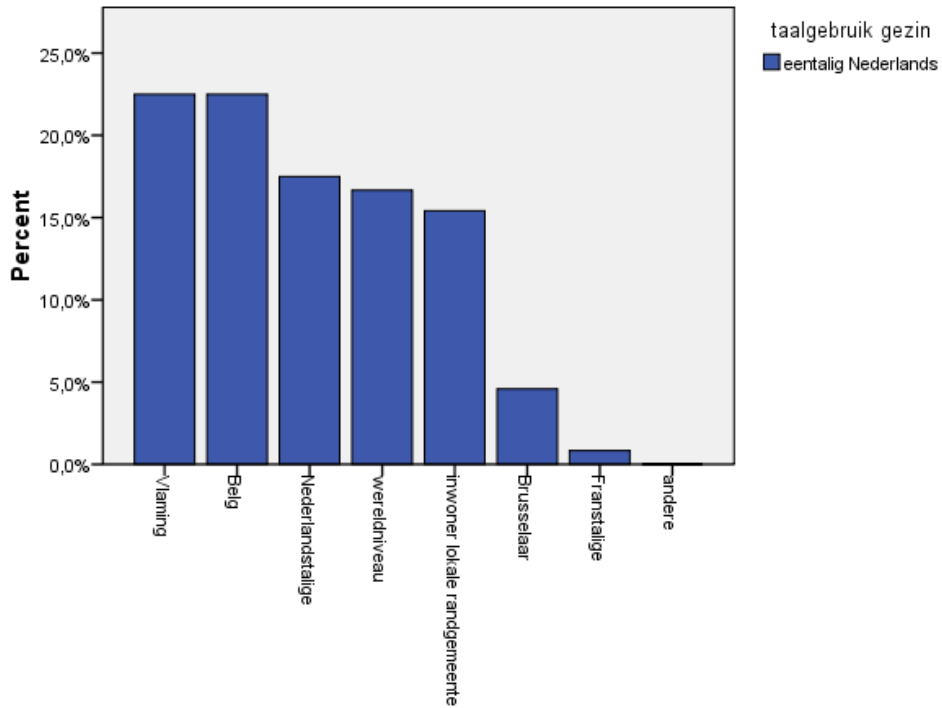
		recodeID1						Total	
		inwoner lokale randgemeente	Brusselaar	Vlaming	Nederlandstalige	Belg	wereld		
Woonplaats respondent	Brussel	Count	0	4	3	0	0	0	7
		Expected Count	2,1	,2	2,9	,6	,9	,4	7,0
		% within Woonplaats respondent	,0%	57,1%	42,9%	,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within recodeID1	,0%	66,7%	3,1%	,0%	,0%	,0%	3,0%
	randgemeenten	Count	71	2	86	19	26	13	217
		Expected Count	65,6	5,5	88,6	18,5	26,8	12,0	217,0
		% within Woonplaats respondent	32,7%	,9%	39,6%	8,8%	12,0%	6,0%	100,0%
		% within recodeID1	100,0%	33,3%	89,6%	95,0%	89,7%	100,0%	92,3%
	elders	Count	0	0	7	1	3	0	11
		Expected Count	3,3	,3	4,5	,9	1,4	,6	11,0
		% within Woonplaats respondent	,0%	,0%	63,6%	9,1%	27,3%	,0%	100,0%
		% within recodeID1	,0%	,0%	7,3%	5,0%	10,3%	,0%	4,7%

Total	Count	71	6	96	20	29	13	235
	Expected Count	71,0	6,0	96,0	20,0	29,0	13,0	235,0
	% within Woonplaats respondent	30,2%	2,6%	40,9%	8,5%	12,3%	5,5%	100,0%
	% within recodeID1	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Grafiek 13: identificatie Nederlandstaligen eerste plaats

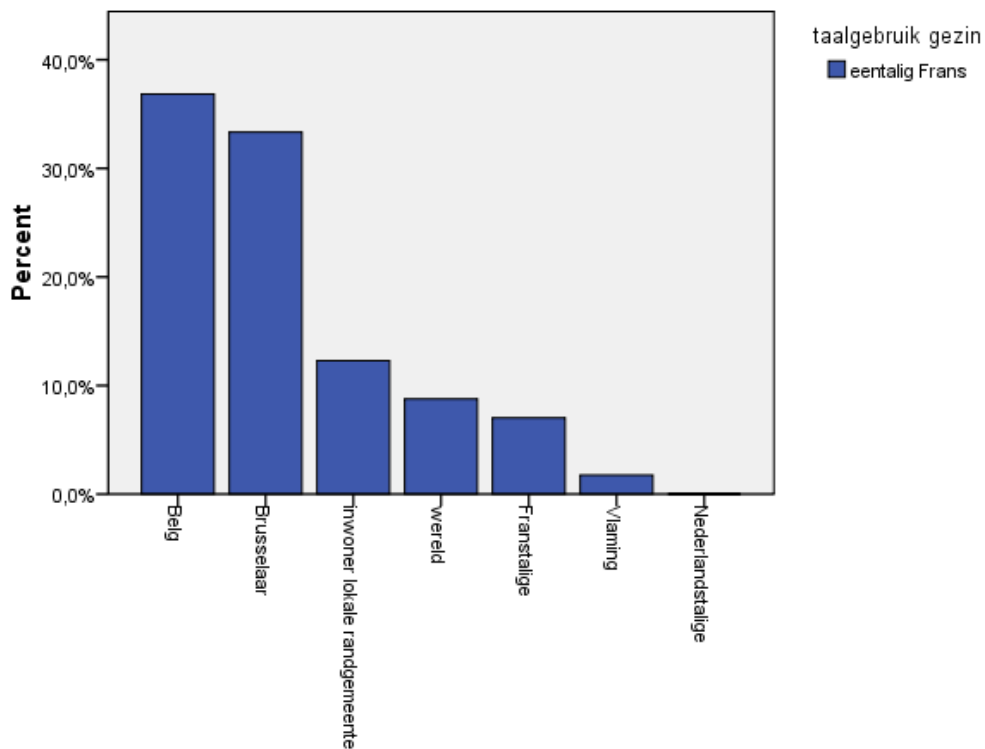

Grafiek 14: Identificatie Nederlandstaligen tweede plaats

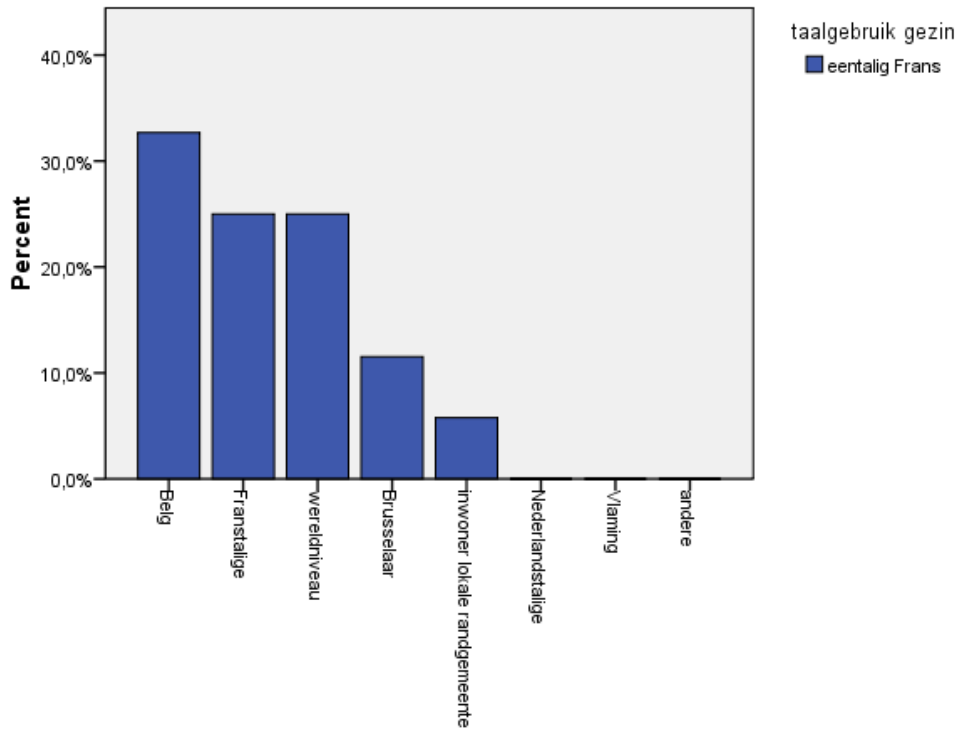
Tot welke groep, categorie of gemeenschap rekent u zichzelf in de tweede plaats?

Grafiek 15: Identificatie Franstaligen eerste plaats

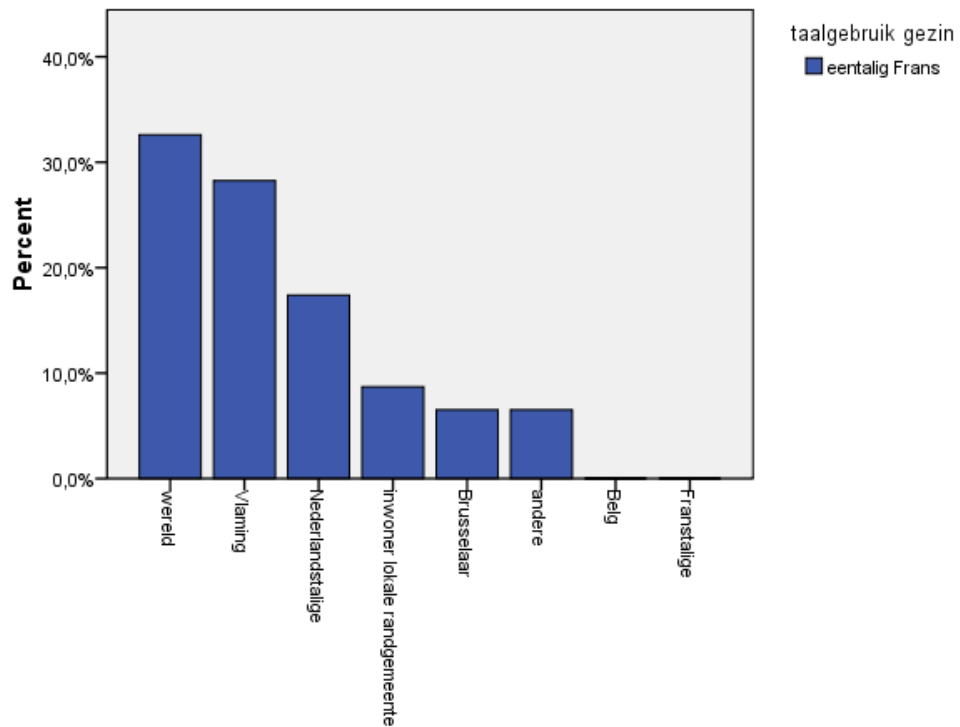
Tot welke groep, categorie of gemeenschap rekent u zichzelf in de eerste plaats?

Grafiek 16: Identificatie Franstaligen tweede plaats

Tot welke groep, categorie of gemeenschap rekent u zichzelf in de tweede plaats?

Grafiek 17: Identificatie Franstaligen: minst betrokken

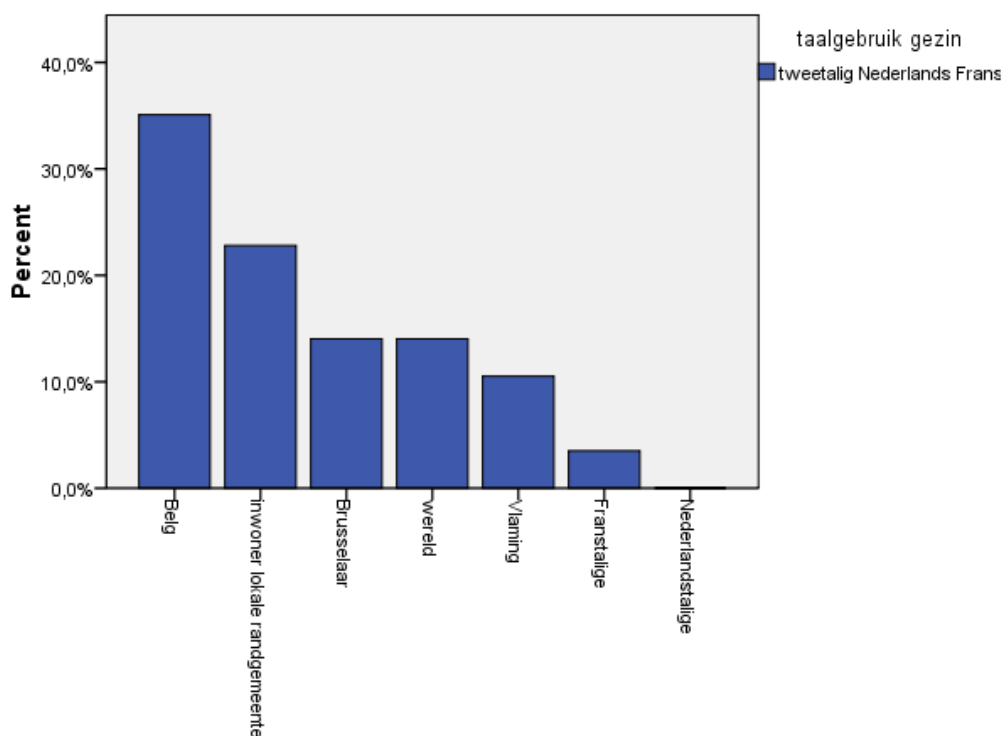
Bij welke groep, categorie of gemeenschap voelt u zich het minst betrokken?

Tabel 44 Identificatie Franstaligen volgens woonplaats:

Crosstab

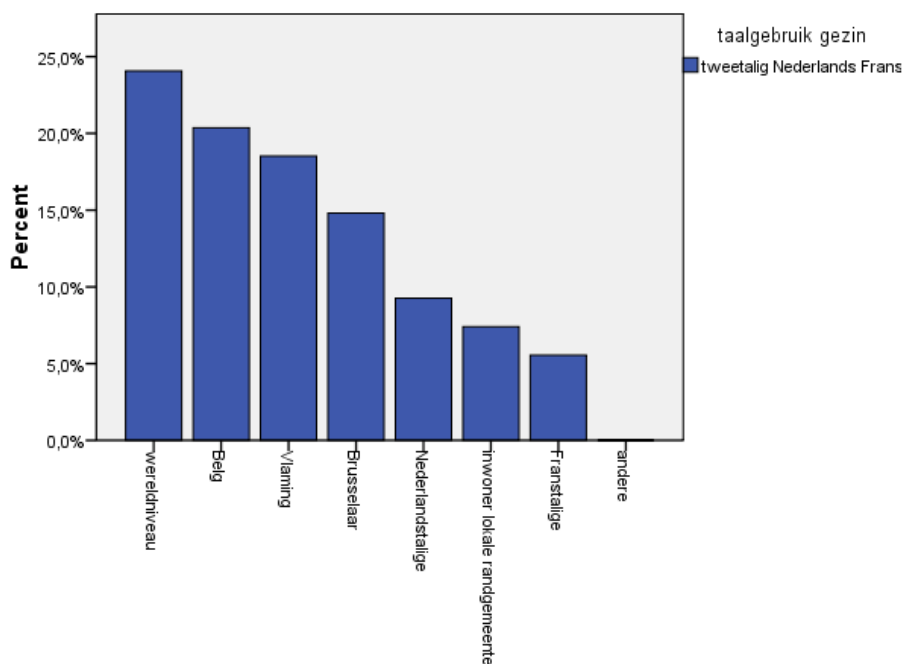
		recodeID1						Total	
		inwoner lokale randgeme ente	Brussela ar	Franstali ge	Belg	andere	wereld		
Woonplaats respondent	Brussel	Count	0	13	1	6	1	1	22
		Expected Count	2,8	7,1	1,6	8,3	,4	2,0	22,0
		% within Woonplaats respondent	,0%	59,1%	4,5%	27,3%	4,5%	4,5%	100,0%
		% within recodeID1	,0%	72,2%	25,0%	28,6%	100,0%	20,0%	39,3%
	randgemeenten	Count	7	5	3	15	0	3	33
		Expected Count	4,1	10,6	2,4	12,4	,6	2,9	33,0
		% within Woonplaats respondent	21,2%	15,2%	9,1%	45,5%	,0%	9,1%	100,0%
		% within recodeID1	100,0%	27,8%	75,0%	71,4%	,0%	60,0%	58,9%
	elders	Count	0	0	0	0	0	1	1
		Expected Count	,1	,3	,1	,4	,0	,1	1,0
		% within Woonplaats respondent	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% within recodeID1	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	20,0%	1,8%
Total	Count	7	18	4	21	1	5	56	
	Expected Count	7,0	18,0	4,0	21,0	1,0	5,0	56,0	
	% within Woonplaats respondent	12,5%	32,1%	7,1%	37,5%	1,8%	8,9%	100,0%	
	% within recodeID1	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Grafiek 18: Identificatie tweetaligen eerste plaats

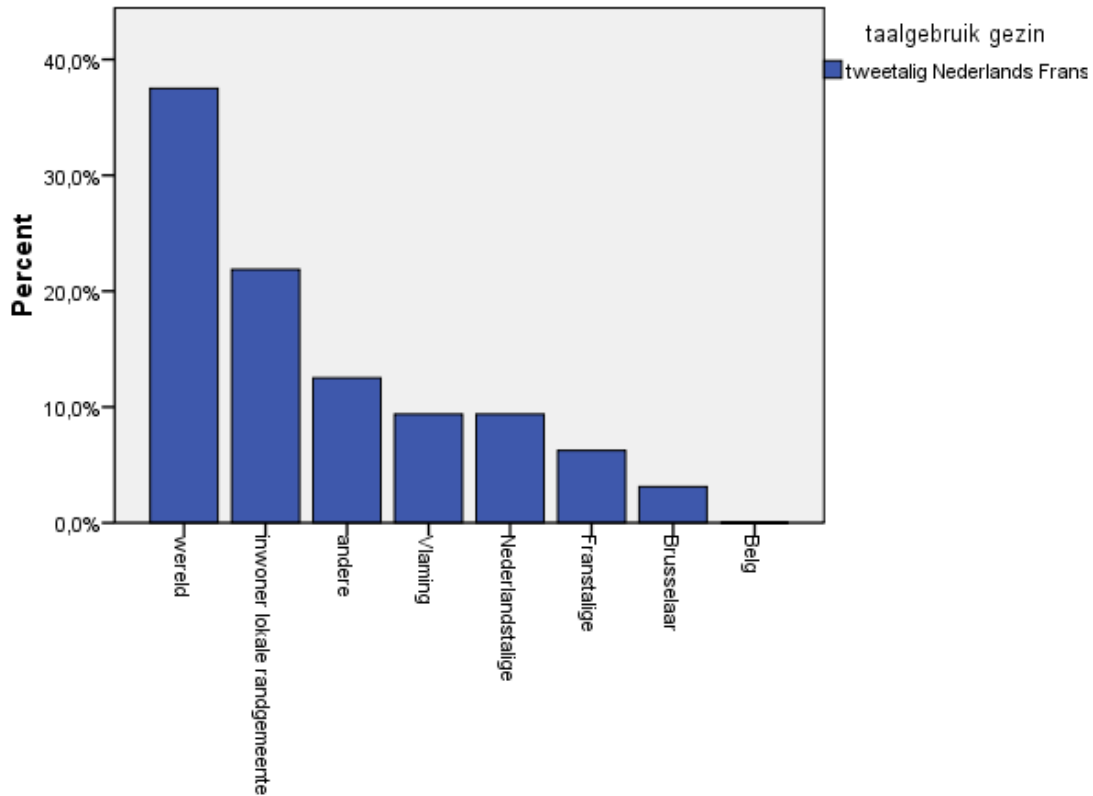
Tot welke groep, categorie of gemeenschap rekent u zichzelf in de eerste plaats?

Grafiek 19: Identificatie tweetaligen tweede plaats

Tot welke groep, categorie of gemeenschap rekent u zichzelf in de tweede plaats?

Grafiek 20: Identificatie tweetaligen: minst betrokken

Bij welke groep, categorie of gemeenschap voelt u zich het minst betrokken?

Tabel 45: Taalgedragintenties van de respondenten op de markt volgens taalgroep

Crosstab

		taalgebruik gezin			Total	
		eentalig Nederlands	eentalig Frans	tweetalig Nederlands Frans		
Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	U schakelt gewoon over op de andere taal	Count	54	19	25	98
		Expected Count	68,4	12,1	17,5	98,0
		% within taalgebruik gezin	30,7%	61,3%	55,6%	38,9%
U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	Count	21	8	9	38
		Expected Count	26,5	4,7	6,8	38,0
		% within taalgebruik gezin	11,9%	25,8%	20,0%	15,1%
U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	Count	23	2	3	28
		Expected Count	19,6	3,4	5,0	28,0
		% within taalgebruik gezin	13,1%	6,5%	6,7%	11,1%

U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	Count	63	2	7	72
	Expected Count	50,3	8,9	12,9	72,0
	% within taatgebruik gezin	35,8%	6,5%	15,6%	28,6%
U gaat weg	Count	15	0	1	16
	Expected Count	11,2	2,0	2,9	16,0
	% within taatgebruik gezin	8,5%	,0%	2,2%	6,3%
Total	Count	176	31	45	252
	Expected Count	176,0	31,0	45,0	252,0
	% within taatgebruik gezin	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 46: Chi-kwadraattest taalgedragintenties op de markt volgens taalgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32,196 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	36,261	8	,000
Linear-by-Linear Association	21,897	1	,000
N of Valid Cases	252		

a. 4 cells (26,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,97.

Tabel 47: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens leeftijdscategorie

leeftijdsgroepen * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	20	5	12	13	1	51
		Expected Count	15,6	6,1	6,7	18,3	4,3	51,0
	36- tot 60-jarigen	Count	19	9	6	17	4	55

	Expected Count	16,9	6,6	7,2	19,7	4,7	55,0
61- tot 95-jarigen	Count	15	7	5	33	10	70
	Expected Count	21,5	8,4	9,1	25,1	6,0	70,0
Total	Count	54	21	23	63	15	176
	Expected Count	54,0	21,0	23,0	63,0	15,0	176,0

Tabel 48: Chi-kwadraattest Taalgedragintenties van de Nederlandstaligen op de markt, volgens leeftijdscategorie

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,900 ^a	8	,007
Likelihood Ratio	21,188	8	,007
Linear-by-Linear Association	10,383	1	,001
N of Valid Cases	176		

a. 2 cells (13,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,35.

Tabel 49: Kruistabel: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens geslacht

Wat is uw geslacht? * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
Geslacht	vrouw	Count	27	16	15	25	6	89
		Expected Count	27,3	10,6	11,6	31,9	7,6	89,0
		% within Wat is uw geslacht?	30,3%	18,0%	16,9%	28,1%	6,7%	100,0%
		% within Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/haar aanspreekt?	50,0%	76,2%	65,2%	39,7%	40,0%	50,6%
		% of Total	15,3%	9,1%	8,5%	14,2%	3,4%	50,6%
	man	Count	26	5	8	38	9	86
	Expected Count	26,4	10,3	11,2	30,8	7,3	86,0	
	% within Wat is uw geslacht?	30,2%	5,8%	9,3%	44,2%	10,5%	100,0%	

	% within als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	48,1%	23,8%	34,8%	60,3%	60,0%	48,9%
	% of Total	14,8%	2,8%	4,5%	21,6%	5,1%	48,9%
geen informatie	Count	1	0	0	0	0	1
	Expected Count	,3	,1	,1	,4	,1	1,0
	% within geslacht?	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
	% within als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	1,9%	,0%	,0%	,0%	,0%	,6%
	% of Total	,6%	,0%	,0%	,0%	,0%	,6%
Total	Count	54	21	23	63	15	176
	Expected Count	54,0	21,0	23,0	63,0	15,0	176,0
	% within geslacht?	30,7%	11,9%	13,1%	35,8%	8,5%	100,0%
	% within als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	30,7%	11,9%	13,1%	35,8%	8,5%	100,0%

Tabel 50: Taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt, volgens 'identiteit':

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
recodelD1 * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	163	62,7%	97	37,3%	260	100,0%

Tabel 51: Kruistabel: Taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt, volgens culturele identiteit

recodelD1 * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
Identiteit van de Nederlandstalige respondenten	inwoner lokale randgemeente	Count	15	4	4	26	2	51
		Expected Count	15,6	5,9	6,9	18,1	4,4	51,0
		% within recodelD1	29,4%	7,8%	7,8%	51,0%	3,9%	100,0%
	Brusselaar	Count	2	0	0	1	0	3
		Expected Count	,9	,3	,4	1,1	,3	3,0
		% within recodelD1	66,7%	,0%	,0%	33,3%	,0%	100,0%
	Vlaming	Count	14	9	10	22	10	65
		Expected Count	19,9	7,6	8,8	23,1	5,6	65,0
		% within recodelD1	21,5%	13,8%	15,4%	33,8%	15,4%	100,0%
	Nederlands-talige	Count	3	3	4	6	2	18
		Expected Count	5,5	2,1	2,4	6,4	1,5	18,0
		% within recodelD1	16,7%	16,7%	22,2%	33,3%	11,1%	100,0%
	Belg	Count	9	2	2	2	0	15
		Expected Count	4,6	1,7	2,0	5,3	1,3	15,0
	% within recodelD1	60,0%	13,3%	13,3%	13,3%	,0%	100,0%	
wereld	Count	7	1	2	1	0	11	
	Expected Count	3,4	1,3	1,5	3,9	,9	11,0	
	% within recodelD1	63,6%	9,1%	18,2%	9,1%	,0%	100,0%	
Total	Count	50	19	22	58	14	163	
	Expected Count	50,0	19,0	22,0	58,0	14,0	163,0	
	% within recodelD1	30,7%	11,7%	13,5%	35,6%	8,6%	100,0%	

Tabel 52: Chi-kwadraattest taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt naargelang hun identiteit

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	32,185 ^a	20	,041

Likelihood Ratio	34,576	20	,022
Linear-by-Linear Association	11,040	1	,001
N of Valid Cases	163		

a. 18 cells (60,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,26.

Tabel 53: Cramer's V- test voor taalgedragintentie van de Nederlandstalige respondenten op de markt naargelang hun identiteit

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,444	,041
	Cramer's V	,222	,041
N of Valid Cases		163	

Tabel 54: Beschrijving ANOVA zelfvertrouwen T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt

Descriptives

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum	Between-Component Variance
					Lower Bound	Upper Bound			
U schakelt gewoon over op de andere taal	52	7,9712	1,41218	,19583	7,5780	8,3643	2,75	10,00	
U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	21	6,7857	2,43963	,53237	5,6752	7,8962	,00	10,00	
U schakelt met tegenzin over op de andere taal	23	6,9674	1,42682	,29751	6,3504	7,5844	4,00	10,00	
U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	58	7,1897	2,18413	,28679	6,6154	7,7639	,00	10,00	
U gaat weg	15	6,2333	3,10453	,80159	4,5141	7,9526	,00	10,00	
Total	169	7,2648	2,07230	,15941	6,9501	7,5795	,00	10,00	
Mode Fixed Effects			2,02481	,15575	6,9572	7,5723			
Random Effects				,30036	6,4309	8,0987			,25936

Tabel 55: Variantietest bij ANOVA beheersing T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt

Test of Homogeneity of Variances
Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

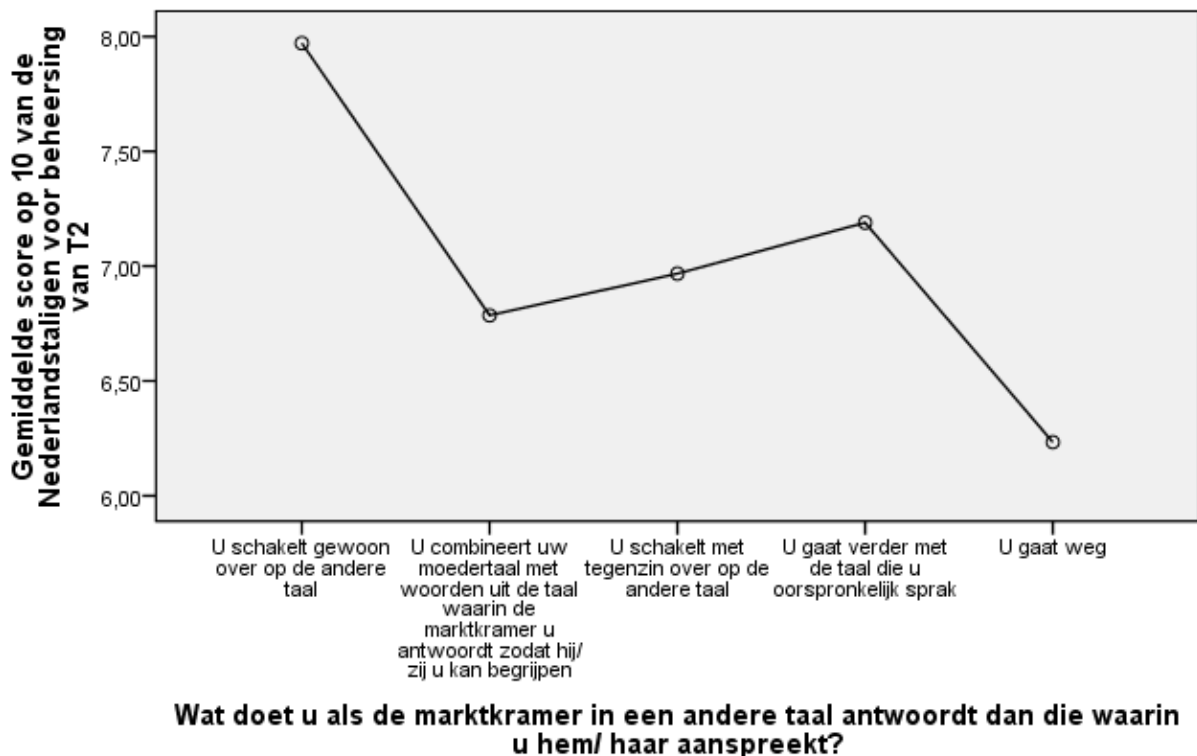
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
3,538	4	164	,008

Tabel 56: ANOVA beheersing T2 versus taalgedragintentie van de Nederlandstaligen op de markt

ANOVA
Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	49,085	4	12,271	2,993	,020
Within Groups	672,378	164	4,100		
Total	721,463	168			

Grafiek 21: Taalgedragintenties van de Nederlandstalige respondenten op de markt volgens beheersing van de tweede taal

Tabel 57: Taalgedragintenties van de Franstalige respondenten op de markt volgens leeftijdsgroepen

leeftijdsgroepen * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/haar aanspreekt?				Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak		
leeftijdsgroepen	12- tot 35- jarigen	Count	2	1	1	1	5
		Expected Count	3,1	1,3	,3	,3	5,0
		% within leeftijdsgroepen	40,0%	20,0%	20,0%	20,0%	100,0%
	36- tot 60- jarigen	Count	9	3	0	0	12
		Expected Count	7,4	3,1	,8	,8	12,0
		% within leeftijdsgroepen	75,0%	25,0%	,0%	,0%	100,0%
	61- tot 95- jarigen	Count	8	4	1	1	14
		Expected Count	8,6	3,6	,9	,9	14,0
		% within leeftijdsgroepen	57,1%	28,6%	7,1%	7,1%	100,0%
	Total	Count	19	8	2	2	31
		Expected Count	19,0	8,0	2,0	2,0	31,0
		% within leeftijdsgroepen	61,3%	25,8%	6,5%	6,5%	100,0%

Tabel 58: Chi-kwadraattest voor kruistabel taalgedragintentie van de Franstaligen op de markt volgens leeftijd

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,301 ^a	6	,506
Likelihood Ratio	5,852	6	,440
Linear-by-Linear Association	,385	1	,535
N of Valid Cases	31		

a. 10 cells (83,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,32.

Tabel 59: Taalgedragintenties van de Franstaligen respondenten op de markt volgens woonplaats

Woonplaats respondent * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?				Total
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	
Woonplaats respondent	Brussel	Count	8	1	1	11
		Expected Count	6,8	2,7	,8	11,0
		% within Woonplaats respondent	72,7%	9,1%	9,1%	100,0%
	randgemeenten	Count	10	6	1	18
		Expected Count	11,2	4,3	1,2	18,0
		% within Woonplaats respondent	55,6%	33,3%	5,6%	100,0%
Total	Count	18	7	2	29	
	Expected Count	18,0	7,0	2,0	29,0	
	% within Woonplaats respondent	62,1%	24,1%	6,9%	100,0%	

Tabel 60: chi-kwadraattest Taalgedragintentie Franstaligen op de markt volgens woonplaats

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,234 ^a	3	,525
Likelihood Ratio	2,479	3	,479
Linear-by-Linear Association	,036	1	,850
N of Valid Cases	29		

a. 6 cells (75,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,76.

Tabel 61: Taalgedragintenties van de Franstaligen op de markt, volgens identiteit

recodeID1 * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?				Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak		
identiteit	inwoner lokale randgemeente	Count	2	1	1	0	4
		Expected Count	2,6	1,0	,1	,3	4,0
		% within recodeID1	50,0%	25,0%	25,0%	,0%	100,0%
	Brusselaar	Count	5	2	0	0	7
		Expected Count	4,5	1,8	,3	,5	7,0
		% within recodeID1	71,4%	28,6%	,0%	,0%	100,0%
	Franstalige	Count	2	1	0	0	3
		Expected Count	1,9	,8	,1	,2	3,0
		% within recodeID1	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
	Belg	Count	6	2	0	2	10
		Expected Count	6,4	2,5	,4	,7	10,0
		% within recodeID1	60,0%	20,0%	,0%	20,0%	100,0%
	andere	Count	1	0	0	0	1
		Expected Count	,6	,3	,0	,1	1,0
		% within recodeID1	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
wereld	Count	2	1	0	0	3	
	Expected Count	1,9	,8	,1	,2	3,0	
	% within recodeID1	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%	
Total	Count	18	7	1	2	28	
	Expected Count	18,0	7,0	1,0	2,0	28,0	
	% within recodeID1	64,3%	25,0%	3,6%	7,1%	100,0%	

Tabel 62: Chi-kwadraattest taalgedragintentie van de Franstaligen op de markt, volgens identiteit

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,567 ^a	15	,783
Likelihood Ratio	9,198	15	,867
Linear-by-Linear Association	,003	1	,959
N of Valid Cases	28		

a. 23 cells (95,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

Tabel 63: Beschrijving ANOVA Taalgedragintenties Franstaligen op de markt volgens beheersing tweede taal

Descriptives

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum	Between-Component Variance
					Lower Bound	Upper Bound			
U schakelt gewoon over op de andere taal	19	7,6711	1,37703	,31591	7,0073	8,3348	5,75	10,00	
U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	8	5,8750	2,64912	,93661	3,6603	8,0897	,00	8,75	
U schakelt met tegenzin over op de andere taal	2	4,7500	,35355	,25000	1,5734	7,9266	4,50	5,00	
U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	2	4,5000	6,36396	4,50000	-52,6779	61,6779	,00	9,00	
Total	31	6,8145	2,33895	,42009	5,9566	7,6725	,00	10,00	
Model									
Fixed Effects			2,14201	,38472	6,0251	7,6039			
Random Effects				,92107	3,8833	9,7458			1,55439

Tabel 64: Variantietest Taalgedrag Franstaligen op de markt volgens beheersing tweede taal

Test of Homogeneity of Variances

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
5,610	3	27	,004

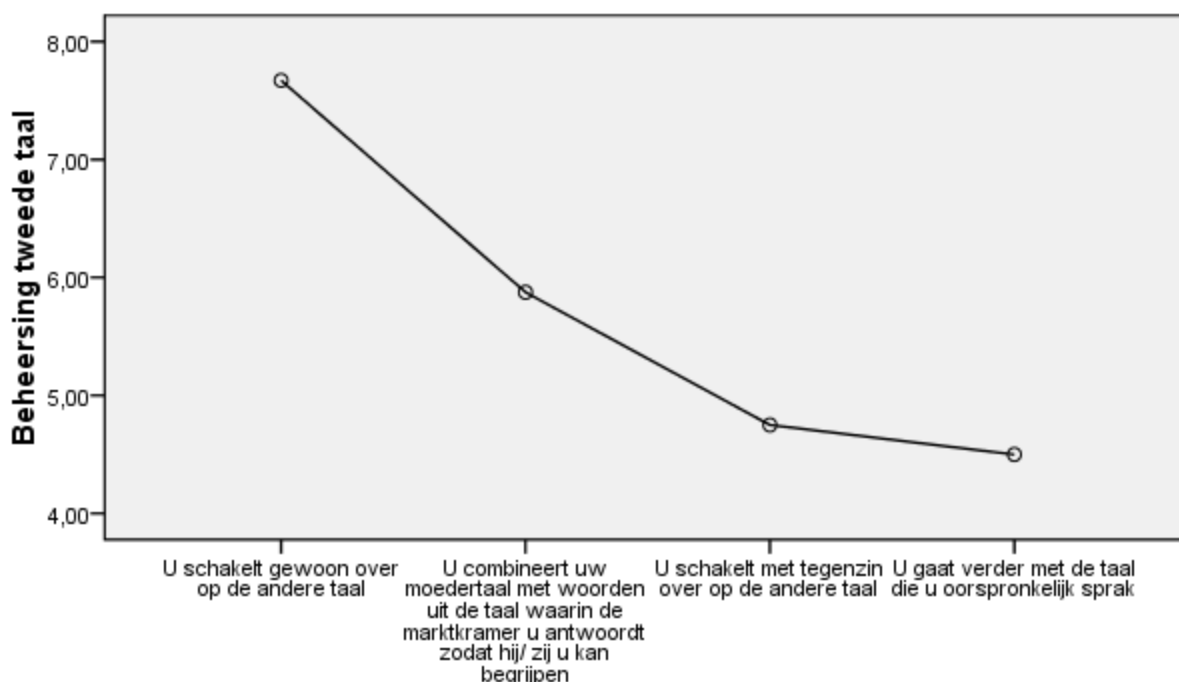
Tabel 65: ANOVA Taalgedrag Franstaligen op de markt versus beheersing tweede taal

ANOVA

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	40,239	3	13,413	2,923	,052
Within Groups	123,882	27	4,588		
Total	164,121	30			

Grafiek 22: Taalgedragintentie Franstaligen op de markt versus beheersing tweede taal

Tabel 66: Taalgedragintentie van de tweetaligen op de markt volgens leeftijd

leeftijdsgroepen * Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als de marktkramer in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin de marktkramer u antwoordt zodat hij/ zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	4	2	1	0	1	8
		Expected Count	4,4	1,6	,5	1,2	,2	8,0
		% within leeftijdsgroepen	50,0%	25,0%	12,5%	,0%	12,5%	100,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	8	3	1	2	0	14
		Expected Count	7,8	2,8	,9	2,2	,3	14,0
		% within leeftijdsgroepen	57,1%	21,4%	7,1%	14,3%	,0%	100,0%
	61- tot 95-jarigen	Count	13	4	1	5	0	23
		Expected Count	12,8	4,6	1,5	3,6	,5	23,0
		% within leeftijdsgroepen	56,5%	17,4%	4,3%	21,7%	,0%	100,0%
	Total	Count	25	9	3	7	1	45
		Expected Count	25,0	9,0	3,0	7,0	1,0	45,0
		% within leeftijdsgroepen	55,6%	20,0%	6,7%	15,6%	2,2%	100,0%

Tabel 67: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt volgens leeftijd

leeftijdsgroepen * Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	34	5	20	19	1	79
		Expected Count	24,9	8,0	17,3	25,3	3,5	79,0
		% within leeftijdsgroepen	43,0%	6,3%	25,3%	24,1%	1,3%	100,0 %
	36- tot 60-jarigen	Count	19	10	13	24	1	67
		Expected Count	21,2	6,8	14,7	21,5	2,9	67,0
		% within leeftijdsgroepen	28,4%	14,9%	19,4%	35,8%	1,5%	100,0 %
	61- tot 95-jarigen	Count	19	8	17	30	8	82
		Expected Count	25,9	8,3	18,0	26,3	3,6	82,0
		% within leeftijdsgroepen	23,2%	9,8%	20,7%	36,6%	9,8%	100,0 %
Total	Count	72	23	50	73	10	228	
	Expected Count	72,0	23,0	50,0	73,0	10,0	228,0	
	% within leeftijdsgroepen	31,6%	10,1%	21,9%	32,0%	4,4%	100,0 %	

Tabel 68: Chi-kwadraattest taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens leeftijd

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,500 ^a	8	,012
Likelihood Ratio	19,157	8	,014
Linear-by-Linear Association	9,894	1	,002
N of Valid Cases	228		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,94.

Tabel 69: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens geslacht

Wat is uw geslacht? * Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

		Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?					Total	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg		
geslacht	vrouw	Count	35	17	30	26	3	111
		Expected Count	35,1	11,2	24,3	35,5	4,9	111,0
		% within geslacht	31,5%	15,3%	27,0%	23,4%	2,7%	100,0%
	man	Count	37	6	20	47	7	117
		Expected Count	36,9	11,8	25,7	37,5	5,1	117,0
		% within geslacht	31,6%	5,1%	17,1%	40,2%	6,0%	100,0%
Total	Count	72	23	50	73	10	228	
	Expected Count	72,0	23,0	50,0	73,0	10,0	228,0	
	% within geslacht	31,6%	10,1%	21,9%	32,0%	4,4%	100,0%	

Tabel 70: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens geslacht

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,810 ^a	4	,005
Likelihood Ratio	15,167	4	,004
Linear-by-Linear Association	3,587	1	,058
N of Valid Cases	228		

a. 1 cells (10,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,87.

Tabel 71: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens culturele identiteit

recodeID1 * Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt? Crosstabulation

	Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?	Total

		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	U gaat weg	
Identiteit	inwoner lokale randgemeente	Count	6	11	26	0	65
		Expected Count	7,1	13,6	22,0	2,8	65,0
		% within recodeID1	9,2%	16,9%	40,0%	,0%	100,0%
	Brusselaar	Count	0	1	1	0	6
		Expected Count	,7	1,3	2,0	,3	6,0
		% within recodeID1	,0%	16,7%	16,7%	,0%	100,0%
	Vlaming	Count	10	16	34	6	81
		Expected Count	8,9	17,0	27,4	3,5	81,0
		% within recodeID1	12,3%	19,8%	42,0%	7,4%	100,0%
	Nederlands-talige	Count	4	5	4	2	18
		Expected Count	2,0	3,8	6,1	,8	18,0
		% within recodeID1	22,2%	27,8%	22,2%	11,1%	100,0%
	Belg	Count	2	8	4	0	27
		Expected Count	3,0	5,7	9,1	1,2	27,0
		% within recodeID1	7,4%	29,6%	14,8%	,0%	100,0%
	wereld	Count	1	3	2	1	13
		Expected Count	1,4	2,7	4,4	,6	13,0
		% within recodeID1	7,7%	23,1%	15,4%	7,7%	100,0%
Total	Count	23	44	71	9	210	
	Expected Count	23,0	44,0	71,0	9,0	210,0	
	% within recodeID1	11,0%	21,0%	33,8%	4,3%	100,0%	

Tabel 72: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens identiteit

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33,348 ^a	20	,031
Likelihood Ratio	37,278	20	,011
Linear-by-Linear Association	2,955	1	,086
N of Valid Cases	210		

a. 17 cells (56,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,26.

**Tabel 73: Beschrijving taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/
buurtwinkel volgens beheersing tweede taal**

Descriptives

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
U schakelt gewoon over op de andere taal	70	7,5625	1,84029	,21996	7,1237	8,0013	,00	10,00
U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	23	6,8478	2,37379	,49497	5,8213	7,8743	,00	10,00
U schakelt met tegenzin over op de andere taal	47	7,6516	1,32798	,19371	7,2617	8,0415	4,00	10,00
U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak	71	7,3891	1,49680	,17764	7,0348	7,7434	3,00	10,00
U gaat weg	10	5,3000	3,99792	1,26425	2,4401	8,1599	,00	10,00
Total	221	7,3490	1,90074	,12786	7,0970	7,6010	,00	10,00

**Tabel 74: Variantietest Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/
buurtwinkel volgens beheersing tweede taal**

Test of Homogeneity of Variances

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
8,626	4	216	,000

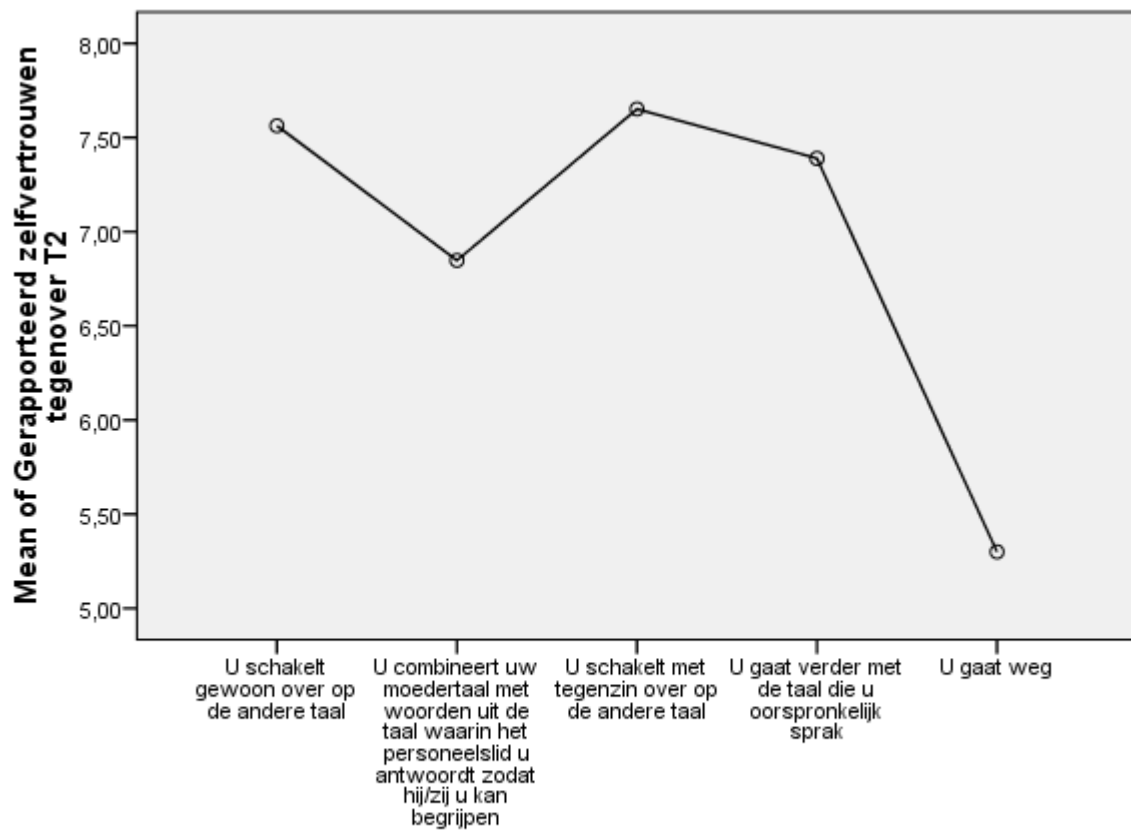
**Tabel 75: ANOVA Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt /
buurtwinkel volgens beheersing tweede taal**

ANOVA

Gerapporteerd zelfvertrouwen tegenover T2

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	55,369	4	13,842	4,043	,003
Within Groups	739,450	216	3,423		
Total	794,819	220			

Grafiek 23: Taalgedragintentie Nederlandstaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens beheersing tweede taal

Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?

Tabel 76: Taalgedragintentie tweetaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens woonplaats

Crosstab

		Wat doet u als het personeel van deze supermarkt/ buurtwinkel in een andere taal antwoordt dan die waarin u hem/ haar aanspreekt?				Totaal	
		U schakelt gewoon over op de andere taal	U combineert uw moedertaal met woorden uit de taal waarin het personeelslid u antwoordt zodat hij/zij u kan begrijpen	U schakelt met tegenzin over op de andere taal	U gaat verder met de taal die u oorspronkelijk sprak		
Woonplaats respondent	Brussel	Count	3	3	0	0	6
		Expected Count	3,6	,4	,9	1,1	6,0
		% within Woonplaats respondent	50,0%	50,0%	,0%	,0%	100,0%
	randgemeenten	Count	31	1	9	10	51

	Expected Count	30,4	3,6	8,1	8,9	51,0
	% within Woonplaats respondent	60,8%	2,0%	17,6%	19,6%	100,0%
Total	Count	34	4	9	10	57
	Expected Count	34,0	4,0	9,0	10,0	57,0
	% within Woonplaats respondent	59,6%	7,0%	15,8%	17,5%	100,0%

Tabel 77: Chi-kwadraattest Taalgedragintentie tweetaligen in de supermarkt/ buurtwinkel volgens woonplaats

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,994 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	13,568	3	,004
Linear-by-Linear Association	,773	1	,379
N of Valid Cases	57		

a. 5 cells (62,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,42.

Tabel 78: Attitudes Nederlandstaligen ten opzichte van de taal van de winkeliers tegenover hun klanten, volgens leeftijdsgroep

Crosstab

		<i>Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.</i>					Total	
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	16	6	27	15	25	89
		Expected Count	9,5	3,5	22,4	10,9	42,7	89,0
		% within leeftijdsgroepen	18,0%	6,7%	30,3%	16,9%	28,1%	100,0%
		% within Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.	59,3%	60,0%	42,2%	48,4%	20,5%	35,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	6	3	19	11	35	74
		Expected Count	7,9	2,9	18,6	9,0	35,5	74,0
		% within leeftijdsgroepen	8,1%	4,1%	25,7%	14,9%	47,3%	100,0%
		% within Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.	22,2%	30,0%	29,7%	35,5%	28,7%	29,1%
	61- tot 95-jarigen	Count	5	1	18	5	62	91
	Expected Count	9,7	3,6	22,9	11,1	43,7	91,0	

	% within leeftijdsgroepen	5,5%	1,1%	19,8%	5,5%	68,1%	100,0%
	% within Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.	18,5%	10,0%	28,1%	16,1%	50,8%	35,8%
Total	Count	27	10	64	31	122	254
	Expected Count	27,0	10,0	64,0	31,0	122,0	254,0
	% within leeftijdsgroepen	10,6%	3,9%	25,2%	12,2%	48,0%	100,0%
	% within Ik vind dat winkeliers zich in het Nederlands moeten richten tot hun klanten, ook tot anderstalige klanten.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 79: Chi-kwadraattest attitudes Nederlandstaligen tegenover taal van de winkeliers tegenover hun klanten, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33,257 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	34,559	8	,000
Linear-by-Linear Association	24,299	1	,000
N of Valid Cases	254		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,91.

Tabel 80: Nederlandstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers, volgens leeftijdsgroep

Crosstab

		<i>Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.</i>					Total	
		helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	9	6	14	24	36	89
		Expected Count	7,0	4,2	17,5	11,9	48,4	89,0
		% within leeftijdsgroepen	10,1%	6,7%	15,7%	27,0%	40,4%	100,0%
		% within Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.	45,0%	50,0%	28,0%	70,6%	26,1%	35,0%
	36- tot	Count	5	2	19	8	41	75

60-jarigen	Expected Count	5,9	3,5	14,8	10,0	40,7	75,0
	% within leeftijdsgroepen	6,7%	2,7%	25,3%	10,7%	54,7%	100,0%
	% within Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.	25,0%	16,7%	38,0%	23,5%	29,7%	29,5%
	Count	6	4	17	2	61	90
61- tot 95-jarigen	Expected Count	7,1	4,3	17,7	12,0	48,9	90,0
	% within leeftijdsgroepen	6,7%	4,4%	18,9%	2,2%	67,8%	100,0%
	% within Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.	30,0%	33,3%	34,0%	5,9%	44,2%	35,4%
	Count	6	4	17	2	61	90
Total	Count	20	12	50	34	138	254
	Expected Count	20,0	12,0	50,0	34,0	138,0	254,0
	% within leeftijdsgroepen	7,9%	4,7%	19,7%	13,4%	54,3%	100,0%
	% within Ik vind dat klanten in mijn gemeente met de winkeliers (slager, bakker, in een kledingwinkel,...) Nederlands moeten spreken.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 81: Chi-kwadraattest Nederlandstaligen over de taal van de klanten tegenover winkeliers, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	31,486 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	33,280	8	,000
Linear-by-Linear Association	4,159	1	,041
N of Valid Cases	254		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,54.

Tabel 82: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen op de markt, volgens leeftijdsgroep

Crosstab

	<i>Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.</i>					Total
	helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens	

leeftijdsgroepen	12- tot 35- jarigen	Count	29	17	24	9	9	88
		Expected Count	20,4	11,3	32,4	8,8	15,1	88,0
		% within leeftijdsgroepen	33,0%	19,3%	27,3%	10,2%	10,2%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	50,0%	53,1%	26,1%	36,0%	20,9%	35,2%
	36- tot 60- jarigen	Count	13	11	30	8	13	75
		Expected Count	17,4	9,6	27,6	7,5	12,9	75,0
		% within leeftijdsgroepen	17,3%	14,7%	40,0%	10,7%	17,3%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	22,4%	34,4%	32,6%	32,0%	30,2%	30,0%
	61- tot 95- jarigen	Count	16	4	38	8	21	87
		Expected Count	20,2	11,1	32,0	8,7	15,0	87,0
		% within leeftijdsgroepen	18,4%	4,6%	43,7%	9,2%	24,1%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	27,6%	12,5%	41,3%	32,0%	48,8%	34,8%
Total	Count	58	32	92	25	43	250	
	Expected Count	58,0	32,0	92,0	25,0	43,0	250,0	
	% within leeftijdsgroepen	23,2%	12,8%	36,8%	10,0%	17,2%	100,0%	
	% within Het stoort mij dat er in mijn gemeente op de markt andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 83: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen op de markt, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,802 ^a	8	,005
Likelihood Ratio	22,957	8	,003
Linear-by-Linear Association	11,950	1	,001
N of Valid Cases	250		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,50.

Tabel 84: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in winkels, volgens leeftijdsgroep

Crosstab

		<i>Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.</i>					Total	
		helemaal niet mee eens	eerder niet mee eens	neutraal	eerder mee eens	helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35- jarigen	Count	26	14	24	15	10	89
		Expected Count	21,4	8,9	27,8	11,4	19,6	89,0
		% within leeftijdsgroepen	29,2%	15,7%	27,0%	16,9%	11,2%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	43,3%	56,0%	30,8%	46,9%	18,2%	35,6%
	36- tot 60- jarigen	Count	14	8	27	7	19	75
		Expected Count	18,0	7,5	23,4	9,6	16,5	75,0
		% within leeftijdsgroepen	18,7%	10,7%	36,0%	9,3%	25,3%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	23,3%	32,0%	34,6%	21,9%	34,5%	30,0%
	61- tot 95- jarigen	Count	20	3	27	10	26	86
		Expected Count	20,6	8,6	26,8	11,0	18,9	86,0
		% within leeftijdsgroepen	23,3%	3,5%	31,4%	11,6%	30,2%	100,0%
		% within Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	33,3%	12,0%	34,6%	31,3%	47,3%	34,4%
Total	Count	60	25	78	32	55	250	
	Expected Count	60,0	25,0	78,0	32,0	55,0	250,0	
	% within leeftijdsgroepen	24,0%	10,0%	31,2%	12,8%	22,0%	100,0%	
	% within Het stoort mij dat er in winkels in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands worden gesproken.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 85: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in winkels, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,240 ^a	8	,014
Likelihood Ratio	20,751	8	,008

Linear-by-Linear Association	6,872	1	,009
N of Valid Cases	250		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,50.

Tabel 86: Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub, volgens leeftijdsgroep

		<i>Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.</i>					Total	
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	15	19	26	20	9	89
		Expected Count	22,7	10,8	29,9	12,3	13,3	89,0
		% within leeftijdsgroepen	16,9%	21,3%	29,2%	22,5%	10,1%	100,0%
		% within Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.	23,8%	63,3%	31,3%	58,8%	24,3%	36,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	11	9	31	12	12	75
		Expected Count	19,1	9,1	25,2	10,3	11,2	75,0
		% within leeftijdsgroepen	14,7%	12,0%	41,3%	16,0%	16,0%	100,0%
		% within Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.	17,5%	30,0%	37,3%	35,3%	32,4%	30,4%
	61- tot 95-jarigen	Count	37	2	26	2	16	83
		Expected Count	21,2	10,1	27,9	11,4	12,4	83,0
		% within leeftijdsgroepen	44,6%	2,4%	31,3%	2,4%	19,3%	100,0%
		% within Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.	58,7%	6,7%	31,3%	5,9%	43,2%	33,6%
Total	Count	63	30	83	34	37	247	
	Expected Count	63,0	30,0	83,0	34,0	37,0	247,0	
	% within leeftijdsgroepen	25,5%	12,1%	33,6%	13,8%	15,0%	100,0%	
	% within Ik vind het oké dat er in de sportverenigingen in mijn gemeente andere talen dan het Nederlands gesproken worden.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 87: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen ten opzichte van andere talen in de sportclub, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	47,992 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	52,189	8	,000
Linear-by-Linear Association	3,257	1	,071
N of Valid Cases	247		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,11.

Tabel 88: Nederlandstaligen tegenover teksten op het openbaar vervoer, volgens leeftijdsgroep

Crosstab

		Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.					Total	
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	45	10	20	4	8	87
		Expected Count	29,8	7,3	27,4	5,9	16,6	87,0
		% within leeftijdsgroepen	51,7%	11,5%	23,0%	4,6%	9,2%	100,0%
		% within Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.	52,3%	47,6%	25,3%	23,5%	16,7%	34,7%
	36- tot 60-jarigen	Count	19	5	34	7	9	74
		Expected Count	25,4	6,2	23,3	5,0	14,2	74,0
		% within leeftijdsgroepen	25,7%	6,8%	45,9%	9,5%	12,2%	100,0%
		% within Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.	22,1%	23,8%	43,0%	41,2%	18,8%	29,5%
	61- tot 95-jarigen	Count	22	6	25	6	31	90
		Expected Count	30,8	7,5	28,3	6,1	17,2	90,0
		% within leeftijdsgroepen	24,4%	6,7%	27,8%	6,7%	34,4%	100,0%

	% within Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.	25,6%	28,6%	31,6%	35,3%	64,6%	35,9%
Total	Count	86	21	79	17	48	251
	Expected Count	86,0	21,0	79,0	17,0	48,0	251,0
	% within leeftijdsgroepen	34,3%	8,4%	31,5%	6,8%	19,1%	100,0%
	% within Het stoort mij dat de elektronische lichtkranten van de bussen van "De Lijn" richting Brussel hun mededelingen zowel in het Nederlands als in het Frans geven.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 89: Chi-kwadraattest Nederlandstaligen tegenover teksten op het openbaar vervoer, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	39,533 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	37,656	8	,000
Linear-by-Linear Association	25,221	1	,000
N of Valid Cases	251		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,01.

Tabel 90: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus, volgens leeftijdscategorie

Crosstab

		<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.</i>						
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	Total	
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	8	4	15	22	39	88
		Expected Count	5,7	2,1	13,4	12,7	54,1	88,0
		% within leeftijdsgroepen	9,1%	4,5%	17,0%	25,0%	44,3%	100,0%
		% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.	50,0%	66,7%	39,5%	61,1%	25,5%	35,3%

36- tot 60-jarigen	Count	5	1	12	11	43	72
	Expected Count	4,6	1,7	11,0	10,4	44,2	72,0
	% within leeftijdsgroepen	6,9%	1,4%	16,7%	15,3%	59,7%	100,0%
	% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.	31,3%	16,7%	31,6%	30,6%	28,1%	28,9%
61- tot 95-jarigen	Count	3	1	11	3	71	89
	Expected Count	5,7	2,1	13,6	12,9	54,7	89,0
	% within leeftijdsgroepen	3,4%	1,1%	12,4%	3,4%	79,8%	100,0%
	% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.	18,8%	16,7%	28,9%	8,3%	46,4%	35,7%
Total	Count	16	6	38	36	153	249
	Expected Count	16,0	6,0	38,0	36,0	153,0	249,0
	% within leeftijdsgroepen	6,4%	2,4%	15,3%	14,5%	61,4%	100,0%
	% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners Nederlands spreken met mij.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 91: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: zelffocus, volgens leeftijdscategorie

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,119 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	31,408	8	,000
Linear-by-Linear Association	13,023	1	,000
N of Valid Cases	249		

a. 4 cells (26,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,73.

Tabel 92: Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus, volgens leeftijdscategorie

Crosstab

	<i>Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.</i>	Total
--	---	-------

			Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	
leeftijdsgroepen	12- tot 35- jarigen	Count	28	21	26	7	6	88
		Expected Count	21,0	12,5	34,2	7,8	12,5	88,0
		% within leeftijdsgroepen	31,8%	23,9%	29,5%	8,0%	6,8%	100,0%
		% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.	47,5%	60,0%	27,1%	31,8%	17,1%	35,6%
	36- tot 60- jarigen	Count	13	11	35	9	7	75
		Expected Count	17,9	10,6	29,1	6,7	10,6	75,0
		% within leeftijdsgroepen	17,3%	14,7%	46,7%	12,0%	9,3%	100,0%
		% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.	22,0%	31,4%	36,5%	40,9%	20,0%	30,4%
	61- tot 95- jarigen	Count	18	3	35	6	22	84
		Expected Count	20,1	11,9	32,6	7,5	11,9	84,0
		% within leeftijdsgroepen	21,4%	3,6%	41,7%	7,1%	26,2%	100,0%
		% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.	30,5%	8,6%	36,5%	27,3%	62,9%	34,0%
Total	Count	59	35	96	22	35	247	
	Expected Count	59,0	35,0	96,0	22,0	35,0	247,0	
	% within leeftijdsgroepen	23,9%	14,2%	38,9%	8,9%	14,2%	100,0%	
	% within Als ik op restaurant of op café ga in mijn gemeente sta ik erop dat de uitbater en de kelners enkel Nederlands spreken met al hun klanten, ook anderstalige klanten.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 93: Chi-kwadraattest Attitudes van de Nederlandstaligen tegenover taal op restaurant: sociale focus, volgens leeftijdscategorie

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	34,046 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	35,141	8	,000
Linear-by-Linear Association	15,836	1	,000

N of Valid Cases	247
------------------	-----

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,68.

Tabel 94: Attitudes Nederlandstaligen over taal & beleefdheid, volgens leeftijdsgroep

		Crosstab							
		Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.							
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens	Total		
leeftijdsgroepen	12- tot 35- jarigen	Count	5	9	31	18	24	87	
		Expected Count	7,6	4,9	21,1	13,2	40,2	87,0	
		% within leeftijdsgroepen	5,7%	10,3%	35,6%	20,7%	27,6%	100,0%	
		% within Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.	22,7%	64,3%	50,8%	47,4%	20,7%	34,7%	
		36- tot 60- jarigen	Count	6	3	13	16	36	74
		Expected Count	6,5	4,1	18,0	11,2	34,2	74,0	
		% within leeftijdsgroepen	8,1%	4,1%	17,6%	21,6%	48,6%	100,0%	
		% within Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.	27,3%	21,4%	21,3%	42,1%	31,0%	29,5%	
		61- tot 95- jarigen	Count	11	2	17	4	56	90
		Expected Count	7,9	5,0	21,9	13,6	41,6	90,0	
		% within leeftijdsgroepen	12,2%	2,2%	18,9%	4,4%	62,2%	100,0%	
		% within Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.	50,0%	14,3%	27,9%	10,5%	48,3%	35,9%	
	Total	Count	22	14	61	38	116	251	
	Expected Count	22,0	14,0	61,0	38,0	116,0	251,0		
	% within leeftijdsgroepen	8,8%	5,6%	24,3%	15,1%	46,2%	100,0%		
	% within Ik vind het onbeleefd om in mijn gemeente tegenover Nederlandstalige burgers Frans te spreken.	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%		

Tabel 95: Chi-kwadraat Attitudes Nederlandstaligen over taal & beleefdheid, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	37,140 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	39,481	8	,000
Linear-by-Linear Association	5,995	1	,014
N of Valid Cases	251		

a. 2 cells (13,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,13.

Tabel 96: Chi-kwadraattest Attitudes tegenover anderstalige reclame in brievenbus

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	68,242 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	76,876	8	,000
Linear-by-Linear Association	45,687	1	,000
N of Valid Cases	371		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,92.

Tabel 97: Attitudes tegenover anderstalige reclame: Nederlandstalige respondenten volgens leeftijdsgroep

leeftijdsgroepen * Het stoort mij dat ik anderstalige (Frans of Engels) reclame ontvang in mijn brievenbus. Crosstabulation

		Het stoort mij dat ik anderstalige (Frans of Engels) reclame ontvang in mijn brievenbus.					Total	
		Helemaal niet mee eens	Eerder niet mee eens	Neutraal	Eerder mee eens	Helemaal mee eens		
leeftijdsgroepen	12- tot 35-jarigen	Count	21	10	21	14	23	89
		Expected Count	15,2	4,6	20,5	9,9	38,8	89,0
		% within leeftijdsgroepen	23,6%	11,2%	23,6%	15,7%	25,8%	100,0%
	36- tot 60-jarigen	Count	8	3	17	9	36	73
		Expected Count	12,5	3,8	16,8	8,1	31,9	73,0
		% within leeftijdsgroepen	11,0%	4,1%	23,3%	12,3%	49,3%	100,0%
	61- tot 95-jarigen	Count	14	0	20	5	51	90
		Expected Count	15,4	4,6	20,7	10,0	39,3	90,0
		% within leeftijdsgroepen	15,6%	,0%	22,2%	5,6%	56,7%	100,0%

Total	Count	43	13	58	28	110	252
	Expected Count	43,0	13,0	58,0	28,0	110,0	252,0
	% within leeftijdsgroepen	17,1%	5,2%	23,0%	11,1%	43,7%	100,0%

Tabel 98: Chi-kwadraattest Attitudes Nederlandstaligen tegenover anderstalige reclame, volgens leeftijdsgroep

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,952 ^a	8	,000
Likelihood Ratio	34,147	8	,000
Linear-by-Linear Association	12,306	1	,000
N of Valid Cases	252		

a. 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,77.